

‘Ik kijk terug met schaamte’

Donald Pols moet weg bij Tata om verleden als pro-apartheidsactivist

IN HET NIEUWS 6-9

FOTO FRANK RUIJTER

Afdwalende drones

Europees luchtruim amper te beveiligen

IN HET NIEUWS 4-5

Hormoonloos
Veel vrouwen toch zwanger, ondanks de pil
IN HET NIEUWS 11

ICE
Arbeidsplaatsen in VS weg door aanpak migratie
ECONOMIE 24-25

Kiezersonderzoek
Tevredenheid over democratie neemt af

IN HET NIEUWS 12-13

IN HET LAND
NOORDWOLDE
GEMMA VENHUIZEN

De Drentse leraar van Mike Tyson

Alle wegen leiden naar Frederiksoord. Althans: die indruk krijg ik als ik de kerentel dat ik in het Drentse dorp ben geweest. De eerste keer was ik op reportage in de Koloniën van Weldadigheid: de nederzettingen waar twee eeuwen terug arme stadsbewoners een lapje landbouwgrond konden krijgen. Daarna kwam ik er op fietsweekend met NRC, tijdens een familieweekend, op weg naar een cursus diersporten herkennen in het nabijgelegen Wilhelminaoord (ook zo'n voormalige Kolonie) én voor een interview met Gert Jan Beute, internationaal befaamd duivenmelker. Niet gek voor een dorp met nog geen 300 inwoners.

Nu passeerde ik Frederiksoord met een studievriend op doorreis naar Noordwolde, zes kilometer verderop, in Friesland. Ruim tien keer zoveel inwoners, maar ik was er nog nooit geweest. Als twintigers waren we een zoektocht begonnen naar het meest miskende museum van Nederland; Ons huidige doel was het jubilerende Nationaal Vlechtmuseum, dat net het vijftienvijftigjarig bestaan had gevierd met een bezoek van prinses Beatrix.

In 'rotandorp' Noordwolde was negentig jaar geleden haar wieg gevlochten. Van pitriet: het buigzame, binnenste deel van de rotanpalm *Calamus rotang*. Een wieg op wiertjes, die rond de puberteit van Beatrix uit het paleis verdwenen was - niemand wist meer waarheen. Omwille van het jubileum vlocht het Vlechtmuseum een replica. Omrop Fryslân maakte een reportage, andere regionale omroepen namen het item over, en uiteindelijk ging bij een inwoner van het Zeeuwse dorpje Sirjansland een belletje rinkelen: dat was de wieg waarin hij als baby had gelegen, in 1953! Kort na de Watersnoodramp had de koninklijke familie enkele wiegen naar het rampgebied gestuurd - onder andere die van de kroonprinses. Dat origineel staat inmiddels ook in Noordwolde. Misschien leiden niet alle wegen naar Frederiksoord, maar op z'n minst naar dorpen eromheen. Thuisgekomen las ik in weten-

schapstijdschrift *Science* dat postduiven naast magnetische cellen in hun kop ook magnetische witte bloedcellen in hun lever hebben. Die gebruiken ze om te navigeren bij bewolkt weer. Direct was ik in gedachten terug in Drenthe, bij duivengroothed Beute, die zelfs bokslegende Mike Tyson ooit de fijne kneepjes van het duivenmelken had bijgebracht. Uren hadden we destijds gepraat. Over hoe hij als kind niet in de box zat maar in zijn vaders duiventil, over zijn duivenverzorgingsproducten („eucalyptus voorkomt verstopping van hun reukorgaan”).

Duiven blijken ook magnetische witte bloedcellen in hun lever te hebben

Wat zou Beute vinden van het *Science*-nieuws, vroeg ik me af. Hij was uitvinder van de 'Beutebak': postduivenvoer met extra ijzer. Want als bij mensen het brein nauw verbonden is met onze onderbuik, waarom zou dat bij duiven anders zijn? Nu bleek de wetenschap hem gelijk te geven: via zenuwcellen komen magnetische signalen uit de lever vermoedelijk in het brein terecht.

Rechtsomkeert naar Frederiksoord ging me te ver, maar zijn nummer stond nog in mijn telefoon. Opgetogen vertelde Beute dat hij zelf óók net bezig was aan een column over het onderwerp. Want ja, dat *Science*-nieuws had hij proefondervindelijk allang ontdekt: duiven vinden bij bewolking makkelijker de weg terug als hun ijzerhuishouding op orde is. „Zeker de jonkies. Die dwalen steeds verder van huis, tot er geen vaste visuele herkenningspunten meer zijn waarop ze kunnen vertrouwen. En als ze dan ook de zon niet zien ter oriëntatie dan moeten ze terugvallen op magnetisme.”

Gelukkig zijn jonge postduiven net prinses Beatrix: uiteindelijk vinden ze altijd hun wieg terug.

Gemma Venhuizen is biologieredacteur en doet elke week ergens vanuit Nederland verslag

Voor een ivf-behandeling wordt een eicel bevrucht in het laboratorium. FOTO GETTY IMAGES

MISSTANDEN

Kamer wil onderzoek donorconceptie

Van artsen die hun eigen zaad gebruikten tot klinieken die donorlimieten overschreden: de Tweede Kamer vraagt unaniem om een onafhankelijk onderzoek.

Kim Bos en Cas Reijnders

AMSTERDAM

De Tweede Kamer vindt dat misstanden bij donorconceptie onafhankelijk moeten worden onderzocht. Zo bleek dinsdag na een unaniem aangenomen motie die werd ingediend door Lisa Vliegthart (PRO).

Afgelopen jaren kwam steeds weer nieuw onrecht met betrekking tot donorconceptie aan het licht. Duidelijk werd dat gynaecologen decennialang en stelselmatig hebben gefraudeerd met behandelingen, op allerlei manieren. Meestal werden die misstanden ontdekt doordat mensen - soms nietsvermoedend - een dna-test deden bij commerciële databanken en ontdekten dat hun genetische vader iemand anders was dan ze dachten.

Van acht zorgverleners van vruchtbaarheidsklinieken - zeven gynaecologen en één vooralsnog anonieme laborant - is inmiddels bekend dat ze eigen zaad gebruikten, of ander zaad dan beloofd. Maar Stichting Donorkind stelt dat meer artsen zich hieraan schuldig hebben gemaakt.

Gynaecologen gebruikten hun eigen

zaad als de wensouders een anonieme donor was beloofd, maar ook worden steeds meer gevallen bekend van artsen die hun eigen zaad of donorzaad gebruikten als was afgesproken het zaad van de wensvader zelf te insemineren. In enkele andere gevallen werd zaad van een man die met partner voor een ivf-behandeling kwam, gebruikt voor de inseminatie van een andere vrouw. Ook gebruikten diverse artsen hun eigen of donorzaad om grote aantallen donorkinderen te verwekken - oplopend tot meer dan honderd.

Leiderdorp

De tot dusver bekende misstanden speelden zich af in de jaren zeventig, tachtig en negentig van de vorige eeuw, maar onlangs werd bekend dat een kliniek in Leiderdorp tot 2018 de toen geldende norm van 25 kinderen per donor overschreed. Daardoor ontstonden zeer grote verwantschapsgroepen. Sinds 2025 is een norm van maximaal twaalf gezinnen per donor wettelijk vastgelegd.

„De vraag die wij hebben is: wie was hier verantwoordelijk voor?“, zei Vliegthart. „En welke lessen kunnen we hieruit trekken?“ Ze wil dat in een onderzoek „historische, juridische, bestuurlijke, medische en ervaringsdeskundige kennis“ wordt samengebracht. Zo hoopt ze inzichtelijk te laten maken wat misging en welke belangen en prikkels een rol speelden. „Je kan pas goed naar de toekomst kijken als je echt naar het verleden hebt gekeken.”

Burgemeester Jack de Vries van Maassluis: „Ik vind het van belang als gemeenten onderling solidair zijn.“ FOTO ROB ENGLAAR/ANP

SPREIDINGSWET

Burgemeester Maassluis keert zich tegen asielbeleid eigen gemeente

Burgemeester Jack de Vries neemt afstand van het coalitievoornemen om 'nul' asielzoekers in de gemeente op te vangen.

Bart Hinke en Boris Bouwman

AMSTERDAM

Burgemeester Jack de Vries (CDA) van Maassluis neemt afstand van het asielhoofdstuk in het coalitieakkoord dat afgelopen vrijdag in de gemeente is gepresenteerd. Daarin staat dat Maassluis nul opvangplekken aanbiedt. Gemeenten moeten juist „onderling solidair“ optreden, schrijft de burgemeester op de site van de gemeente. „Dat betekent dus gevolg geven aan de spreidingswet.”

In het akkoord *De bakens verzetten* staat dat de gemeente al „gevoeg” doet en daarom „het bod” van asielopvangplekken namens Maassluis „nul” zal zijn aan de Provinciale Regietafel. In dat bestuurlijk overleg besluiten de gemeenten van Zuid-Holland hoe tegemoet te komen aan de opgave van het ministerie om per 1 november 2026 voldoende opvanglocaties te realiseren. Maassluis zou 170 asielzoekers moeten huisvesten.

De coalitie van Leefbaar Maassluis en VVD is een van de eerste die zo openlijk de spreidingswet tegenwerkt. De wet beoogt via een verdeelsleutel asielzoekers over alle gemeenten te verdelen. Daarmee zou een opvangcrisis, zoals

momenteel in het overvolle aanmeldcentrum in Ter Apel, op termijn moeten worden voorkomen. Verkiezingswinnaar Leefbaar Maassluis (elf zetels) heeft met de VVD (drie zetels) een coalitieakkoord gesloten. De winst volgde op een campagne die onder meer ging over asiel. Gary Bouwer, Leefbaar fractieleider en kandidaat-wethouder, koppelt de weigering te voldoen aan de opgave aan de, zoals Leefbaar het ziet, onvoldoende inperking van de instroom van asielzoekers in Nederland.

Momenteel worden in Maassluis 140 vluchtelingen opgevangen

Daarover stelt De Vries: „Ja, landelijk zullen we de instroom moeten beperken en binnen Europa [moeten we] een lijn trekken, maar tot dat dit gerealiseerd is, vind ik het van belang als gemeenten onderling solidair te zijn. [...] Dat betekent dan ook dat als er uiteindelijk een definitief verdelingsbesluit is, we daar ook - binnen onze mogelijkheden - gehoor aan moeten geven.” Momenteel worden in Maassluis 140 vluchtelingen opgevan-

gen op twee schepen. „Wij leveren nu ons aandeel en dat is goed ingebed en zonder overlast”, zegt De Vries daarover. Maar het nieuwe college, waarbij beoogd wethouder Bouwer de portefeuille Migratie & Asiel zou krijgen, wil na het verstrijken van het contract met het Centraal Orgaan opvang asielzoekers deze opvang stopzetten. Dat zou dan respectievelijk per december 2026 en april 2027 gebeuren. Donderdag is er een raadsdebat over de kwestie.

Hoogleraar politiek staatsrecht en gemeenterecht Hansko Broeksteeg (Radboud Universiteit) noemt de handelswijze van Leefbaar Maassluis „juridisch gezien de netste manier” om uit te komen op nul asielzoekers.

‘Goed ingebed’

Hoogleraar decentrale overheden Geerten Boogaard (Universiteit Leiden) noemt de „dubbele aantekening op voorhand” van de burgemeester „uitzonderlijk.” Boogaard: „De Vries draagt straks verantwoordelijkheid voor het beleid van het gehele college. De raad zal hem dan ook de keuze geven: verdedigen of opstappen.”

Wanneer het college vasthoudt aan het bod van „nul” nadat het verdelingsbesluit definitief is ge-

worden, „gaat De Vries dat niet meemaken, dat staat er eigenlijk”. Wel is het de vraag wat de burgemeester als ‘definitief’ beschouwt. Zolang bezwaarmogelijkheden bestaan, „ben je nog wel even bezig”, zegt Boogaard.

Aan de Provinciale Regietafel wordt bepaald wie hoeveel asielzoekers opvangt, waar kan worden uitgeruild. In de praktijk zal dat, zeker in Zuid-Holland, lastig worden. Meerdere lokale partijen kwamen hier aan de macht die de hakken in

het zand zetten. Onder meer de op een na grootste gemeente, Den Haag, maar ook twee buurgemeenten van Maassluis: Vlaardingen en Midden-Delfland.

Volgens Broeksteeg gaat de spreidingswet „er niet van uit dat elke gemeente asielzoekers móet opvangen. Er kunnen goede redenen bestaan om geen enkele toe te kennen. Of het politiek wenselijk is, laat ik maar even in het midden. Maar theoretisch-juridisch gezien is dit een mogelijkheid”.

Advertentie

TU Delft

Decaan Faculteit Industrieel Ontwerpen

Een verbindende, visionaire en toekomstgerichte decaan van een internationaal toonaangevende faculteit op het snijvlak van technologie, mensgericht ontwerpen en maatschappelijke innovatie

Meer informatie en solliciteren: chassesearch.nl/vacatures

AMSTERDAM

Explosieve lange-afstandsdrone die zijn afgevuurd in de oorlog tegen Oekraïne bereiken steeds vaker Europa. Afgelopen week raakten een Roemeense moeder en dochter lichtgewond doordat een Russische drone insloeg op hun flatgebouw in een woonwijk. Het was de zeventienvertigste Russische drone die Roemenië bereikte.

En twee weken geleden zaten Litouwse parlementsleden op bankjes in de schuilkamer onder het parlement. De president en premier werden overgebracht naar noodopvangcentra in Vilnius, inwoners van de stad kregen het dringende advies een veilige plek op te zoeken en het weg- trein- en vliegverkeer lag een tijdje volledig stil.

De incidenten tonen het tekortschieten van de Europese luchtafweer. De twee Oekraïense drones die op een leegstaand olieopslagterrein neerstortten in Letland brachten de regeringscoalitie ten val. De Letse premier Evika Silina eiste het ontslag van defensie-minister Andris Spruds, omdat volgens haar de antidrone-systemen te laat waren ingezet. Een dag eerder werd een drone boven Estland nog wel uit de lucht gehaald door een Roemeens NAVO-vliegtuig.

Routekaart

Maar vallen de EU-grenzen tegen drones wel volledig te beveiligen? Spruds stapte op en zei later dat er „geen wondermiddel” bestaat om onbemande drones te stoppen: „Ik heb altijd gezegd dat het moeilijk is om drones te besturen die hun koers kwijt zijn.”

Experts zijn het met hem eens. Zowel Oekraïne als Rusland gebruikt méér drones die sneller, verder en hoger kunnen vliegen dan voorheen en met méér explosief gewicht op de vijand afkomen. „Dan groeit de kans dat het wapentuig de verkeerde kant op vliegt en de verkeerde mensen raakt,” zegt Mart de Kruif luitenant-generaal buiten dienst, telefonisch.

In de lucht boven Oekraïne en Rusland is bovendien een continue defensieve wapenwedloop gaande. De massale ontwikkeling en toepassing van drones als alternatief voor raketten op de middel- en lange afstand, dwingen tot creativiteit, wat leidt tot onverwachte gevolgen.

„De ontwikkeling van luchtafweersystemen is heel actief op dit moment”, zegt Viktor Grygorenko van het Oekraïense dronebedrijf Wingtech. Beide zijden gebruiken elektronische oorlogsvoering om de navigatie van aanvalsdrones te verstoren. Zoals gps-jamming (waardoor drones hun signaal verliezen en de richting kunnen kwijt raken), gps-spoofing (waardoor de drone naar een andere bestemming misleid kan worden) en ruis op het radiokanaal (waardoor ze aansturing verliezen).

Het gevolg van zulke succesvolle afweer is dat een drone het lucht-ruim van een ander land kan binnenvliegen. „Alles is mogelijk nu, een drone kan zich heel anders gaan gedragen dan oorspronkelijk gepland”, zegt Grygorenko.

Om invloed van de veelvoorkomende afweermethoden te omzeilen, navigeren lange-afstandsdrone nu ook steeds vaker met meerdere systemen. Zo kunnen ze uit-

OORLOG IN OEKRAÏNE

Vallen de grenzen van de EU wel volledig te beveiligen tegen afdwalende drones?

Lange-afstandsdrone die bedoeld zijn voor doelen in Rusland en Oekraïne, duiken steeds vaker op boven Europees grondgebied. Verdwaalde drones zorgen voor gewonden, politieke crises en groeiende twijfels over de veiligheid van de EU-grenzen.

Door **Simone Peek** en **Mark Middel** Fotografie **Kostyantyn Chernichkin**

Boven: Een drone in actie tijdens Wild Drones, een militair drone-evenement in West-Oekraïne vorige maand. **Onder:** Een deelnemer aan Wild Drones houdt zijn drone vast die crashte in een buis.

gerust worden met bijvoorbeeld Starlink, of AI-beeldherkenning. Dat laatste ontwikkelt het bedrijf Trident. Dat levert camera's, ongeveer zo groot als een smartphone, waar AI-technologie in zit.

„Een soort van hersenen voor de drone”, zegt Trident-directeur Joeri Hoemetsjoek. Zo'n 'brein' kijkt naar beeld op de grond en navigeert door de patronen te vergelijken met die op een geüploade routekaart van satellietbeelden. De AI helpt daarbij om weersomstandigheden, seizoenen en lichtomstandigheden weg te denken. Zo'n 10 procent van de Oekraïense lange-afstandsdrone gebruikt volgens Hoemetsjoek deze techniek.

„Als dit goed werkt, is een drone niet meer te stoppen”, zegt Hoemetsjoek. „Maar als bijvoorbeeld de gps heel lang gejammed wordt, en een drone over een plat gebied met veel groen vliegt zonder patronen om te oriënteren, kan de drone toch uit koers raken. De drone vergelijkt op basis van een uitgestippelde route en heeft niet de hele kaart.”

Steeds meer drones

De lange-afstandsdrone komen nu dus niet alleen maar via Oekraïne Europees grondgebied binnen. De aan de Baltische Zee gelegen regio Leningrad, waar Sint-Petersburg de hoofdstad van is, werd vorige maand officieel uitgeroepen tot 'frontliniegebied'. De aanleiding was dat er in drie maanden tijd 243 Oekraïense drones waren neergeschoten in de regio. Andro Mathewson promovendus in War Studies aan het prestigieuze King's College Londen, analyseert de impact van Oekraïense 'diepstrike' aanvallen op basis van openbare bronnen.

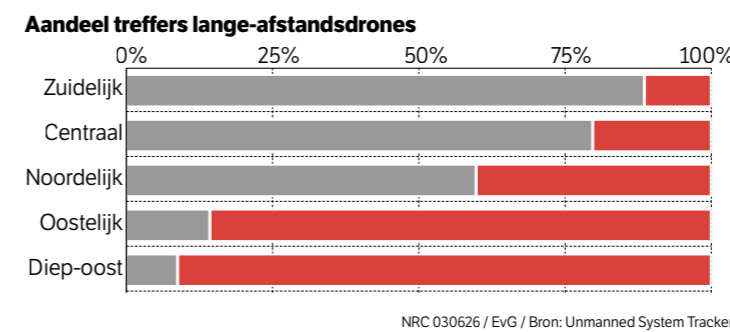
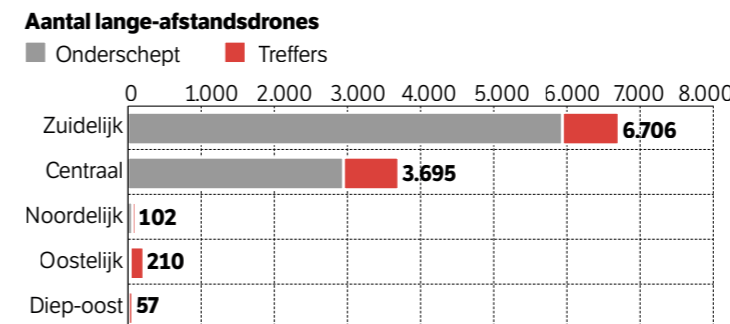
Hieruit blijkt dat Oekraïne in de afgelopen twee jaar vrijwel elke dag, 94 van de 100 dagen, aanvallen uitvoert op Rusland met lange-afstandsdrone. En in maart en mei dit jaar stuurde Oekraïne voor het eerst méér van zulke drones af op Russische doelen dan andersom.

Mathewsons data toont vijf vluchtrichtingen. Daaruit blijkt dat de aanvallen richting het oosten, zoals de Wolga-stad Kazan en verder, het minst vaak worden onderschept. Aanvallen richting de Krim en Zuid-Rusland het vaakst - maar omdat Oekraïne die richting het meest aanvalt, komen daar ook de meeste treffers. De drone-aanvallen richting het noorden - Moskou en Leningrad-regio's - worden na de Krim het vaakst uitgeschakeld.

De cijfers zijn een optelling van het aantal geverifieerde 'hits' en de door het Russische ministerie van Defensie gerapporteerde onderscheppingen. Hoewel het exacte aantal onderscheppingen niet geverifieerd kan worden (en militairen er belang bij kunnen hebben hun eigen effectiviteit in de rapporten op te poetsen) zijn experts het erover eens dat de bredere trend - sterke toename - wel klopt. Het lukt Oekraïne steeds vaker om Russische radarsystemen, brandstof- en munitieopslagen, militaire luchthavens, olieraffinaderijen en andere doelen te raken.

Voor zover bekend waren de drones boven Estland en Letland uit Oekraïne onderweg naar doelen in Rusland, maar zijn ze vermoedelijk door elektronische ver-

Oekraïense drones treffen Rusland

Oekraïne Doden bij aanval

Bij zware Russische aanvallen op verschillende delen van Oekraïne zijn in de nacht van maandag op dinsdag zeker 22 doden gevallen, melden Oekraïense autoriteiten volgens Oekraïense media. Ook raakten meer dan honderd mensen gewond. De Oekraïense luchtmacht zei op Telegram dat Moskou bij de aanvallen ballistische raketten en kruisraketten had ingezet. De meeste doden vielen in de oostelijke stad Dnipro. Volgens *The Kyiv Independent* kwamen daar zestien mensen om het leven. Lokale overheden plaatsten beelden op Telegram waarop onder meer beschadigde huizen en uitgebrande auto's te zien zijn.

In Kyiv vielen zeker zes doden. De burgemeester van de Oekraïense hoofdstad, Vitali Klitsjko, zei dat een flatgebouw deels was ingestort.

storingen van koers gebracht. Vanuit Kaliningrad is Rusland in staat om gps-signalen tot 450 kilometer rtt van de exclave te verstoren. Dat dekt bijna heel Litouwen, Estland, Polen en de zuidkust van Zweden. Volgens de Litouwse autoriteiten heeft Moskou het aantal antennes dat spoofing-signalen kan uitzenden afgelopen jaar uitgebreid van 3 naar 36.

Ondertussen beweert Moskou dat Oekraïne de Baltische Staten gebruikt om doelen in Rusland aan te vallen - een beschuldiging die door de drie landen hevig wordt ontkend. Volgens de landen gebruikt Rusland de incidenten om een wig te drijven tussen Oekraïne en de Europese Unie. In een gezamenlijke verklaring halen de Baltische Staten uit naar Moskou die een „flagrante desinformatie-campagne en verzonnen beschuldigingen gebruikt om zijn eigen militaire mislukkingen te verbergen”.

Luchtafweer

Voor Oekraïners voelt het als een wrang verschil: waarom zijn de lange-afstandsdrone een groter probleem als ze op EU-gebied landen? Zij luisteren al ruim vier jaar dagelijks naar de karakteristieke motorgeluidje en de moordende

drone-explosies. Met name in het verkeerde keelgat schoot de uitspraak van de Roemeense president Nikusor Dan, afgelopen zondag, die in een televisie-interview stelde dat „wanneer [de Russen] [Oekraïense] steden aan de andere kant van de Donau aanvallen, moeten ze zich ervan verzekeren geen Roemeense burgers te schaden.”

„Het beste dat Europa kan doen is accepteren dat er drones die kant op komen”, zegt Hoemetsjoek. „Ga ervan uit dat je weet dat er veel Russische aanvallen in de buurt van de Poolse grens komen, en installeer daar luchtafweer. Misschien kun je daarmee ook de steden langs de grens in Oekraïne beschermen.”

De Europese Unie neemt de verdwaalde drone in elk geval serieus. Commissievoorzitter Ursula von der Leyen bezocht vorige week de Baltische Staten en verklaarde dat het niet gaat om „geïsoleerde incidenten”, maar om „een weloverwogen strategie van Rusland om onze democratische samenlevingen te destabiliseren.”

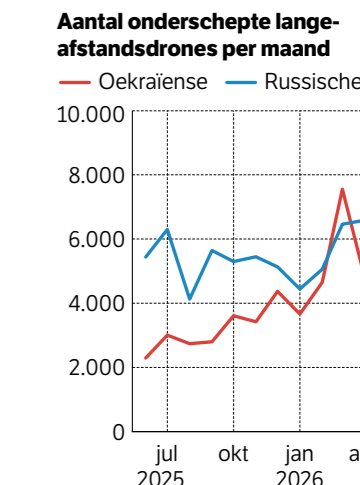
Het is gewoon heel erg lastig jezelf te verdedigen

Jacco Dominicus onderzoeker

De Europese Commissie heeft 800 miljard euro gereserveerd voor defensie-uitgaven, waarvan een groot gedeelte bestemd is voor de oostflank van Europa. Naar verwachting moet eind 2027 een zogenoemde 'drone-muur' operationeel zijn: een antidrone-systeem dat met 5g-antennes, radars, en AI-gestuurd, drones moet kunnen onderscheppen. Tot die tijd, zo zei Von der Leyen, is „dit de realiteit van de oostgrens van Europa”.

Toch moet de effectiviteit van afweersystemen niet overschat worden. Het lukt Oekraïne noch Rusland om alle lange-afstandsdrone bij een aanval uit te schakelen. En een specifiek tegen drone ontwikkelde systeem was aanwezig in Roemenië bij de geraakte stad Galati: het Amerikaanse antidrone-systeem Merops. Toch heeft de luchtafweer besloten het niet te gebruiken. Omdat de drone door laag vliegen onder de radar bleef, werd

Onderschepte lange-afstandsdrone

NRC 030626 / EvG / Bron: Russisch ministerie van Defensie en Oekraïense luchtmacht, verzameld door Clément Molin

die te laat ontdekt, en kon het neerschieten een gevaar voor de burgerbevolking opleveren.

„Het is gewoon heel erg lastig jezelf te verdedigen. Als je een drone een traject langs de grens ziet volgen en die gaat ineens afbuigen, dan is het best wel moeilijk om daar op tijd nog iets tegen te doen”, zegt Jacco Dominicus, die zich als onderzoeker bij het Nederlands Lucht- en Ruimtevaartcentrum onder meer buigt over de effectieve afweer. „Er is nu zo veel activiteit daar, en het grootste deel gaat van Rusland naar Oekraïne en van Oekraïne naar Rusland. Je weet niet wanneer en waar er wordt afgewaaid.”

Generaal buiten dienst Mart de Kruif beaamt dat. „Je kunt niet heel de oostflank van de NAVO dichtzippen met luchtafweer. Dat gaat je niet lukken. Luchtverdediging is gewoon een schaars middel”, zegt hij.

Zelfs als het veilig kan, is schieten niet altijd het beste besluit. „Drones kunnen ook met opzet zogenaamd uit de richting gaan, en op die manier heel veel informatie leveren over de luchtafweer. Wat voor radars zijn er, wat is de frequentie waarop wordt gemonitord?”, zegt De Kruif. Informatie vergaren met misleiding hoort ook bij oorlogsvoering. „Dus dan moet je als luchtafweer heel goed afweten wat je doet als er afwijkende drone binnenkomen.”

NIJWSBRIEVEN

Klimaat
Elke woensdag

De laatste ontwikkelingen rond klimaat, natuur en duurzaamheid

Voor abonnees

Schrijf je in via nrc.nl/nieuwsbrieven

nrc

Donald Pols. FOTO FRANK RUITER

‘Ik koos een weg waar ik nu met walging op terugkijk’

INTERVIEW DONALD POLS VOORMALIG TATA-DIRECTEUR

Donald Pols, oud-roergangervan Milieudefensie, moet al na één dag vertrekken als directeur duurzaamheid en communicatie bij Tata Steel. Hij verzweeg 35 jaar lang dat hij in Zuid-Afrika betrokken was bij het verzet tegen de afschaffing van de apartheid. Zelfs zijn kinderen en vrienden wisten er niet van. „Hoe had ik zo stom kunnen zijn?”

Door **Jorg Leijten, Jeroen Wester** en **Anne-Lot Hoek**

Hij schudt zijn hoofd heftig als hij de woorden uitsprekt. Aan zijn voeten ligt Murry, zijn langharige keeshond, vorige week

op het schaduwrijke terras van een theehuis in Oegstgeest. Donald Pols (Pretoria, 1972), korte broek, bordeauxrode polo: „Het is verwerptelijk gedrag, het waren foute standpunten, hele foute standpunten.” Maar het ging om een jongetje dat de weg kwijt was, benadrukt hij. „Er valt niets te rechtvaardigen, dat wil ik ook niet. Ik ben verantwoordelijk. Maar in niets ben ik de persoon die ik toen was.”

De persoon Donald Pols was vorige maand landelijk nieuws. Een verandering van baan haalt niet snel het NOS *Journal*, maar zijn carrièrestap kon weinigen ontgaan. Pols vertrok per direct als baas van Milieudefensie toen bekend werd dat hij de nieuwe directeur duurzaamheid en communicatie van Tata Steel zou worden - de grootste vervuiler van Nederland, volgens dezelfde Milieudefensie. Dinsdag maakte het bedrijf bekend niet verder te gaan met Pols vanwege het achterhouden van informatie over zijn verleden.

De overstap was verraad volgens critici, om over te stappen naar een concern dat al zo lang bestreden wordt. Juist onder Pols verlegde Milieudefensie succesvol zijn vizier naar individuele bedrijven. Hij haalde het wereldnieuws toen hij in een groen pak, getooid met gleufluod én rugzak, uitzinnige gebaren maakte buiten de rechtbank van Den Haag.

Door een baanbrekende uitspraak hadden de actievoerders na jarenlang procederen in eerste aanleg van Shell gewonnen. Het energieconcern moest op last van de rechter zijn uitstoot gaan verlagen. Hoe kon Pols nu dan bij de vijand gaan werken, luidde de kritiek. Maar hij wees erop dat je ook van binnenuit een organisatie kunt veranderen. Dat was ook zijn doel bij Tata.

Onderzoeker en historica Anne-Lot Hoek stuitte onlangs op een heel andere Donald Pols. Werkend aan een boek over het apartheidsverleden van Zuid-Afrika en Namibië en hun koloniale geschiedenis kreeg zij sterke aanwijzingen dat Pols direct betrokken zou zijn bij het lokale verzet tegen de afschaffing van de apartheid, als leider van een rechts-extremistische studentenbeweging. Met haar bevindingen benaderde zij NRC.

Duidelijk is dat een man genaamd Donald Pols in 1991 op 19-jarige leeftijd voorzitter was van het Afrikaner Studente Front (ASF), een aartsconservatieve groepering. Die pleitte voor een apart vaderland voor de Afrikaanse gemeenschap - de voornamelijk witte bevolkingsgroep die zijn wortels heeft in de eerste Europese kolonisten van Zuid-Afrika. De machts-overname door de nationalistische, anti-raciale ANC werd als het grootste gevaar gezien. De studenten spraken af om de voorstanders van meer rechten voor zwarten het spreken onmogelijk te maken. Zij verstoorde bijeenkomsten waar politici

het woord wilden voeren. Het ASF hanteerde nazistische symboliek, zoals de Odal-rune, een teken dat ook door de Duitse SS werd gebruikt.

Hoe kan het dat een boegbeeld van de milieubeweging, dat al dertig jaar actief is aan de linkerkant van het politieke spectrum, een geschiedenis zou hebben in de rechts-extremistische hoek?

Verstoren bijeenkomst Mandela

In april 1991 zei Donald Pols tegen het huisblad van de Nederduits gereformeerde kerk [Impak]: „Dit is ons land, en we zullen niet toestaan dat het ons op zo'n dictatoriale manier wordt ontnomen. De enige manier om een bloedbad te voorkomen is om aan de Afrikaner een eigen vaderland te geven.”

Nog dezelfde maand voorkwamen witte studenten dat de net vrijgelaten ANC-leider Nelson Mandela een toespraak kon houden op de campus van de Universiteit van Pretoria. Op beelden van persbureau *Associated Press* is te zien hoe iemand midden in het publiek een vlag van het ANC in brand steekt en vasthoudt. Hij draagt een shirt met een adelaar erop. Rondom hem wapperen medestanders met ASF-vlaggen. Vervolgens bestormt hij met een aantal studenten het podium waarna Mandela en zijn beveiligers schielijk door een zijdeur verdwijnen.

Drie mensen die NRC sprak, zeggen in de man met de brandende vlag Donald Pols te herkennen. Eén van hen was aanwezig bij de Mandela-bijeenkomst en stuurt NRC een foto van diezelfde dag waarop volgens haar Pols te zien is, met blauwe haarband en bril. Een tweede aanwezige meent hem na het zien van de beelden te herkennen. Zelf zegt Pols zich weinig meer van de bewuste dag te herinneren, maar geconfronteerd met het beeldmateriaal zegt hij aanvankelijk dat hij zichzelf herkent. „Ik herken mijzelf inderdaad. Kan allebei waar zijn toch? Dat ik het me niet kan herinneren, en dat het wel gebeurd [is] en ik me herken.” Enkele uren later komt hij daarop terug. „Ik heb vandaag met verschillende mensen uren naar dat filmpje gekeken, thuis ook op een groot scherm. Ik ben er 100 procent van overtuigd dat ik het niet ben.” Pols stelt: „Het lijkt geheel niet op mij.”

Van een andere foto die terug te vinden is op foto-platform Flickr, waarop Pols staat naast een spandoek van het ASF, ont-

kent hij in een eerste interview op dat beeld te staan. In een tweede gesprek vertelt hij waarom hij niet de waarheid sprak. „Door te ontkennen zocht ik even ruimte voor mezelf om mijn gevoelens te kunnen vatten. Maar ik walg van die foto die jullie mij hebben laten zien. Ik schaam mij ervoor.”

Aan de *Chicago Tribune* liet *chairman* Pols na afloop van de Mandela-bijeenkomst weten dat de gezongen anti-apartheidsliederen de boel hadden doen escaleren. „Dit was genoeg om de emoties van elke weldenkende blanke in beroering te brengen. We hebben de linkse studenten (die Mandela hadden uitgenodigd om te komen spreken) herhaaldelijk gewaarschuwd dat de bijeenkomst emoties zou oproepen die niet meer in de hand te houden zouden zijn. Ondanks onze waarschuwingen ging de bijeenkomst toch door.”

Als Zuid-Afrika in de loop van de jaren negentig de apartheid afschaft en een voorzichtige transitie naar een democratie maakt, wordt de Waarheids- en Verzoeningscommissie opgericht om opheldering te krijgen over de misdaden die zijn begaan onder het apartheidregime. Daar komt ook de naam Donald Pols voorbij, wanneer een betrokkene van het ASF stelt dat het strategie was om ANC-bijeenkomsten te verstoren. „Voorafgaand besloten we dat Nelson Mandela geen bijeenkomst op de campus van de Universiteit van Pretoria zou mogen houden en we besloten dat we die zouden verstoren, desnoods met geweld.”

NRC sprak met twee bronnen die bij de verstoorte speech van Mandela aanwezig waren. Zij schetsten dat Pols destijds op de universiteit een gekend voorstander van behoud van de apartheid was. Daarna volgde een aantal intensieve gesprekken met Pols. Inderdaad, dit was dezelfde Donald Pols die zich al dertig jaar inzet voor een beter klimaat. Maar zelfs zijn vrouw en kinderen wisten hier nauwelijks wat van. „Ik ga volledig open kaart met jullie spelen”, beloofde hij. Om dit te begrijpen is een aanloop nodig, zei Donald Pols, een flinke aanloop.

En daarom zit hij op dit terras tegenover verslaggevers van NRC. Vanachter een verse muntthee met gember benadrukt Pols dat hij context zal willen geven, maar die niet als excuus wil gebruiken. „Als dat toch gebeurt, stel mij vragen. Ik kan en wil niets vergoelijken. Ik kijk met enorm veel schaamte op deze periode terug.”

Pols begint te vertellen. Hij kwam als 21-jarige naar Nederland, om in Maastricht te studeren. Daar kwam hij in een volledig andere wereld terecht dan hij gewend was. Hij groeide op in wat toentertijd de Transvaal werd genoemd, een politiek ‘blanke staat’, op een boerderij op het platteland van Zuid-Afrika met uitsluitend zwarte werknemers, in een aartsconservatief religieus milieu waarin popmuziek fout was en televisie van de duivel.

Alles draaide om de kerk, het sociale weefsel van de samenleving, vertelt hij. De Nederduits Gereformeerde Kerk - de ‘kerk van de kolonisten’ volgens de anti-apartheidsbeweging - was de drager van de apartheid. „Hier ontstond het onderscheid van rassen en de staat en de politiek namen dat daarna over.” God had bepaald dat witte mensen superieur waren. Op Pols' basisschool zaten geen zwarte kinderen, ook niet op de middelbare school. „Al-

les was geïnstitutionaliseerd. De zwarte mensen gingen zich gedragen naar het onderdrukkende systeem. Zij gedroegen zich vanuit zelfbehoud als horigen. Als kind zag ik voortdurend de gezagsverhouding tussen zwart en wit herhaald worden.”

Terwijl kinderen in Nederland cowboy en ‘indiantje’ spelen, speelde Pols Zulu's en Boeren met de zwarte kinderen. „En je kan je voorstellen wie de Boeren waren en wie de Zulu's. Dus ook in het spel werden de mechanismen van onderscheid en uitsluiting herhaald en bevestigd.” In de dagelijkse omgang hoorde hij voortdurend dat zwarte mensen stonken. „Om het onderscheid te rechtvaardigen, dat was het systeem. En eerlijk is eerlijk: zwarte mensen stonken inderdaad. Maar pas later realiseer je je hoe dat komt. Ze moesten alle handenarbeid doen. Ze hadden geen verwarming, zaten 's avonds bij het kampvuur en beschikten niet over goede wasgelegenheid zoals de rijkere witte mensen.”

Nazistische symboliek

Toen in de jaren tachtig van de vorige eeuw de eerste barsten verschenen in het apartheidregime en de zwarte gemeenschap mondjesmaat meer rechten kreeg, betekende dat voor Pols en zijn omgeving niet een bevrijding, maar juist een bedreiging. „Er speelden op dat moment heel veel emoties in Zuid-Afrika. Het gevoel bestond dat het het begin of het einde van de wereld was, afhankelijk van aan welke kant je zat. Daar liet ik mij in meeslepen. Het was voor mij een superromustige tijd. Alles ging beweging. Alle maatschappelijke instellingen, alle vormen van identiteit, alle relaties. Niks stond vast, alles lag open. Ik was in een fase van mijn leven waar ik behoefte had aan vastigheid, aan identiteit, gemeenschapszin, verbinding. Ik was dan wel negentien jaar oud, maar had eigenlijk het brein van een puber. En ik koos een weg waar ik nu met walging op terugkijk. Het bracht me op een spoor waar ik spijt van heb.”

Als hij in 1990 op zijn achttiende uit huis gaat om rechten te studeren in Pretoria, komt hij al snel in kringen terecht die strijden voor een eigen staat voor de Afrikaner, de overwegend witte gemeenschap. Pols is binnen een paar maanden voorzitter van het Afrikaner Studente Front.

Hoe kwam u bij het ASF terecht?

„Het was een kleine, slapende groepering. We heractiveerden hem, omdat het voorleiden bood voor studenten: het huren van een kantoortje en zaaltjes. Maar het was ook politiek. Ik streed met het ASF voor een eigen staat voor de Afrikaners. Daarover organiseerden we in die zaaltjes discussies. We wilden mensen daar warm voor maken, steun werven.”

Maar wel een beweging die zich van nazistische symboliek bediende.

„Dat Odal-rune-symbool hadden we al toen ik begon. Maar goed, ik wist wat het betekende. En ik verwerp het nu heel duidelijk, laat dat helder zijn. Maar in de bubbel waarin ik opgroeide werden verwijzingen naar de nazi's en het Derde Rijk niet per se zo negatief gezien als hier, in een land dat bezet is geweest.”

Lees verder op pagina 8

”

Ik zeg niet dat het niet zo is, maar ik kan het me niet herinneren

Donald Pols, over het verbranden van een ANC-vlag

Stills uit de video waarin te zien is hoe in april 1991 een ANC-vlag wordt verbrand.

» Vervolg van pagina 7

Stak u bij die bijeenkomst met Mandela in april 1991 een ANC-vlag in brand?

„Ik zeg niet dat het niet zo is, maar ik kan het me niet herinneren. Voor mij was het ANC een organisatie die een communistisch regime naar Zuid-Afrika zou brengen en de Afrikaanse taal en cultuur zou vernietigen. Het ANC was al gelegaliseerd, wij zagen het ANC als politieke concurrent. Het was de tegenstander. Ik kende geen angst. Ik was bang voor niks. Dat was geen dapperheid, gewoon domheid.“

Wanneer schaamde u zich voor het eerst voor uw gedrag?

„Dat was bij ons thuis op de boerderij. Ik stond met vrienden te praten en de klusjesman, de tuinman, stond in de buurt. Ik zei iets, niet zwaar racistisch maar wel discriminerend, en hij herhaalde dat. En dat was zo heftig. Ik kan mij nu nog herinneren hoeveel indruk dat maakte. Als een witte dat had gezegd, was het gewoon een grapje, een domme grap zonder consequentie. Ineens werd mij een spiegel voorgehouden doordat hij het zei terwijl hij donker was. De eerste keer dat ik schaamte voelde, was toen.“

Wanneer ging uw wereldbeeld schuiven?

„Ik bleek het héérlijk te vinden om met politieke tegenstanders te discussiëren. Ik ontdekte gedeelde beelden tussen zwarte en witte mensen die niet aan mijn vooroordelen voldeden.“

Pol vertelt hoe hij bij zijn studie in Pretoria een oudere student-assistent van kleur ontmoette, een slimme tutor rechtsfilosofie met wie hij „echt diepe gesprekken“ kon voeren over de westerse rechts-

geschiedenis. Het bracht hem aan het twijfelen over de weg die hij had gekozen.

Zijn ouders waren inmiddels naar Nederland verhuisd, onder meer vanwege de angst voor instabiliteit in Zuid-Afrika. Dat kon makkelijk want de vader van Pol, een strafadvocaat, beschikte over een Nederlands paspoort. De beweging van Pol lag ondertussen op de universiteit onder vuur vanwege wangedrag. En in juni 1991 werd de apartheid officieel afgeschaft, de strijd was gestreden.

„Mijn tante zag wat ik zelf nog niet zag, en stelde voor dat ik in Nederland zou gaan studeren om via mijn opleiding kritisch te leren kijken naar mijn eigen ideeën. Dat had ze goed gezien.“ Ze wist hem te verleiden zijn radicale omgeving te verlaten, zegt hij, en in Maastricht cultuurwetenschappen te gaan studeren. Achteraf bleek het levensbepalend.

In 1993 verhuisde Pol naar Nederland en keek naar eigen zeggen zijn ogen uit naar alle subculturen en grijsstinten, naar kakers, krakers, punkers, gabbers. In Zuid-Afrika was hij gewend aan twee homogene groepen die lijnrecht tegenover elkaar stonden. Pol zegt dat hij intuïtief had aangevoeld dat hij weg moest. „Pas in Nederland, toen alle zekerheden nóg een keer wegvielen, kon ik er echt over gaan nadenken. Ik had mijn identiteit in Zuid-Afrika achtergelaten. Ik zat enorm met mezelf in de knoop en de kernvraag groeide: hoe had ik zo stom kunnen zijn?“

Pol ging feesten. „De ravecultuur kwam op in die tijd. We hadden een clubje waarmee we stad en land afreisden. Wat ik daarin vond was mijn behoefte die mij eerder bracht bij het ASF en later de milieubeweging: identiteit en gemeenschapszin. Daardoor begreep ik steeds beter dat het

Over dit artikel

Toen Donald Pol in het nieuws kwam vanwege zijn overstap van Milieudefensie naar Tata Steel, meldde onderzoeker Anne-Lot Hoek zich bij NRC met bevindingen en beeldmateriaal over directe betrokkenheid van een man genaamd Donald Pol als studentenleider bij het verzet tegende afschaffing van de apartheid. Ze ontdekte dat in het kader van een boek waaraan ze werkt over Zuid-Afrika en Namibië.

Hoek achterhaalde filmbeelden van de Nelson Mandela-bijeenkomst in Pretoria uit 1991 waarop Pol de ANC-vlag zou verbranden.

Ook vond zij een foto waarop Pol in een protest naast een groot spandoek stond met Odal-rune-tekens, symboliek die vooral onder nazi's populair is. NRC verifieerde die informatie en vond aanvullend materiaal waarin Pol zich expliciet uitsprak voor een aparte staat voor de Afrikaner. NRC zelf sprak met twee bronnen die aanwezig waren bij het beste optreden van Nelson Mandela dat door rechts-extremistische studenten, onder wie Pol, werd verstoord. Daarnaast sprak NRC met een voormalige kraker die medio jaren negentig bekend werd met de omstrede achtergrond van Pol. Hierna had NRC intensief contact met Donald Pol, waaronder twee ontmoetingen en meerdere chat- en telefoongesprekken.

Anne-Lot Hoek is historicus, auteur en onderzoeker. Zij promoveerde in 2023 aan de Universiteit van Amsterdam op de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd op Bali. Haar boek *De strijd om Bali. Imperialisme, verzet en onafhankelijkheid 1846-1950* stond op de shortlist van de Libris Geschiedenisprijs. Ze publiceert regelmatig over kolonialisme en onafhankelijkheidsstrijd in onder meer *De Groene* en *NRC*. Sinds 2024 is Hoek als *research fellow* verbonden aan het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis.

fout gaat als die zaken gebruikt worden om mensen te beheersen en uit te sluiten.“

Publiek profiel

In zijn nieuwe studie werd hij gegrepen door het neomarxistische gedachtegoed van de Frankfurter Schule, vertelt hij, een stroming die kritisch was op het kapitalisme en onderdrukking. „De samenleving die ons individualiseert is een voorwaarde om ons te kunnen onderdrukken. Daarom moet je gemeenschap creëren, als antwoord daarop.“ Dat perspectief maakte hem politiek bewuster, daar wilde hij wat mee.

Pol's rolde het krakersmilieu en werd lid van Milieudefensie - waarvoor hij vanaf 2000 als teamleider Klimaat ging werken. De Zuid-Afrikaanse geschiedenis die hij met zich meestorde begon steeds meer te contrasteren met het publiek profiel dat Pol opbouwde als een van de voormannen van de klimaatbeweging in Nederland - zeker vanaf 2015, toen hij directeur werd van Milieudefensie.

Waarom heeft u niet eerder publiekelijk afstand genomen van uw verleden?

„Met de kennis van nu had ik er eerder iets mee moeten doen. Maar aan wie moest ik verantwoording afleggen toen ik 25 was? Ik was een *nobody*. Jullie beoordelen mij vanuit wie ik nu ben, een invloedrijke Nederlander. Maar het heeft dertig jaar geduurd om daar te komen. Dat gebeurde geleidelijk. Nu sta ik middenin een zeer gepolariseerd maatschappelijk debat, zowel bij Milieudefensie als bij Tata Steel. Daardoor heeft het lading.“

„Het voelt bovendien een beetje gratuit: aan wie moet ik mij verontschuldigen? Niet aan Nederlanders, want die heb ik

Donald Pol. FOTO FRANK RUITER

niets aangedaan. Wellicht aan de Zuid-Afrikanen. Maar daar zijn nog steeds zoveel problemen. Zitten die te wachten op die kleine snotneus die revolutionair wilde spelen? Ik heb overwogen een brief te schrijven aan Nelson Mandela. Dat is er uiteindelijk nooit van gekomen. Het voelde ook alsof ik over de ruggen van zwarte mensen mijn eigen positie groter zou maken. Maar achteraf was dat een verkeerde inschatting.“

U had op kantoor van Milieudefensie een poster van Nelson Mandela achter u hangen en sprak in interviews grote bewondering voor hem uit. Hoe moeten we dat begrijpen?

„Net als je waardering en respect kan hebben voor een sportieve tegenstander, kan dat ook in de politiek. Ik had destijds ook al bewondering voor Mandela. We zagen onze strijd toen niet als er een tegen zwarte mensen, maar als een strijd voor het voortbestaan en de vrijheid van de Afrikaner.“

In FNV Magazine zei u: „Als je bent opgegroeid in een onrechtvaardige samenleving, in een systeem van apartheid, wordt rechtvaardigheid vanzelf een thema“. Dan maakt u uzelf toch extra kwetsbaar met uw eigen geschiedenis in het achterhoofd?

„Zeker. En misschien klinkt dit flauw, maar ik sta ook nog steeds achter die uitspraak. Ik meende niet te zeggen dat ik ten tijde van apartheid al heel kritisch was op het systeem.“

Worstelede u met uw geheim?

„Hoe bekender ik werd, hoe meer ik besefte dat het een keer zou uitkomen. Dat

was best zwaar, moet ik bekennen. Ik heb nooit kunnen genieten van successen, want ieder succes ging gepaard met publieke aandacht. En voor mij betekende dat ook altijd: oh, jee, nu barst de bom.“

„Ik ben de afgelopen twintig jaar regelmatig gevraagd om bij landelijke verkiezingen op de kandidatenlijst voor verschillende politieke partijen te gaan staan.“ Hij kwam in 2006 bij de Tweede Kamerverkiezingen op de conceptkandidatenlijst van de SP, maar bedacht zich. Officieel om „privéredenen“. Later hapte hij niet meer toe als partijen aanklopten. „Daar ging ik niet op in. Daarin speelde deze geschiedenis mee: ik wilde niet dat er in mijn verleden werd gedoken.“ De commotie die zijn overstap naar Tata veroorzaakte, had hij niet voorzien.

„In zekere zin is het nu een opluchting dat dit naar buiten komt. Ik weet wie ik ben, ik ben niet meer die jongen van 18-19 die iets enorm doms heeft gedaan. Het gaat slechts om twee jaar van mijn 54 jaar, voorafgaand aan een carrière van dertig jaar. En toch zal dat niet ter zake doen. Dit gaat zijn eigen leven leiden, zeker in de huidige sociale media.“

Bent u ooit hiermee gechanteerd?

„Ja, dat is wel eens geprobeerd. Er waren geestverwanten in mijn directe omgeving die zich stoorden aan de klimaatzaken tegen Nederlandse bedrijven en die van mijn verleden wisten. Die hadden zoiets van: als jij hier niet mee stopt, gaan we dit in de publiek brengen.“ Uiteindelijk zochtte Pol niet voor die dreigementen, zegt hij. „Juist omdat ik negatieve energie de wereld had ingebracht in Zuid-Afrika, zag ik het als mijn plicht om nu alles te doen om bij te dragen aan meer rechtvaardigheid.“

Hij nam naar eigen zeggen welbewust het risico zich niets van de chantagepoging aan te trekken. „Nee, ik heb niets gedeeld met de raad van toezicht van Milieudefensie.“

Deze maandagochtend belt Donald Pol terug. Hij wil wat rechtzetten. Hij heeft wel degelijk Milieudefensie ingelicht over de chantagepoging. Dat speelde zeker meer dan vijf jaar geleden, toen Milieudefensie voor het eerst het baanbrekende succes had met de juridische overwinning op Shell. Hij informeerde de toenmalige voorzitter van de raad van bestuur, die nu voorzitter van de raad van toezicht is van Milieudefensie. NRC stelde dinsdagochtend vragen hierover aan Milieudefensie maar is nog in afwachting van een reactie.

Toen Pol als directeur en boegbeeld van Milieudefensie steeds vaker in de media opdook, waarschuwde zijn familie hem. „Een oom zei tegen me: Donald, stop er gewoon mee. Je kunt de gehele familie in diskrediet brengen als dit uitkomt. Maar ik wilde daar niet aan, ook uit schuldgevoel. Ik zei tegen hem: ik heb nu de kans om de wereld een beetje vooruit te helpen. Door te corrigeren voor de mensen die ik vroeger, in het beste geval in overdrachtelijke zin en in het slechtste geval rechtstreeks, heb gediscrimineerd. Als ik mij zou terugtrekken zou ik dubbel fout zitten. Eerst in Zuid-Afrika en daarna vanuit eigen belang.“

Donald Pol: „Mijn inzet op klimaat en met name klimaatrechtvaardigheid is voor mij de manier waarop ik probeer goed te maken wat ik fout heb gedaan, waar ik me voor schaam. Eigenlijk is mijn hele carrière sindsdien gemotiveerd om te proberen zoveel mogelijk mijn gedrag van toen te corrigeren.“

Reactie

Tata Steel

Tata Steel stelt op vragen van NRC: „De Raad van Bestuur van Tata Steel Nederland heeft vanochtend besloten om niet door te gaan met Donald Pol als Chief Sustainability Officer en Directeur Communicatie. De afgelopen dagen is gebleken dat er aanvullende informatie over zijn verleden bekend is geworden, informatie die ons heeft geraakt en die niet eerder met het bedrijf is gedeeld.“

De Raad van Bestuur van Tata Steel Nederland betreurt het dat in de gesprekken tijdens de aanstellingsprocedure van Donald **niet alle informatie is gegeven** die voor de Raad van Bestuur belangrijk is om een goed overwogen besluit te nemen over zijn aanstelling.“

Reactie

Milieudefensie

Milieudefensie wist al jaren van het rechts-extremistische verleden van Donald Pol. De organisatie wil niet ingaan op vragen wat zij precies heeft gehoord van haar voormalige directeur. Helder is dat Milieudefensie ervoor koos dit niet met de buitenwereld te delen nadat Pol gechanteerd werd met zijn geschiedenis. Milieudefensie gaat niet in op vragen waarom het besloot de kwetsbare positie van Pol in stand te houden door dit niet aan de donateurs te melden. Marty Smits, de voorzitter van de raad van toezicht, zegt dat hij in de zomer van 2021 door Pol over de kwestie is geïnformeerd. „Donald heeft tijdens ons gesprek duidelijk op alle fronten afstand genomen van zijn verleden en spijt betuigd.“

OVERSTAP

Esmah Lahlah verlaat Tweede Kamer

Eerder solliciteerde Lahlah naar burgemeestersposten. Volgens fractievoorzitter Klaver (PRO) zou ze in de Tweede Kamer blijven.

Sarah Ouwerkerk

AMSTERDAM

„Ik kies voor Amsterdam. Ik kies voor lokaal bestuur”, schrijft Tweede Kamerlid Esmah Lahlah (46) op Instagram. PRO Amsterdam heeft haar voorgedragen als wethouder. Ze gaat de portefeuille Onderwijs, Jeugdzorg en Jongerenwerk op zich nemen, waarbij ze zich wil focussen op kansengelijkheid. „Daarom neem ik afscheid van de Tweede Kamer.” Partijleider Zita Pels van PRO Amsterdam heeft aangegeven „ontzettend blij” te zijn met de komst van Lahlah.

Bij de Tweede Kamerverkiezingen in november 2023 kreeg Lahlah 217.789 voorkeursstemmen. Op de lijsttrekkers na was ze daarmee met afstand de kandidaat met de meeste voorkeursstemmen. Tijdens het kabinet-Schoof was ze namens GroenLinks-PvdA woordvoerder Justitie en Veiligheid, met

PRO-Kamerlid Lahlah tijdens een debat over de begroting van het ministerie van Sociale Zaken. FOTO BART MAAT

focus op armoedebeleid. Over armoede schreef ze in 2024 het boek *We hebben het over mensen. Pleidooi voor een waardig bestaan*.

‘De hele vier jaar’

Dat Lahlah de landelijke politiek wilde verlaten was al langer duidelijk. Na het vallen van het kabinet-Schoof, op 3 juni 2025, solliciteerde

Lahlah een maand later op de functie van burgemeester van Tilburg. Die (vertrouwelijke) procedure was nog in gang, toen ze op 4 september op plek twee van de kandidatenlijst van GroenLinks-PvdA werd geplaatst. Een week voor de verkiezingen, oktober 2025, maakte het *Brabants Dagblad* haar sollicitatie bekend. Ze had haar partij niet in-

gelicht over de sollicitatie. Ze kreeg 113.000 voorkeursstemmen.

In november lekte uit dat ze al vóór de val van het kabinet ook op de functie van burgemeester van Delft had gesolliciteerd. Zelf ontkende noch bevestigde ze dat, maar partijleider Jesse Klaver bevestigde het diezelfde dag wél. Hij gaf aan dat hij op de hoogte was van

haar sollicitatie. Ook stelde hij dat Lahlah, die de functie niet kreeg, „de hele vier jaar” aan zou blijven. Een paar maanden later, in april dit jaar, zwakte Lahlah dat af toen ze aan Omroep Brabant liet weten „voorlopig Kamerlid” te blijven. Dat ‘voorlopig’ maar zo kort duurt, komt volgens Lahlah omdat Pels haar heeft gevraagd te solliciteren.

Dat Lahlah de landelijke politiek wilde verlaten was al langer duidelijk

Op Instagram schrijft ze dat de Tweede Kamer een bijzondere plek is. „Tegelijkertijd heb ik de afgelopen jaren steeds sterker gevoeld waar mijn eigen kracht en overtuiging het meest tot hun recht komen: dicht bij mensen.” Amsterdam is voor de in Tilburg woonachtige Lahlah nieuw, zegt ze in een interview in *Het Parool*. „Ik ga niet doen alsof ik Amsterdammer ben. De komende tijd ga ik de stad veel beter leren kennen.” Op 10 juni moet de gemeenteraad nog wel instemmen met het nieuwe college, ook met wethouder Lahlah.

Oranje oefent voor uitwaaiwedstrijd tegen Algerije

AMSTERDAM

Het Nederlands voetbalelftal bereidt zich in Zeist voor op de vriendschappelijke interland tegen Algerije. De zogenoemde ‘uitwaaiwedstrijd’ wordt vanavond gespeeld in De Kuip in Rotterdam. De volgende dag vertrekt de selectie van bondscoach Ronald Koeman naar de Verenigde Staten. Daar wordt nog geoefend tegen Oezbekistan. Het WK begint voor Nederland op 14 juni, wanneer Japan de tegenstander is in Dallas. (NRC)

FOTO ROBIN VAN LONKHUIJSEN / ANP

MIFEPRISTON

Onderzoek stilgelegd: hormoonloze pil leidt tot te veel zwangerschappen

Het middel dat in hogere dosering ook in de abortuspil wordt gebruikt, zou als hormoonloze anticonceptiepil kunnen werken. Nu blijkt uit een studie dat met dat middel te veel vrouwen toch zwanger raken.

Karlijn Saris

AMSTERDAM

Het is een klap voor de deelnemers, de betrokken onderzoekers én voor de vele vrouwen die reikhalzend uitkeken naar dit middel: maandag is de veelbesproken studie naar de ‘hormoonloze anticonceptiepil’ per direct stopgezet. Te veel vrouwen werden toch zwanger toen ze wekelijks een lage dosering van het middel mifepriston gebruikten, bleek uit een tussentijdse evaluatie. „Voor het aantal buitenbaarmoederlijke zwangerschappen gaf aanleiding tot zorgen”, zo valt te lezen op de website van het Leids Universitair Medisch Centrum (LUMC), de hoofdonderzoeker van de studie.

De deelnemers moesten direct stoppen met het slikken van de tabletten en de resterende voorraad inleveren bij het ziekenhuis. Ze krijgen het advies een andere vorm van anticonceptie te gebruiken en twee weken na de laatste pil voor de zekerheid een zwangerschapstest te doen. Dat blijkt uit een brief die de deelnemers hebben ontvangen, ingezien door NRC. Er wordt nog een echo verricht en bloed afgenomen ter nactrolle.

Mifepriston is een van de twee bestanddelen die ook in de abortuspil worden gebruikt. In de abortuspil

gaat het om een dosering van 200 milligram, maar al jaren blijkt uit kleine, kortlopende studies dat het middel als wekelijks te slikken tablet van 50 milligram ook potentie heeft als een hormoonloos anticonceptiemiddel. Dat zou een uitkomst zijn voor vrouwen bij wie pillen, pleisters, ringen, implantaten of spiralen met hormonen (progesteron en/of oestrogenen) veel nare bijwerkingen geven, zoals stemmingsklachten, verhoogde kans op trombose of een laag libido. Vanwege het grote animo was er veel media-aandacht toen de studie een jaar geleden van start ging: dit zou wel eens de grote doorbraak in de anticonceptiewereld kunnen worden.

Hevige buikpijn

„Het eerste halfjaar ging heel verspoedig”, vertelt arts en hoofdonderzoeker Rebecca Gomperts. Daarna kwamen langzaam de eerste positieve zwangerschapstesten binnen. Sommige werden later weer negatief, maar niet allemaal. Toen volgden de buitenbaarmoederlijke zwangerschappen, waarbij de bevruchte eicel zich buiten de baarmoeder nestelt - vaak in de eileiders. Dat gaat vaak gepaard met hevige buikpijn en bloedverlies en levert geen levensvatbare vrucht op. „Eerst denk je nog: dat kan toeval zijn”, zegt Gomperts. „Maar na

een analyse met een statisticus halverwege mei moesten we toch echt concluderen: als anticonceptie werkt mifepriston niet zoals het zou moeten. Een middel dat potentieel door miljoenen vrouwen gebruikt gaat worden, moet effectief en veilig zijn.”

Vrouwen voor wie het middel goed werkte zijn teleurgesteld dat de studie is stopgezet

Mifepriston is een synthetisch ‘antihormoon’ dat de werking blokkeert van progesteron, een hormoon dat nodig is om de zwangerschap te ondersteunen. Progesteron zorgt onder meer voor de opbouw van dik slijmvlies in de baarmoeder, zodat de bevruchte eicel zich daar kan innestelen. Het hormoon ontspant ook de spieren in de wand van de baarmoeder, wat voorkomt dat deze samentrekt en het bevruchte eitje afstoot. Mifepriston blokkeert de receptoren voor progesteron, waardoor het zijn werk in het lichaam niet meer kan doen.

Wat de precieze oorzaak is van de buitenbaarmoederlijke zwangerschappen, moet nog worden on-

derzocht, zegt Gomperts. Ze wil daarover publiceren in een wetenschappelijk tijdschrift en kan er daarom nu nog niet te veel over speculeren. „Maar we hebben wel vermoedens”, zegt ze. „Mifepriston werkt net als een koperspiraal zonder hormonen: het zorgt ervoor dat een bevruchte eicel lastig kan innestelen in de baarmoeder, maar er is wél een eisprong.” Van de koperspiraal is volgens Gomperts bekend dat die een iets verhoogde kans op buitenbaarmoederlijke zwangerschappen geeft, mogelijk omdat dit de enige zwangerschappen zijn die zich kunnen doorzetten. „Dit zou een van de verklaringen kunnen zijn, maar dat moeten we echt nog verder uitzoeken.”

‘Ik moest huilen’

Gomperts werkt achter de schermen al tien jaar aan het opzetten van deze studie, waar ze al die tijd sterk in geloofde. „De vraag naar hormoonloze anticonceptie is enorm en de studies die er al lagen waren écht veelbelovend. Als je wilt aantonen dat het middel echt zoveel potentie heeft als je denkt, dan moet je een groot onderzoek opzetten, en dat hebben we gedaan.” Maandag sprak de arts tientallen deelnemers die haar teleurgesteld opbelden. „Zoveel vrouwen hadden hoop, voor hen werkte het

goed en ze waren heel tevreden.”

Een van die deelnemers is Claudia (33). Ze wil niet met haar achternaam in de krant, maar haar gegevens zijn bekend bij de redactie. „Ik moest huilen toen ik maandag werd opgebeld met het slechte nieuws”, zegt ze aan de telefoon. „Ik gebruikte deze pil net vier maanden en voor het eerst sinds jaren had ik mijn eigen leuke zelf weer terug. Ik was blij, had zin in de dag, mijn liefdesleven bloeide zelfs op.”

Claudia worstelt al zolang ze zich kan herinneren met anticonceptie: zere borsten, pijnlijk bekken, schimmelinfecties, onregelmatige menstruaties en hevige migraine die gekoppeld was aan haar cyclus. Claudia probeerde van alles. Met mifepriston leek ze eindelijk te hebben gevonden wat ze al die jaren al zocht: al na de eerste pil werd ze niet meer ongesteld, haar humeur klaarde op, de pijn in haar borsten en bekken verdween. „De realisatie dat deze pil nu officieel niet op de markt komt als anticonceptie, vind ik echt heel erg.”

Gomperts benadrukt dat dit niet het einde is van mifepriston. „We weten nu óók dat het middel veel klachten wegneemt, dat kunnen we verder onderzoeken.” Bovendien, benadrukt ze: als abortuspil en morningafterpil werkt het nog steeds ontzettend goed.

Advertentie

nrcwebwinkel

DROOG
Shadylace parasol

- ▶ Bootst het schaduw effect van een bladerdak na
- ▶ Ontwerp van Chris Kabel
- ▶ Diameter van 245 cm en maximale hoogte van 235 cm

De Shadylace is een parasol die door de open kantaalstructuur het schaduw effect van een bladerdak nabootst. Onder deze parasol zit je niet in de felle zon op het heetst van de dag en ook niet in de volledige schaduw omdat plukjes zonlicht nog kunnen doordringen. Het ontwerp uit 2004 van Chris Kabel voor het Nederlandse designconcept Droog is daardoor niet alleen functioneel maar ook esthetisch onderscheidend.

Adviesprijs fabrikant 299,-
199,-

Exclusief bij NRC

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/droog

Mensen gaan stemmen in Woerden. FOTO: JOOST RUTTEN

KIEZERSONDERZOEK

De uiterst rechtse kiezer radicaliseert - en drie andere opvallende inzichten

Het Nationaal Kiezersonderzoek heeft diepgravend de politieke afwegingen van kiezers onderzocht. Wanneer blijven ze trouw aan een partij? En is de Nederlander wel zo'n wispelturige stemmer als wordt gedacht?

Guus Valk
DEN HAAG

Wéér was de kiezer op drift. Het kabinet-Schoof (PVV, VVD, NSC en BBB) viel twee keer, na een lijdensweg van nog geen jaar, en kiezers deden in oktober vorig jaar wat ze al zo vaak deden: ze shopten bij nieuwe politieke beloftes. NSC verdween volledig, de PVV en BBB verloren zwaar. D66, dat met lijsttrekker Rob Jetten 'doorbraken' beloofde, werd met 26 zetels op eens de grootste. Niets zo veranderlijk als de Nederlandse kiezer.

Maar kijk je nog eens goed, dan zie je iets heel anders. Kiezers blijken verrassend consistent. Ze straffen partijen soms hard af, maar ze blijven min of meer trouw aan hun overtuigingen. Dat blijkt uit het Nationaal Kiezersonderzoek, dat woensdag wordt gepresenteerd aan de Tweede Kamer. Voor dit onderzoek hebben wetenschappers van acht universiteiten circa zesduizend Nederlanders ondervraagd over hun stemkeuze en kijk op politiek. Het verschijnt, sinds 1971, traditioneel na de Tweede Kamerverkiezingen. Het is het meest ambitieuze onderzoek naar wat kiezers beweegt en daarmee een schatkamer aan feiten en inzichten.

Kiezers zijn rationeler dan in Den Haag wordt gedacht, zeggen de onderzoekers Elco Harteveld en Twan

Huijsmans, beiden verbonden aan de Universiteit van Amsterdam. „Er zit een paradox in de Nederlandse politiek”, zegt Harteveld. „Ze oogt chaotisch en onvoorspelbaar, maar achter die chaos zitten kiezers die behoorlijk trouw blijven aan hun politieke richting.”

De onderzoekers zien wel 'rode vlaggen', zeggen ze. Kiezers wantrouwen politici steeds meer, en dat wantrouwen verdiept zich. Een groep kiezers vindt geweld acceptabel om 'het systeem omver te werpen'. Kiezers verhardden als ze het over politiek en politici hebben. En de tevredenheid over de democratie neemt duidelijk af. Dat is zorgelijk, zeggen de onderzoekers.

Dit zijn vier opvallende inzichten uit het kiezersonderzoek.

Stevige blokken, zwakke partijen

Sinds de verkiezingen van 2021 bestaat de Nederlandse politiek volgens politologen uit drie min of meer even grote stromingen, of blokken, van ideologisch verwante partijen. Naast een centrumlinks en centrumrechts blok is er een uiterst rechts blok ontstaan. Bij de afgelopen Kamerverkiezingen wist dit blok zich opnieuw staande te houden. Het forse verlies van vooral

de PVV (twaalf zetels) werd gecompenseerd door winst van FVD en JA21. En zo gaat het, in grote lijnen, overal in de Nederlandse politiek, zegt Harteveld en Huijsmans. Kiezers voelen zich niet meer verwant aan partijen. Indien teurgesteld stemt een groot deel op een andere partij. Maar, zo blijkt uit het kiezersonderzoek: ze blijven hun stroming wel degelijk trouw. Ze stappen gewoon over naar een partij die inhoudelijk het meest lijkt op hun vorige keuze.

Dit noemen de onderzoekers de 'keuzeset' van kiezers: de partijen die ze serieus overwegen. Vraag je kiezers naar die voorkeuren, dan blijkt een grote meerderheid binnen de eigen ideologische familie te blijven. Zo overwegen kiezers van GroenLinks-PvdA relatief vaak een stem op Volt of de PvdD. Het meest overlappen de kiezers van FVD en PVV, en die van SGP en ChristenUnie.

D66, de uiteindelijke winnaar, week af van deze logica. De partij is van oudsher een brug tussen het centrumlinks en centrumrechtse blok, de partij kan kiezers uit beide blokken trekken. Deze keer wist D66 zelfs de grootste te worden (26 Kamerzetels) door zowel uit de linkse als rechtse kant kiezers te trekken, concluderen de onderzoekers. In het begin van de campagne trok lijsttrekker Rob Jetten vooral teurgestelde VVD- en NSC-kiezers, onder meer doordat hij het

Nederlanders blijken ideologisch loyaal: indien teurgesteld stemmen ze gewoon op een andere partij die inhoudelijk lijkt op hun vorige keuze

over strenger migratiebeleid had en 'doorbraken' in vastgelopen dossiers beloofde. Aan het eind van de campagne kwamen er juist relatief veel linkse kiezers bij die wegliepen bij het GroenLinks-PvdA van Frans Timmermans. Die deden dat vaak om strategische redenen, bijvoorbeeld omdat ze dachten dat Jetten meer kans maakte premier te worden. D66 trok zich dus weinig aan van de blokken-logica.

Ook de VVD, als je naar haar kiezers kijkt, verschuift langzaam maar zeker naar rechts. De partij verloor kiezers aan het CDA en D66, maar maakte dat verlies grotendeels goed door teurgestelde PVV-kiezers voor zich te winnen. Huijsmans zegt: „De VVD schuift duidelijk op. Ze is de strijd met partijen als de PVV en JA21 gaan voeren om de gunst van de uiterst rechtse kiezer. Maar ze vergat dat aan de andere kant van het spectrum een groot deel van de kiezers is vertrokken.”

In het gedrag van kiezers zit volgens de onderzoekers een zichzelf versterkend effect. Harteveld: „De partijtrouw is uitzonderlijk laag. Behalve in 2023 en 2002 veranderden na de Tweede Wereldoorlog niet eerder zoveel zetels van eigenaar. Kiezers verspreiden zich over steeds meer partijen. Dat maakt het moeilijk stabiele coalities te vormen, wat weer leidt tot een gebrek aan resultaten. Het risico op wéér een afstraffing wordt zo alleen maar groter.”

De VVD had een geheim wapen

Guiders en talkshowtafels hadden de VVD al bijna opgegeven, maar de VVD wist ondanks het mislukte Schoof-avontuur de schade te beperken. Ze verloor maar twee zetels en kwam uit op 22. Deels kwam dat doordat de VVD aantrekkelijk werd voor PVV-kiezers.

Een andere factor is dat de VVD een voordeel heeft als het gaat om inhoudelijke thema's. Kiezers associëren partijen met onderwerpen. Gaat een campagne daar veel over, dan profiteert de 'eigenaar' van dat thema altijd, zelfs als de meeste kiezers het niet met die partij eens zijn. In de slotfase van de campagne van 2023 leefde immigratie sterk als onderwerp, waardoor de PVV profiteerde.

Deze keer ontbrak het aan een duidelijk thema, zien de onderzoekers. Kiezers gaven de hele campagne aan dat ze wonen, zorg en veiligheid het belangrijkste vonden. Immigratie stond op plek zeven. Huijsmans: „Dat kwam vooral omdat rechtse kiezers het onderwerp extreem belangrijk vinden, en linkse kiezers het juist relatief onbelangrijk noemen. Het tegenovergestelde gebeurt met klimaat, dat op plek twaalf staat.”

De verschillen tussen de belangrijkste thema's zijn klein, en in de campagne kwamen geen nieuwe grote onderwerpen op. Je kan dus zeggen dat de kiezers eigenlijk alles belangrijk vonden. Waar de meeste partijen maar de eigenaar van één thema zijn, zoals de PVV op migratie, heeft de VVD volgens het onderzoek een geheim wapen. Kiezers denken bij drie thema's het meest aan de VVD: economie, veiligheid en defensie. Dat spreidt het risico aanzienlijk en maakt de partij minder kwetsbaar voor electoraal verval.

Schoof vergrootte het wantrouwen

Het vertrouwen van burgers in de politiek loopt, behalve een korte opleving aan het begin van de coronacrisis, al jaren langzaam terug. Geef de uiterst rechtse PVV regeringsverantwoordelijkheid, was een veelgehoorde rede-nering in 2023, dan voelen hun kiezers zich gezien. Het kabinet-Schoof werd alleen een fiasco en het was de PVV zelf die het kabinet ten val bracht. Nog maar 3 procent van de kiezers was na afloop tevreden over dit experiment, zien de onderzoekers.

Ergert nog: het wantrouwen in politiek is alleen maar toegenomen. Het vertrouwen in de Tweede Kamer daalde van 50 procent in coronajaar 2021 naar 30 procent in 2023, en was in 2025 nog maar 19 procent. Vergelijk je het met landen in de Europese Unie, dan blijkt dat Nederland niet langer bij de vooral Scandinavische landen hoort waar het vertrouwen het hoogst is. Nederland zit nu ongeveer in het midden, dicht bij België, Italië en het Verenigd Koninkrijk. Bijna een derde van de kiezers vindt politici „zakkenvullers” en 43 procent vindt dat landelijke politici zich niet bekommeren om „mensen zoals ik”. Dat laatste is maar een lichte toename ten opzichte van 2023 (41 procent).

Harteveld: „Als je ontvrede-ners betreft bij politiek, dan neemt het vertrouwen toe, zo was de gedachte. Maar die kans is verspeeld, waardoor de politiek als geheel alleen maar verder van huis is. Het kabinet-Schoof heeft het wantrouwen lager gemaakt dan vóór het aantreden.”

Zit in het onderzoek niet ook een

waarschuwing voor premier Rob Jetten? Tijdens de campagne beloofde hij veel, onder meer het bouwen van tien nieuwe steden. Het Nationaal Kiezersonderzoek laat overtuigend zien dat politici die hun beloftes niet nakomen het wantrouwen voeden. Bijna driekwart van de kiezers is het eens met de stelling dat politici „te veel praten en te weinig doen”. Huijsmans: „Het kan een risico zijn voor het vertrouwen in politiek als geheel dat hij dingen belooft die hij niet kan waarmaken. Aan de andere kant: D66-kiezers hebben relatief een hoog vertrouwen in de politiek, juist zijn kiezers zijn daar dus minder kwetsbaar voor.”

Het vertrouwen in het functioneren van de democratie is ook hard afgenomen. In 2021 was ruim twee derde van de kiezers daar nog tevreden over, nu is dat 56 procent, een forse daling. Vraag je kiezers waarom ze de democratie gingen wantrouwen, dan hoor je verschillende dingen, zegt Harteveld: „De onvrede concentreert zich vooral op links en uiterst rechts. Linkse kiezers maken zich zorgen omdat de democratische instituties onder druk staan. Of omdat minderheden niet goed worden beschermd. Uiterst rechtse kiezers zeggen dat de democratie gevaar loopt, omdat de vrijheid van meningsuiting onder druk staat: je mag niet alles meer zeggen.”

Uiterst rechtse kiezer radicaliseert

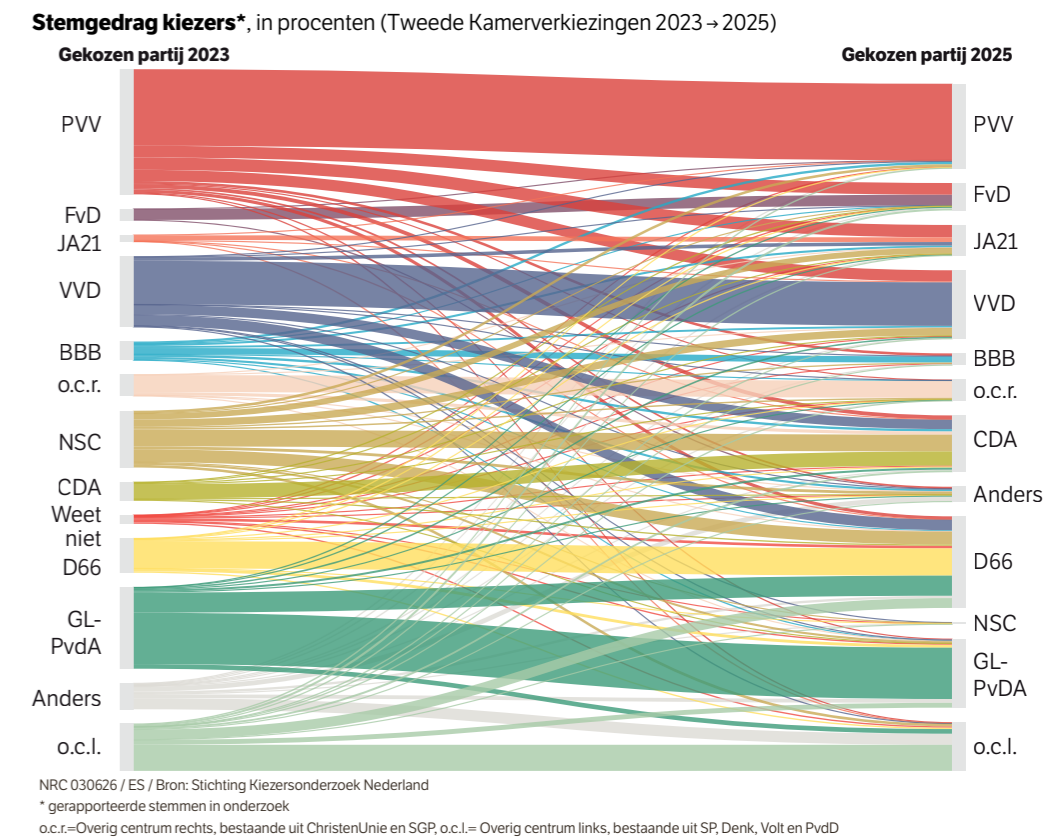
Uiterst rechts is een volwaardig politiek blok en blijft dat. Ter rechterzijde van de VVD zitten 46 zetels, de SGP niet meegerekend. Die groep kiezers wantrouwt politici enorm en zal niet snel overstappen op een partij buiten deze politieke familie. Alleen onder JA21-kiezers vind je nog een relatief grote groep kiezers die de VVD overweegt.

Wat binnen deze vleugel gebeurt, is minstens zo belangrijk: de uiterst rechtse kiezer radicaliseert. En als je nog scherper kijkt, valt op dat de verschillen tussen PVV- en FVD-kiezers loerden, constateren de onderzoekers. Bijna de helft van de PVV-kiezers zegt dat de verkiezingen eerlijk zijn verlopen, onder FVD-kiezers is dat ongeveer een derde. En 26 procent van de PVV-kiezers is tevreden over de democratie, bij FVD is dat 10 procent.

FVD kent een sterk radicaliserend electoraat, dat niet lijkt op dat van de PVV. Ze zijn hoger opgeleid en verdienen meer, tegen het Nederlandse gemiddelde aan. Tegelijkertijd zijn ze politiek en maatschappelijk veel meer afgehaakt. FVD-stemmers kijken daarnaast veel minder naar de NPO, begeven zich veel actiever op sociale media. Bijna twee derde heeft een 'afkeer' van politiek, bij PVV'ers is dat ongeveer de helft. Landelijk is dat percentage 25. PVV'ers vullen relatief vaak in dat ze 'angst' ervaren als ze denken aan hoe Nederland ervoor staat, FVD'ers juist veel walging.

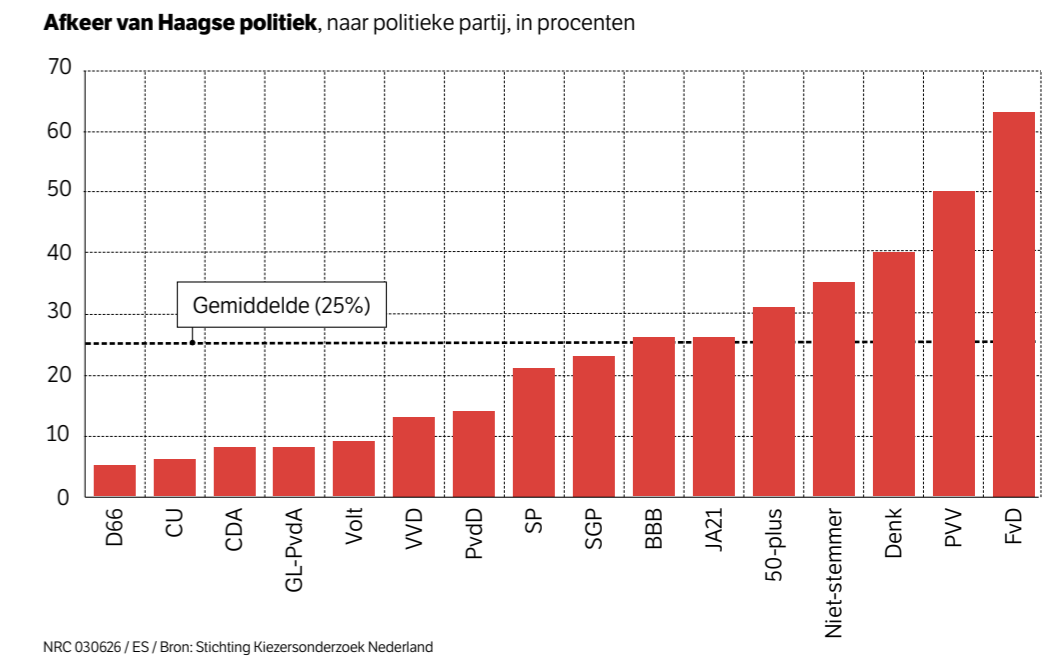
Opvallend feitje: circa een kwart van de FVD-kiezers vindt dat de democratie zo slecht functioneert, dat die met geweld omver mag worden geworpen. Het landelijk gemiddelde is 6 procent. Bij de PVV zit dat rond de 10 procent. Harteveld: „FVD won bij de verkiezingen vier zetels en die winst kwam voor een groot deel van teurgestelde PVV-kiezers. Maar de partijen verschillen sterk in hun houding ten opzichte van de democratie. FVD-kiezers zijn veel fundamentele teurgesteld en wijzen de democratie veel meer af. Dit diepe wantrouwen is ontstaan in de coronaperiode, en leeft onder PVV-kiezers veel minder.”

Kiezersbewegingen tussen de laatste Tweede Kamerverkiezingen

NRC 030626 / ES / Bron: Stichting Kiezersonderzoek Nederland
* gerapporteerde stemmen in onderzoek
o.c.r.=Overig centrum rechts, bestaande uit ChristenUnie en SGP, o.c.l.= Overig centrum links, bestaande uit SP, Denk, Volt en PvdD

Onder rechtse kiezers meer afkeer van de Haagse politiek

NRC 030626 / ES / Bron: Stichting Kiezersonderzoek Nederland

Welke partijen overwoogen kiezers nog meer?

Hoe donkerder blauw, hoe minder vaak de partij is overwogen; hoe donkerder groen, hoe vaker. (Een cel met het cijfer 2 betekent dat partij in de rij twee keer zo vaak wordt genoemd dan je op basis van willekeur zou verwachten)

	Denk	PvdD	SP	GL-PvdA	Volt	D66	CU	NSC	CDA	VVD	SGP	JA21	BBB	PVV	FVD
Denk		1,79	1,56	1,32	1,38	0,96	1,07	1,03	0,51	0,43	1,35	0,68	0,63	0,60	1,57
PvdD	1,63		1,51	1,91	1,89	1,35	0,76	0,80	0,64	0,50	0,61	0,40	0,50	0,44	0,51
SP	1,50	1,60		1,60	1,21	1,21	1,15	1,17	1,00	0,67	0,62	0,61	0,82	0,44	0,51
GL-PvdA	1,18	1,87	1,48		2,04	1,78	0,81	0,89	0,86	0,62	0,39	0,27	0,40	0,25	0,25
Volt	1,16	1,74	1,05	1,92		1,85	0,81	0,77	0,91	0,60	0,45	0,53	0,30	0,16	0,26
D66	0,85	1,32	1,12	1,78	1,97		0,87	1,12	1,18	1,03	0,35	0,51	0,58	0,32	0,27
CU	1,06	0,83	1,18	0,90	0,95	0,96		1,22	1,55	0,96	2,17	0,82	0,80	0,53	0,51
NSC	0,96	0,82	1,13	0,93	0,85	1,18	1,15		1,24	1,28	0,89	0,80	1,23	0,69	0,82
CDA	0,48	0,66	0,97	0,90	1,02	1,24	1,47	1,25		1,51	0,89	1,08	1,04	0,68	0,43
VVD	0,38	0,49	0,62	0,62	0,63	1,03	0,87	1,23	1,44		0,79	1,63	1,29	1,31	0,79
SGP	1,41	0,70	0,67	0,46	0,56	0,41	2,30	1,00	1,00	0,92		1,21	1,27	1,19	1,96
JA21	0,65	0,42	0,61	0,29	0,60	0,55	0,79	0,83	1,10	1,75	1,10		1,73	2,10	1,75
BBB	0,61	0,54	0,83	0,43	0,35	0,64	0,79	1,28	1,08	1,40	1,18	1,76		2,02	1,65
PVV	0,58	0,47	0,53	0,28	0,18	0,36	0,52	0,72	0,71	1,44	1,12	2,15	2,04		3,05
FvD	1,59	0,57	0,54	0,29	0,32	0,30	0,52	0,89	0,46	0,90	1,90	1,85	1,72	3,16	

NRC 030626 / ES / Bron: Stichting Kiezersonderzoek Nederland

Een leerling op het **Kempenhorst College in Oirschot** (komt niet voor in het artikel). FOTO JOHN VAN HAMOND

Tan Tunali

AMSTERDAM

Geen enkel kind zou een schoolreisje om financiële redenen moeten missen. Dat was het idee achter de wetswijziging uit 2021 die de ouderbijdrage voor zulke activiteiten vrijwillig maakte. Zo zou de kansengelijkheid worden bevorderd, want kinderen wier ouders het niet kunnen betalen zouden niet langer worden uitgesloten van extracurriculaire activiteiten.

Vijf jaar later lijkt dat doel behaald, concluderen onderzoekers die de wet evalueerden voor het ministerie van Onderwijs. Maar er is een keerzijde. Sommige scholen moeten nu activiteiten schrappen of versoberen, omdat ze minder geld binnenkrijgen. En dan vooral scholen waarbij de ouders van leerlingen minder te besteden hebben.

Het stelt schooldirecteuren voor lastige keuzes: slaan we dit jaar culturele activiteiten over zodat we op schoolreisje kunnen? Of gaan we met eigen vervoer in de buurt op excursie om vervoerskosten te besparen? Of gaan we een jaar niet op schoolkamp, in de hoop dat volgend jaar weer te kunnen betalen? „Het doel om kansengelijkheid te bevorderen, wordt op deze manier niet behaald”, staat in de wetsvaluatie.

Carina Veen, directeur van De Sterren in Hoogezand, een school voor speciaal basisonderwijs, stopte na de wetswijziging met het vragen van een vrijwillige ouderbijdrage. De gezinnen van de kinderen van De Sterren kennen veel armoede-gerelateerde problemen. „Als ik van dertig ouders 20 euro krijg, is dat een druppel op de gloeiende plaat”, zegt Veen. Met de paar honderd euro die ze uit de bijdrage zou ontvangen, die ook nog eens jaarlijks varieert, kan ze voor haar

KANSENONGELIJKHEID

Met een vrijwillige ouderbijdrage gaat het schoolreisje soms niet door

In 2021 werd de ouderbijdrage voor scholen vrijwillig. Nu hebben veel scholen minder geld en schrappen activiteiten - vooral scholen met leerlingen uit gezinnen met geldzorgen. Onderzoekers stellen dat dit kansengelijkheid ondermijnt.

leerlingen geen gedegen keuzes maken.

Wereld verbreden

Het is niet dat ouders het niet willen betalen, maar ze kunnen het gewoon niet, zegt Marthe van den Boer, directeur van SBO Merlijn, een basisschool voor speciaal onderwijs in het Haagse Laakkwartier. „Het is voor veel ouders kiezen tussen een week boodschappen doen of bijdragen aan schoolactiviteiten.” Ze voelt zich dan ook bezwaard om het te vragen, maar doet het toch. De bijdragen die binnenkomen, van 10 tot 20 procent van haar leerlingen, noemt ze „mooi meegenomen.”

„Nu bijna niets meer wordt bijgedragen, moet ik keuzes maken in het nadeel van de kinderen”, zegt Van den Boer. De schooldirecteure benadrukt het belang van excursies, die de horizon van haar kinde-

ren verbreden. „Veel kinderen komen anders de wijk niet uit. Als we naar de zee gaan - en dat is hier om de hoek - is dat voor hen een bezoek aan een compleet andere wereld”, aldus Van den Boer.

Onderwijs zou niet moeten hangen van een ouderbijdrage

Marjolein Moorman
Tweede Kamerlid voor PRO

SBO Merlijn bezuinigde op het schoolkamp. Dit jaar gaat alleen de bovenbouw, komend jaar slaat de hele school het kamp over. „Het is kiezen tussen twee kwaden”, zegt ze: of ze schrapt speciale steun voor leerlingen die extra aandacht be-

schrijnend”, zegt Mariëlle Arnoldus, beleidsmedewerker van het Jeugdeducatiefonds. „Maar dat hele klassen nu alleen nog met steun van ons of helemaal niet meer op schoolreisje kunnen, daarvan moet de overheid niet wegkijken.”

Bovenschools fonds

Woensdag gaat de Tweede Kamer met staatssecretaris Judith Tielen (Onderwijs, VVD) in debat, onder andere over de gevolgen van de wetswijziging uit 2021. Om de vrijwillige ouderbijdrage succesvol af te kunnen schaffen, zou het Rijk structureel geld moeten bijleggen, „om te voorkomen dat het aanbod van activiteiten op scholen verschaalt”, schrijft Tielen. Maar voor geld is „geen dekking” in de begroting, schrijft de staatssecretaris aan de Kamer.

Een optie die volgens Tielen soelaas kan bieden, is een 'bovenschools fonds'. Daarbij zouden de vrijwillige ouderbijdragen over scholen worden verdeeld - rijker betaalt dan mee voor arm. „Dan is de bereidheid om te betalen wel weer een stuk lager”, stelt Arnoldus van het Jeugdeducatiefonds. Mensen betalen minder snel voor kinderen waar ze geen binding mee voelen, blijkt uit onderzoek. Het Jeugdeducatiefonds roept de staatssecretaris daarom op extra te investeren in scholen met veel leerlingen uit gezinnen met geldzorgen.

Daarbij vindt het Tweede Kamerlid Marjolein Moorman (PRO) aan haar zijde. Moorman maakte binnen voor in totaal ruim 800.000 euro, eind vorig schooljaar waren dat 2.200 aanvragen voor 3,6 miljoen euro. Eind mei staat de teller voor dit schooljaar op 3.300 aanvragen voor in totaal 4,7 miljoen euro. „Het is goed dat kinderen niet meer thuis hoeven te blijven als hun ouders het schoolreisje niet kunnen betalen, dat was echt heel

UITGAVEN

In rap tempo geeft Defensie geld uit; minder open over waar dit heen gaat

Steeds meer projecten binnen defensie krijgen het stempel 'vertrouwelijk', zo blijkt uit een inventarisatie van NRC.

Steven Derix

AMSTERDAM

Het afgelopen weekend besloot Kamerlid Kati Piri (PRO) om eens een blik te werpen op het laatste Defensie Projectenoverzicht (DPO), waarin ieder jaar de geplande aankopen van militair materieel worden opgesomd. Woensdag vergadert de vaste Kamercommissie voor Defensie over het DPO.

„Ik sloeg de eerste bladzijde om en ik zag alleen maar 'vertrouwelijk', en 'commercieel vertrouwelijk’”, vertelt Piri. „Ik dacht: hoe ga ik in godsnaam dit debat doen?”

Het Nederlandse ministerie van Defensie is bezig in een ijtempo geld uit te geven, maar het ministerie geeft steeds minder informatie vrij over waar al deze miljarden aan worden besteed, zo blijkt uit een inventarisatie van NRC.

Grens verhoogd

In 2021 kreeg minder dan de helft (43 procent) van alle materieelprojecten in het DPO het stempel 'vertrouwelijk'; dit jaar was dat driekwart (76 procent). In verreweg de meeste gevallen ging het om commerciële geheimhouding en liet Defensie de exacte kosten onvermeld, om zijn onderhandelingspositie met de industrie niet te schaden. Maar sinds 2025 houdt het departement informatie ook achter vanwege de operationele veiligheid, en wordt soms niet gemeld hoeveel er wordt gekocht, of op welke termijn er wordt geleverd. In het afgelopen DPO gebeurde dat bij 13 van de 111 projecten (12 procent). In een enkel geval (zoals bij het project voor nieuwe raket- en luchtverdediging van de fregatten van de marine) wordt ook geheimgehouden welk wapensysteem Defensie wil aanschaffen. „In verband met de verslechterende geopolitieke situatie”, zo vermeldt de inleiding, „is het van belang om potentiële tegenstanders en andere partijen niet wijzer te maken.”

Tegenover de snel opdrogende stroom aan openbare informatie staat een spectaculaire verhoging van de uitgaven. „Nederland is bezig met de grootste versterking van de krijgsmacht in decennia”, schrijft staatssecretaris van Defensie Derk Boswijk (CDA) in de inleiding van het DPO. In het afgelopen jaar gaf Nederland 25,8 miljard euro uit aan Defensie, 5,8 miljard méér dan in 2024. Daarmee besteedde het kabinet 2,2 procent van het bbp aan de krijgsmacht. Binnen 10 jaar moet dat 3,5 procent zijn.

Om het tempo van de uitgaven zo hoog mogelijk te houden, probeert het ministerie de procedures rond de 'verwerving' van wapens en an-

Derk Boswijk, staatssecretaris van Defensie, en Dilan Yesilgöz, vicepremier en minister van Defensie, tijdens een debat over de begroting van het ministerie van Defensie. FOTO BART MAAT

der materieel te vereenvoudigen. Zo heeft het departement de grens waarboven melding moet worden gemaakt van uitgaven verhoogd van 25 tot 50 miljoen euro. Daarmee wordt veel tijd bespaard, legt een defensiewoordvoerder uit: „Vroeger moesten we voor alles boven de 25 miljoen euro een brief sturen aan de Kamer, die dat vervolgens moest agenderen. Dan kon het zomaar eens een paar maanden duren.”

Nadere motivering Ook defensiematerieel moet in principe worden aanbesteed, maar om geen tijd te verliezen, gaat Defensie steeds vaker over tot directe gunning. Daarvoor kan het departement gebruikmaken van verschillende uitzonderingsbepalingen in de wet- en regelgeving, maar de minister van Defensie moet in zo'n geval wél motiveren waarom er een uitzondering wordt gemaakt. Vorige maand constateerde de Algemene Rekenkamer dat in veel gevallen een dergelijke motivering ontbreekt. Van de in totaal 4,4 miljard euro aan „fouten en onzekerheden” die de Rekenkamer

vond in de door Defensie aangegane verplichtingen was 3,6 miljard direct gegund, zonder voldoende onderbouwing.

Het ministerie van Defensie reageerde geprikkeld op de kritiek van de Rekenkamer. De Audit Dienst Rijk (ADR), die ook meekijkt in de boeken, is van oordeel dat de uitzonderingsbepalingen wél rechtmatig zijn ingezet, zo schreef minister Dilan Yesilgöz in een reactie op de Rekenkamer. Afgelopen maandag meldde Yesilgöz aan de

Hoe ga ik in godsnaam dit debat doen?

Kati Piri Kamerlid PRO

Kamer dat een „hoog-ambtelijk overleg” van Defensie, het ministerie van Financiën, de Algemene Rekenkamer en de Audit Dienst Rijk nog eens gaat kijken naar de interpretatie van de regels.

Voor de geheimhouding is er een andere uitweg. Informatie die niet openbaar kan worden gemaakt,

kan door Kamerleden - maar niet door hun medewerkers - vertrouwelijk worden ingezien in een speciale ruimte van de Tweede Kamer. „Waar we (...) voorheen transparant konden zijn, maken we in de huidige context andere afwegingen”, laat het departement weten op vragen van NRC. Het ministerie benadrukt dat dit geen inperking van de controle is. „De verantwoording aan de Kamer is niet minder geworden. Wel vindt de verantwoording vaker vertrouwelijke plaats.”

Dat gebeurt ook tijdens (besloten) procedurevergaderingen, waarin minister Yesilgöz of staatssecretaris Boswijk uitlegt waarom bepaalde informatie geheim moet blijven. In alle gevallen heeft de Vaste Kamercommissie voor Defensie deze beslissingen ter kennisgeving aangenomen - met uitzondering van een vertrouwelijke bijlage over de versnelde aanschaf van middelen tegen drones, afgelopen december. Op initiatief van Kamerlid Piri vroeg de Commissie toenmalig staatssecretaris Gijis Tuinman (BBB) om een nadere - openbare - motivering van de kosten en de planning.

Piri heeft er begrip voor dat Defensie voorzichtiger is met het delen van informatie. „Het zou naïef zijn om alles zomaar in de openbaarheid te gooien.” Het departement zou volgens het Kamerlid echter beter moeten nadenken over wat er wél naar buiten wordt gebracht. „Een van de doelstellingen van het kabinet is om ten minste 50 procent in te kopen in Nederland of Europa, maar in het Defensie Materieeloverzicht vind ik daar niets over terug. Hoe kan ik dan controleren of de regering haar beloften nakomt?”

Ze heeft nog geen gebruik gemaakt van de mogelijkheid om vertrouwelijke informatie in te zien. „Ik kan dat wel gaan zitten lezen, maar ik mag het er dan tijdens het Commissiedebat toch niet over hebben.” Andere Kamerleden zijn minder terughoudend. Defensiewoordvoerder Michelle Jagtenberg (D66), sinds enkele maanden in de Kamer, laat weten dat ze alle vertrouwelijke stukken heeft ingezien. „Ik wil me zo goed mogelijk informeren. Als Kamerlid heb je een rol vóór, maar ook áchter de schermen.”

**Maar train jij
óók je work-life
balance?**

**SCHOUTEN
& NELISSEN**

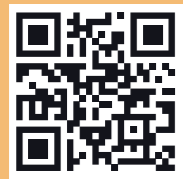
Kijk op [sn.nl](https://www.sn.nl)

De mooiste NRC-interviews over die ene grote vraag

Sinds 2020 interviewt NRC mensen met uiteenlopende expertises en levenservaring over die ene vraag waar iedereen een antwoord op zoekt: wat maakt het leven de moeite waard? In dit boek, samengesteld door de bedenkers van de reeks, zijn de beste interviews gebundeld.

Bestel het boek door de QR-code te scannen of ga naar nrcwebwinkel.nl/boek

Adviesprijs 22,99
20,99

Verschijnt op 9 juni
Bestel nu alvast bij NRC Webwinkel

- Bekend van de populaire interviewreeks in de krant
- Inspirerend en hoopvol
- Het ultieme cadeauboek, gemaakt door NRC

nrc boeken

Premier Mette Frederiksen (tweede van rechts), samen met de leiders van de nieuw te vormen regering. Van links naar rechts Martin Lidegaard (sociaal-liberale partij Radikale Venstre), Pia Olsen Dyhr (Socialistische Volkspartij) en Lars Løkke Rasmussen (Gematigden). FOTO MADIS CLAUS RASMUSSEN/ANP

DENEMARKEN

Premier Mette Frederiksen vormt nieuwe regering: 'De groenste ooit'

Het werd de langste formatie in de Deense geschiedenis, maar er is een nieuwe regering. „Het is een regeringsakkoord dat goed is voor de mensen in Denemarken, voor de komende generaties - en ook voor de dieren”, aldus premier Mette Frederiksen.

Toef Jaeger en Freyan Bosma

AMSTERDAM/ AARHUS

Denemarken krijgt de groenste regering ooit, klonk het nadat maandagavond naar buiten kwam dat er eindelijk een nieuwe Deense regering komt. Na ruim twee maanden werd maandagavond bekend dat er een centrum-linkse coalitie gevormd wordt. Niet eerder duurde het in Denemarken zo lang - 69 dagen - voordat er een akkoord kwam. Over de ministersposten wordt woensdag meer naar buiten gebracht, voor nu is alleen bekend dat Mette Frederiksen van de Sociaal-democraten opnieuw premier wordt. Haar partij was ondanks een historisch groot verlies de grootste geworden. „Het is een regeringsakkoord dat

Nog niet alle klimaatplannen zijn bekend, maar de CO₂-uitstoot gaat flink omlaag en er komt een verbod op bestrijdingsmiddelen

goed is voor de mensen in Denemarken, voor de komende generaties - en ook voor de dieren”, zei Frederiksen nadat het nieuws naar buiten was gekomen. Dierenwelzijn - en dan vooral het lot van het varken - was een belangrijk verkiezingsthema afgelopen maart. Denemarken is een van de grootste varkens-exporteurs ter wereld en het door pesticiden vervuilde grondwater wordt voor een groot deel veroorzaakt door die varkenshouderijen. Wat de nieuwe regering betreft moet het aantal varkens in Denemarken omlaag en zullen fokkerijen in principe alleen gericht zijn op consumptie in eigen land en niet meer op de export. Ook worden staartcupures verboden. Nog niet alle klimaatplannen zijn bekend, maar de CO₂-uitstoot gaat flink omlaag en er komt een

verbod op bestrijdingsmiddelen, volgens de Deense krant *Politiken* dat inzag heeft in de conceptversie.

Spanningen rond Groenland

Andere discussiepunten waren migratie en de pensioenleeftijd. Denemarken heeft al een van de strengste asielwetten. De plannen van de vorige regering om niet-Deense criminelen die minstens één jaar gevangenisstraf hebben uit te zetten, gaat door - ongeacht hun band met Denemarken en hun land van herkomst. Vorig jaar besloot het Deense parlement de pensioenleeftijd vanaf 2040 te verhogen naar 70 jaar. Vooral nog lijkt te worden afgekoerst op een „flexibeler einde van het werkzame leven”.

Ook gaat er meer geld naar defensie. De Deense strijdkrachten zullen meer drones, dienstplichtigen en reservisten nodig hebben. „We moeten onszelf kunnen verdedigen tegen - en gebruiken van - onbemande systemen en precisiewapens met een groot bereik, evenals data-oplossingen met kunstmatige intelligentie en kwantumtechnologie”, staat er in het concept volgens *Politiken*.

De spanningen rondom Groenland waren reden voor Frederiksen om de verkiezingen te vervroegen. „Het Gemenebest - en niet de VS - beslist over de toekomst van Groenland”, staat er in het concept met een kleine sneer naar het imperialisme van de Amerikaans president Donald Trump. Er mag in de internationale betrekkingen niets over Groenland of de Faeröer worden besloten zonder henzelf. De Inuit Ataqatigiit, de partij die Groenland representeert in het Deense parlement, heeft ingestemd met de conceptversie en gaf aan ook blij te zijn met de plannen voor investeringen in onder meer huisvesting en infrastructuur, en de focus op onderzeese kabelverbindingen.

De partijen die aan de minderheidsregering deelnemen zijn naast de Sociaal-democraten (38 zetels) de Socialistische Volkspartij (SF, 20 zetels), het sociaal-liberale Radikale Venstre (10 zetels) en Moderaterne (Gematigden, 14 zetels). De vier partijen hebben samen 82 van de 179 zetels in het parlement. De Rood-Groene Alliantie (11 zetels) biedt gedoogsteun. Regeringen vormen in Denemarken doorgaans een minderheidskabinet, omdat in het parlement wordt gewerkt met twee blokken: rood en blauw - oftewel, een linkse en een rechtse alliantie. Beide blokken hadden na de verkiezingen geen meerderheid om een regering te steunen, en waren daardoor afhankelijk van de Gematigden, de partij die onder leiding staat van de oud-premier en huidige minister van Buitenlandse Zaken Lars Løkke Rasmussen.

Vermogensongelijkheid

Bij de formatie die zo lang duurde was Rasmussen dan ook de spil. Nadat aanvankelijk Frederiksen de opdracht kreeg een nieuwe regering te vormen, trok Rasmussen na weken de stekker uit het overleg en wilde het over rechts proberen. Hij was het oneens met haar economische plannen. Zo wilde Frederiksen - omdat net als in Nederland de vermogensongelijkheid is toegenomen - een vermogensbelasting van 0,5 procent op individuele vermogens van ten minste 25 miljoen kronen (3,4 miljoen euro) invoeren. Dat lijkt nu nog niet te gebeuren, volgens *Politiken* hebben de Gematigden hun zin gekregen in het verlagen van de vennootschapsbelasting en het afschaffen van de 'topbelasting'.

De gesprekken met het rechtse blok klapten echter al snel, omdat Rasmussen met de radicaal-rechtse Deense Volkspartij nog minder overeenkomsten vond. De vraag is ook of Rasmussen niet meer tijd wilde voordat hij in een linkse regering zou stappen. „De raison d'être van de Gematigden is extreme partijen uit de regering houden, en precies dat zouden ze opgeven als ze met radicaal-rechts zouden besturen”, zegt Rune Stubager, hoogleraar politieke wetenschappen aan de universiteit van Aarhus.

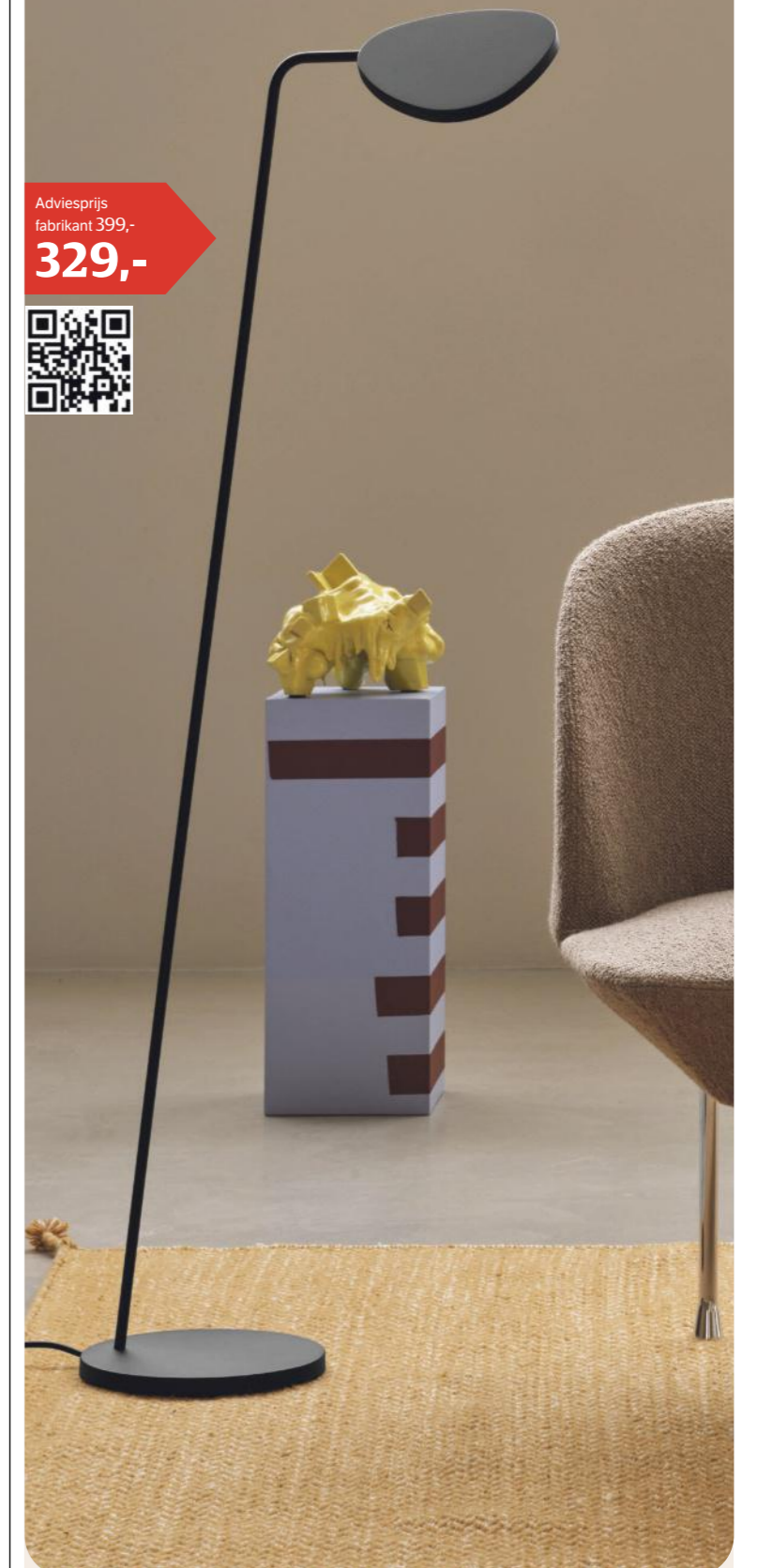
Hij ziet hoe de Gematigden hun belastingverlaging binnenhalen, de Rood-Groene Alliantie bijvoorbeeld het gratis maken van tandartszorg uitvent en SF het waarschijnlijke terugdraaien van een geschrapte nationale feestdag. „Bij het aantreden van een nieuwe regering zie je hier meestal interessante pogingen om van een cirkel een vierkant te maken”, zegt Stubager met een lachje. „De nieuwe coalitie zet een of twee stappen naar links, en het lijkt ook wel wat groener te worden, maar over veel onderwerpen bestaat grote consensus.”

De hoogleraar wijst op het Deense begrip 'forlig', dat zich laat vertalen als schikking of compromis. „Partijen uit coalitie en oppositie maken voortdurend afspraken over specifieke onderwerpen, waardoor er over de verkiezingen heen een meerderheid is waar je je als partij niet zomaar uit kunt terugtrekken.” *Folketing*, het Deense parlement, kent inmiddels ruim honderd *forligs*. Dat brengt continuïteit, maar ook problemen. „Partijen moeten zich nog wel kunnen onderscheiden”, zegt Stubager.

Hoewel haar vorige regering werd afgestraft door de kiezer, geniet premier Frederiksen nog een „best sterke” positie in haar partij, vindt Stubager. Ze is de eerste vrouw die drie Deense kabinetten leidt, en omdat ze al sinds 2019 premier is, is ze een oudgediende in Europa, en dat „geeft haar een zekere status”.

nrcwebwinkel

Adviesprijs
fabrikant 399,-
329,-

MUUTO

Leaf vloerlamp

- Ideaal als leeslamp
- Draaibare, asymmetrische kap
- Energiezuinige geïntegreerde LED

De Leaf vloerlamp van Muuto, ontworpen door Broberg & Ridderstråle, is een elegante en lichte vloerlamp met een organisch, asymmetrisch ontwerp - ideaal om te lezen. Door de draaibare kap ontstaat een subtiel spel van licht en schaduw dat de ruimte tot leven brengt. De energiezuinige LED-verlichting zorgt voor zowel gericht als sfeervol licht, ideaal voor een leeshoek of als stijlvol accent in de woonkamer. Een verfijnde designlamp die functionaliteit en Scandinavische eenvoud moeiteloos combineert.

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/muuto

enjoyhotels.com
Alles-inclusief-vakanties

32 Jaar Enjoyhotels

ALLES INCLUSIEF
5 dagen met eigen auto!

Keuze uit 57
Enjoyhotels!

Hoe kan het voor zo'n prijs?

5 dagen alles inclusief! Overnachten, eten, drinken en entertainment.

GELDERSE ACHTERHOEK
Enjoy Landgoedhotel Ehzerwold in Almen

NIEUW
Enjoyhotel in Nederland

5 DAGEN VANAF € **479,95** p.p.

Zonig terras met uitzicht op de Parktuin

VULKAANEIFEL
Enjoy Eifelhotel Daun in Daun

5 DAGEN VANAF € **409,95** p.p.

Terrassen met schitterend uitzicht

DRENTHE
Enjoyhotel Frederiksoord in Frederiksoord

5 DAGEN VANAF € **419,95** p.p.

Beleef UNESCO Werelderfgoed van héél dichtbij!

HOCHSAUERLAND
Enjoy Berghotel Hochsauerland in Winterberg

5 DAGEN VANAF € **347,95** p.p.

Eén van de mooiste plekken in Hochsauerland.

Inbegrepen bij uw 5-daagse alles-inclusief vakantie:

- ✓ Ontvangst met lunch of koffie met gebak of iets anders lekkers
- ✓ 4 x overnachting met uitgebreid "Enjoy" ontbijtbuffet
- ✓ 4 x lunch of lunchpakket
- ✓ 4 x driegangen keuzediner of dinerbuffet
- ✓ Koffiecorner: koffie en thee gehele dag GRATIS
- ✓ Dagelijks van 17:00 tot 24:00 uur alle drankjes GRATIS: frisdrank, vruchtensap, bier, wijn, jenever en Apfelkorn
- ✓ Iedere avond vertier en entertainment, met o.a. een wandeling en live muziek. Hierbij wordt regelmatig iets lekkers geserveerd, zoals een bittergarnituur of een hartige snack
- ✓ GRATIS diverse auto-, fiets- en wandelroutes

ARDENNEN
Enjoyhotel L'Eau Vive Ardenne in Vresse-sur-Semois

NIEUW
Enjoyhotel in België

5 DAGEN VANAF € **399,95** p.p.

Verschoolen in het groen aan een kabbelend riviertje

ENJOY DELUXE HOTEL SPAANDER VOLEDAM IN VOLEDAM IJSSELMEER NOORD-HOLLAND

NIEUW
Enjoyhotel in Nederland

5 DAGEN VANAF € **499,95** p.p.

Prachtig uitzicht over het Markermeer

DE NIEUWE ENJOYHOTELS BROCHURE 2026

Vraag 'm nu gratis aan op www.enjoyhotels.com

WADDENEILANDEN - VLIELAND
Enjoyhotel Vlieland in Oost-Vlieland

5 DAGEN VANAF € **449,95** p.p.

Rust, ruimte en natuur in z'n puurste vorm

GRONINGEN
Enjoy Deluxe Wellnesshotel Groningen in Loppersum

NIEUW
Enjoyhotel in Nederland

5 DAGEN VANAF € **419,95** p.p.

Gratis gebruik van spa en sauna

LÜNEBURGER HEIDE
Enjoy Landhotel Michaelshof in Bergen

5 DAGEN VANAF € **399,95** p.p.

Het grootste heidegebied van Europa

WEST BETUWE
Enjoyhotel De Schildkamp Asperen in Asperen

NIEUW
Enjoyhotel in Nederland

5 DAGEN VANAF € **399,95** p.p.

Ontdek het prachtige rivierlandschap van de Betuwe

De vanaf prijs is de laagste prijs voor een bepaalde aankomstdatum. Prijzen variëren per aankomstdatum.

Kijk voor meer Enjoyhotels op www.enjoyhotels.com of bel **020 - 225 48 88**

Alle fouten voorbehouden en exclusief verplichte lokale heffingen. **Geen boekingskosten**

SPANJE

Spaanse PSOE kampt met vier corruptiezaken

Vier juridische procedures houden Spanje in de ban. Gaat het om gegronde zaken of wil rechts revanche nemen?

David Sánchez (broer premier Sánchez)
Een omstrede benoeming in Badajoz

David Sánchez FOTO ANP

David Sánchez, de twee jaar jongere broer van de premier die is opgeleid als violist en dirigent, ging in 2017 aan de slag als hoofd van twee conservatoria in Badajoz (Extremadura). Een paar jaar later werd hij aangeklaagd wegens corruptie, omdat deze manage-

mentpositie speciaal voor David gecreëerd zou zijn, op voorspraak van zijn broer. Pedro Sánchez was destijds net benoemd tot leider van de PSOE, maar nog geen premier. Tijdens de eerste zittingsdagen van het proces, dat vorige week donderdag be-

gon, hebben vele getuigen de beschuldiging van corruptie weersproken. Zij stellen dat zich geen onregelmatigheden hebben voorgedaan rond de benoeming van David Sánchez. David Sánchez zal zelf waarschijnlijk eind deze week getuigen.

Begoña Gómez (echtgenote premier Sánchez)

Verdacht van misbruik van haar positie aan de universiteit

Begoña Gómez (r) met premier Sánchez FOTO GETTY IMAGES

Begoña Gómez, de 55-jarige echtgenote van de Spaanse premier, moet zich op 9 juni melden voor een voorbereidende hoorzitting, waarin besloten wordt of er een rechtszaak tegen haar komt. In april werd ze formeel in staat van beschuldiging gesteld omdat ze haar positie als premiersvrouw zou hebben misbruikt om een aanstelling te krijgen aan de Complutense universiteit in Madrid. Ook zou ze bedrijven die hun werknemers aanmelden bij deze universiteit hebben bevoordeld door hen toegang te bieden tot contacten bij de overheid.

Volgens onderzoeksrechter Juan Carlos Peinado heeft Gómez zich schuldig gemaakt aan verduistering, beïnvloeding, corruptie bij zakelijke transacties en misbruik van gelden. Hij heeft ook twee anderen aangeklaagd in deze zaak: Cristina Álvarez, de persoonlijk assistent die Gómez als premiersvrouw was toegewezen en techondernemer Juan Carlos Barrabés. Opvallend is dat justitie in Spanje meermaals adviseerde de zaak te seponeren, maar de betrokken onderzoeksrechter wilde daar niets van weten. Gómez heeft altijd gezegd onschul-

dig te zijn en wijst er onder meer op dat ze al banden had met de universiteit voordat haar man premier werd: ze doceert er al sinds 2012. Naast de familieband is er een andere overeenkomst tussen de zaken van Gómez en Sánchez: beiden zijn aangezwengeld door de radicaal-rechtse organisatie Manos Limpias (Schone Handen). Die organisatie staat formeel geregistreerd als vakbond, maar haar bezigheden bestaan vooral uit het indienen van klachten tegen overwegend linkse en progressieve politici.

Veerie Schyns
AMSTERDAM

Op 1 juni 2018 bracht toenmalig oppositieleider Pedro Sánchez de conservatieve regering onder leiding van Mariano Rajoy ten val met een motie van wantrouwen. De reden voor de motie: vlak daarvoor had een rechter enkele kopstukken van de Volkspartij (PP) van Rajoy veroordeeld wegens corruptie. De socialistische partij-leider mocht hierop proberen een regering te vormen en werd premier. Precies acht jaar later lijken de rollen omgedraaid. Afgelopen maandag probeerde de huidige leider van de Volkspartij, Alberto Núñez Feijóo, steun te verwerven voor een motie van wantrouwen tegen premier Sánchez door de Catalaanse nationalistische partij Junts en de Baskische nationalistische partij PNV aan te bieden met de PP - maar zonder de radicaal-rechtse partij Vox - een regering te vormen. Als reden noemde hij de verschillende corruptiezaken die spelen rondom

de socialistische regeringspartij PSOE en Sánchez zelf.

De uitkomst is alleen anders dan acht jaar geleden. Hoewel Junts en PNV voorstander zijn van vervroegde verkiezingen, willen ze de PP niet steunen: regionale partijen hebben in het verleden zelden willen samenwerken met de nationalistisch-rechtse PP. De partij van Feijóo op haar beurt wil de motie niet indienen zonder toegezegde steun, omdat die stap „de aandacht zou afleiden” van de corruptie binnen de PSOE.

Sánchez hoeft voorlopig dus niet voor zijn positie te vrezen, maar duidelijk is dat de juridische en politieke druk op zijn partij en zijn positie toeneemt. In een toespraak bij de PSOE-leiding erkende Sánchez maandag dat er „fouten zijn gemaakt” en beloofde hij zijn volledige medewerking aan alle onderzoeken. Daarnaast benadrukte hij dat de PP „de enige partij is die veroordeeld is voor corruptie”. Maar de juridische procedures rondom de PSOE en Sánchez stapelen zich op. NRC zet ze op een rij.

José Luis Zapatero (oud-premier)
Zou 2 miljoen coronastaatssteun hebben ontvangen

José Luis Zapatero FOTO ANP

In mei schrok Spanje op door de eerste corruptie-aantijging tegen een oud-regeringsleider in de democratische geschiedenis van het land. José Luis Zapatero, van 2004 tot 2011 premier namens de socialistische partij PSOE, wordt verdacht van corruptie, witwassen en valsheid in geschrifte omdat hij een drij-

vende kracht zou zijn geweest bij de controversiële redding van vliegtuigmaatschappij Plus Ultra tijdens de coronacrisis. De regering trok daar 53 miljoen euro voor uit, Zapatero en zijn dochters zouden er bijna 2 miljoen euro aan hebben overgehouden. De nationale politie deed in gevallen in het kantoor van de

oud-premier, die een vertrouweling is van premier Sánchez, en bij drie aan hem gelinkte bedrijven. Zapatero zou zich eigenlijk deze dinsdag bij de rechter hebben moeten melden, maar vroeg uitstel om zijn verdediging goed voor te kunnen bereiden. Het eerste verhoor staat nu gepland op 17 juni.

PSOE Onderzoek naar illegale geldstromen voor de sabotage van gerechtelijke onderzoeken

Vorige week woensdag deed de Spaanse politie huiszoeking in het partijkantoor van de PSOE in Madrid in een langer lopend onderzoek naar illegale partijfinanciering. Daarbij duikt onder meer de naam op van voormalig partijsecretaris Santos Cerdán, die ook onderzocht wordt in de zaak-

Media bij het PSOE-hoofdkantoor, 27 mei FOTO AFP

Koldo, de grootste corruptieaffaire die de PSOE ooit trof. In dat schandaal regelde hoge PSOE-functionarissen miljoenen aan overheidscontracten voor bevriende bedrijven tijdens de coronacrisis. Het huidige onderzoek richt zich op een mogelijke parallelle geldstroom binnen de

partij die gebruikt zou zijn om meer geld dan wettelijk toegestaan te besteden aan de verkiezingscampagne, en om „gerechtelijke onderzoeken naar de PSOE en de regering te saboteren”, zoals de Spaanse krant *El País* het omschrijft. Ook de woningen van meerdere PSOE-kopstukken zijn doorzocht.

VEILIGHEIDSGARANTIES

VS: kernwapens wellicht in meer NAVO-landen

Hans Steketee

AMSTERDAM

De Verenigde Staten zouden mogelijk in meer Europese NAVO-landen kernwapens willen stationeren. Ze willen daarmee bondgenoten geruststellen dat de vermindering van Amerikaanse conventionele militaire steun de veiligheids garanties niet verzwakt.

Dat schrijft de *Financial Times*, die zich beroept op drie anonieme bronnen die van de uiterst vertrouwelijke besprekingen op de hoogte zijn. De VS hebben nu kernbommen gestationeerd in zes NAVO-lidstaten, waaronder Nederland. De bommen kunnen worden afgeworpen door zogeheten *dual use*-gevechtsvliegtuigen, die zowel conventionele als nucleaire aanvallen kunnen uitvoeren.

Het gaat zowel om vliegtuigen van het 'nucleaire gastland', waaronder Nederlandse F-35's met een kernwapentaak, als Amerikaanse gevechtsvliegtuigen die van deze kernwapens gebruik kunnen maken.

De FT houdt de mogelijkheid open dat de gesprekken niet tot veranderingen leiden in de afspraken over nucleaire samenwerking, maar onderstreept dat ze worden gehouden „tegen de achtergrond van grote bezorgdheid in Europa over Donald Trump en zijn voornemen om Amerikaanse militaire en cruciale wapensystemen terug te trekken”.

De FT-bronnen zeggen dat een uitbreiding van de nucleaire capaciteit duidelijk moet maken dat de VS „serieus blijven over de nucleaire garanties aan de bondgenoten”, die onder druk worden gezet om een groter deel van de conventionele defensielast te dragen.

Advertentie

BELJON WESTERTERP 35 JAAR

werving en selectie
assessment
ontwikkeling
interim

PROVINCIAAL BOUWMEESTER
INSPIREREND EN VERBINDEND

Provincie Groningen verandert. De vraag is: hoe? Als provinciaal bouwmeester lever je een essentiële bijdrage aan het antwoord. De komende jaren staat de provincie Groningen voor ingrijpende ruimtelijke keuzes. In een provincie met een sterk landschap, karakteristieke leefgebieden, een rijke geschiedenis en de impact van aardbevingen en versterking, is ruimtelijke kwaliteit een essentiële publieke waarde. Dit is het uitgangspunt van de nieuwe Omgevingsvisie "Dit wordt Groningen".
Zie ook: provinciegroningen.nl.

- Strategisch adviseur en boegbeeld op gebied van ruimtelijke kwaliteit.
- Zelfstandige rol, rapporteert aan Gedeputeerde Staten, werkt nauw samen met collega's Atelier Ruimtelijke Kwaliteit & Landschap.
- Scherpe denker, inspirerende verbinder, aanjager, gevoel voor politieke en bestuurlijke verhoudingen.
- Wo werk- en denkniveau, (landschaps)architectuur, stedenbouw of ruimtelijke ontwikkeling.
- Benoeming voor 4 jaar, gemiddeld 24 uur per week.

Informatie: Janine Smetsers, 06 29624626, referentienummer R3787

CORPORATE SUSTAINABILITY MANAGER
DUURZAME KOERS VOOR DE TOEKOMST

Aeronamic te Almelo is een voraanstaande hightech organisatie die de luchtvaart naar een duurzame toekomst leidt. Met 300 professionals in Nederland en Roemenië worden geavanceerde systemen ontwikkeld voor klanten als Boeing en Lockheed Martin. Via het Mission Zero-programma wordt gebouwd aan klimaatneutrale vliegoplossingen. De organisatie kenmerkt zich door een platte structuur waarin een persoonlijke match essentieel is voor innovatie. Zie ook: aeronamic.com.

- HSE-specialist die eigenaarschap neemt over gezondheid, veiligheid en milieu.
- De verbindende factor tussen beleid en praktijk. Is regelmatig aanwezig op de locaties Almelo, Enschede en Woensdrecht.
- Hbo-opleiding richting Hogere Veiligheidskunde, Integrale Veiligheid, Milieukunde of vergelijkbaar.
- Zichtbaar, benaderbaar, proactief, analytisch, resultaatgericht en communicatief vaardig.

Informatie: Greetje Jakobs, 06 50221272, referentienummer R3800

Kijk op beljonwesterterp.nl voor volledig functieprofiel en tijdsplanning

CFR Global Executive Search **beljonwesterterp.nl**
Eindhoven Enschede Groningen Heerenveen Utrecht Zwolle

COLUMN
CAROLIEN ROELANTS

650 miljoen meisjes trouwen voor hun achttiende

Wist u dat elk jaar twaalf miljoen meisjes trouwen voor ze achttien jaar oud worden? En dat de wereld vandaag 650 miljoen vrouwen telt die voor hun achttiende verjaardag zijn getrouwd? Onder achttien geldt als kindbruid; ik wist niet dat het er zo enorm veel zijn.

Deze cijfers zijn afkomstig van het Bevolkingsfonds van de Verenigde Naties (UNFPA) en dateren alweer van 2019. Maar er is geen aanwijzing dat ze opeens fors zijn gedaald.

Waarom huwelijk ouders hun kind uit? Heel pragmatisch voor de veiligheid (met name in oorlogsgebieden als de Gazastrook of Jemen), de eer van de familie (stel je voor dat de dochter wordt aangerand), of om een mond minder te voeden waar het armoede troef is. Maar ook uit traditie of godsdienst. Voor uitgehuwelijkte meisjes zijn gezondheidsproblemen, geen of nauwelijks onderwijs en minder economische kansen de pijnlijke consequenties.

Vandaag hier even geen Trump, Iran of Israël. Afgaansse vrouwen zetten mij op dit pad. Een nieuw decreet van het Talibanbewind over echtscheiding staat impliciet toe dat een meisje bij het bereiken van de puberteit (8-13 jaar) trouwt. Als ze niet néé! zegt, mag dat worden beschouwd als instemming met het huwelijk. Dat betekenisvolle zwijgen is niet nieuw, maar tot dusverre gold een minimumleeftijd tussen vijftien en zestien jaar, nog van het pre-Talibanregime. Nu is er geen minimum meer. Past prima bij de rest van het Talibanbeleid: geen onderwijs na de basisschool, geen betaald werk. Niet zonder voogd naar het park. Zonder het even kan kinderen baren.

Een ander land waar de situatie voor meisjes is verslechterd is Irak, waar nota bene Saddam Hussein het in dit opzicht beterde deed dan zijn opvolgers. Sinds de jaren vijftig mochten minderjarige daar niet trouwen. Maar vorig jaar aanvaardde het parlement een wet waaronder kindhuwelijken kunnen worden gesloten overeenkomstig de regels van de islamitische secte, mits de ouders instemmen (dat wel).

Van sjiëten, die de meerderheid van de bevolking uitmaken,

mogen meisjes vanaf negenjarige leeftijd trouwen; soennieten houden vijftien jaar aan. In Irak liggen vrouwenrechten hoe dan ook onder vuur, ook letterlijk. In maart werd de prominentste voorvechter van gelijke rechten, Yanar Mohammed, doodgeschoten. In april werd een andere activiste vermoord. Over vervolging van de daders kon ik niets vinden.

Nog één erg land (op dit terrein) dan: Egypte. De huwbare leeftijd voor vrouwen staat daar op achttien jaar. Maar het is geen probleem om jonger een informeel huwelijk te sluiten en dat vast te leggen zodra de vrouw eenmaal achttien jaar oud is. Een journalist van het progressieve Egyptische nieuwsplatform *Al Manassa* telde zeker 911.000 dergelijke registraties tussen 2014 en 2024, wat neerkomt op evenzovele kindhuwelijken. Een regeringsvoorstel om deze praktijk strafbaar te stellen, strandde in 2022 in het parlement.

Kindhuwelijken beperken zich bepaald niet tot het Midden-Oosten of de islam

Kindhuwelijken beperken zich bepaald niet tot het Midden-Oosten of de islam. Bijna de helft van de kindbruiden leeft in Zuid-Azië, met name India en Bangladesh (die hebben nu eenmaal erg veel inwoners). Sub-Sahara-Afrika telt er 20 procent (daar trouwt 1 op de 3 vrouwen voor haar achttiende verjaardag), gevolgd door Oost-Azië en het Stille Oceaan gebied (15 procent), Latijns-Amerika en de Caraïben (9 procent), het Midden-Oosten en Noord-Afrika (6 procent) en Oost-Europa en Centraal-Azië (3 procent).

Een beetje goed nieuws tot slot? Nee. UNFPA schrijft dat te doen 2030 een eind gemaakt kan worden aan kindhuwelijken. „Verrassend goedkoop” voor 35 miljard dollar. Maar het VN-Kinderfonds Unicef bevestigt wat u en ik ook weten: Trump heeft zo goed als een einde gemaakt aan buitenlandse hulp en hier in Europa geven we de voorkeur aan bewapening boven humanitaire hulp, en dat is dat.

Een demonstrant tijdens een betoging in Nanyuki tegen de komst van een Amerikaanse quarantainecentrum voor ebolapatiënten.
FOTO ANDREW KASUKU / AP

VIJF VRAGEN OVER AMERIKAANS QUARANTAINECENTRUM IN KENIA

Verzet tegen ebola-centrum in Kenia: 'Dit stinkt naar neokolonialisme'

Plannen om een Amerikaans ebola-quarantainecentrum in Kenia te openen zijn met drie weken uitgesteld door de rechter.

Or Goldenberg en Hugo Schiffers

AMSTERDAM

Als het aan de Keniaanse president William Ruto ligt, komt het er gewoon: een quarantainecentrum voor Amerikanen die zijn blootgesteld aan het ebolavirus. De Verenigde Staten willen zo'n faciliteit graag openen op een Keniaanse vliegbasis in het midden van het land. Maar in de rest van Kenia groeit er verzet tegen de komst van het centrum. Critici verwijten Ruto dat hij de deur openzet voor een „koloniaal” project. Het Keniaanse High Court heeft dinsdag het oordeel van een lagere rechter met drie weken verlengd om de opening van het centrum op te schorten.

De relatief zeldzame Bundibugyo-variant van ebola is verantwoordelijk voor een uitbraak in de Democratische Republiek Congo en Oeganda. In Kenia zijn geen gevallen van het virus gesignaleerd. Dinsdag meldde de Wereldgezondheidsorganisatie WHO een forse daling van het aantal vermoedelijke besmettingen door het ebolavirus, van ruim negenhonderd naar 330. Om wat voor centrum gaat het precies? Hoe gaat het verder met de bestrijding van ebola? En nog drie vragen.

1 | Waarom willen de VS een centrum in Kenia?

Op 18 mei sloten de Verenigde Staten de grenzen voor niet-Amerikanen die onlangs de Democratische Republiek Congo, Oeganda of Zuid-Soedan hadden bezocht. Deze maatregel zou in eerste instantie dertig dagen van kracht zijn, met kans op verlenging. De Amerikaanse regering wil nu een stap verder gaan en ook Amerikaanse burgers die zijn blootgesteld aan het ebolavirus liever niet in eigen land opvangen. In plaats daarvan willen ze een faciliteit ten noorden van Nairobi optuigen, waar Amerikaanse patiënten zouden worden gemonitord en behandeld.

2 | Om wat voor faciliteit gaat het precies?

Op de Keniaanse luchtmachtbasis in Laikipia zou plaats worden gemaakt voor de faciliteit, met ruimte voor vijftig bedden. Het personeel zou onder meer bestaan uit Amerikaanse artsen die bij de hulpverlening van de grootste ebola-uitbraak tot nu toe, in 2014, betrokken waren.

Vorige week donderdag sprak de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, Marco Rubio, met president Ruto over de samenwerking tussen de VS en Kenia, aldus een persbericht van de Amerikaanse overheid. Voor 'ebolaparaatheid' zouden de Amerikanen 13,5 miljoen dollar (12 miljoen euro) uittrekken. Daarnaast zou 112 miljoen dollar (zo'n 96 miljoen euro) aan bilaterale hulp wor-

den verstrekt „voor de regionale respons”. Over de faciliteit werd niets medegedeeld.

De VS kijken daarnaast naar mogelijkheden om Amerikanen in Europa te laten behandelen. Zo zijn er al Amerikaanse ebola-patiënten behandeld in een Berlijns en Praags ziekenhuis. Het terugbrengen van de Amerikaanse patiënten naar de VS is uitgesloten, aldus *The New York Times*. Onder meer de Wereldgezondheidsorganisatie verzet zich tegen de reisrestricties van de VS.

In de VS zijn er meerdere moderne gespecialiseerde faciliteiten die ebola-patiënten goed kunnen opvangen, zoals de Nebraska Quarantine Unit.

3 | Hoe reageert de Keniaanse regering?

In een eerste reactie maandagavond verdedigde president Ruto het besluit om het verzoek van de Amerikaanse president Donald Trump in te willigen omdat het „een samenwerking betrof met vrienden die al dertig tot veertig jaar met Kenia samenwerken”.

Op dezelfde dag werd er door honderden betogers gedemonstreerd bij de vliegbasis waar het centrum zou moeten komen. Tijdens de betoging vielen er twee doden nadat de politie het vuur op hen opende, aldus persbureau Reuters dat zich baseerde op een organisator van het protest en „een veiligheidsbron”.

Critici hekelde de komst van het centrum, terwijl de gezondheidszorg in Kenia er slecht zou voorstaan door geldgebrek en personeelstekorten en het ebola-virus nog niet is opgedoken in Kenia. „Je kunt geen nationale gezondheids-crisis het hoofd bieden door een internationale te importeren”, stelt de Keniaanse vakbond van artsen, apothekers en tandartsen (KMPDU) in een verklaring. „Kenia is een soevereine republiek, geen geopolitieke isolatieafdeling”.

Ook vindt de KMPDU het bezwaarlijk dat er Amerikaanse artsen en verpleegkundigen in het centrum zullen werken, in plaats van Keniaanse gezondheidszorgmedewerkers. In een column in de Keniaanse krant *The Standard*

schrijft econoom Xn Iraki dat het plan voor het ebola-centrum „stinkt naar neokolonialisme”.

4 | Wat was precies de uitspraak van de Keniaanse rechter?

Het gerechtshof deed zijn uitspraak in een zaak die een Keniaanse ngo had aangespannen, die onder meer erop wees dat de volksgezondheid gevaar zou lopen door de komst van het centrum. Het hof volgde de eerdere uitspraak, en besloot dat buitenlandse (vermoedelijke) ebola-patiënten Kenia niet mogen binnenkomen, dus ook geen Amerikaanse.

5 | Hoe ontwikkelt de ebola-epidemie zich in Congo?

In Congo en Oeganda zijn volgens de Wereldgezondheidsorganisatie WHO in totaal 49 bevestigde sterfgevallen bekend die zijn veroorzaakt door de Bundibugyo-variant van het virus. In Congo zijn er 321 ebola-gevallen bevestigd, met nog 116 vermoedelijke besmettingen. Dit is een forse daling van eerdere cijfers, vanwege de uitsluiting van ebola bij honderden anderen verdachte besmettingen. In Oeganda zijn nog negen besmettingen bevestigd. Er kwamen ook enkele positieve signalen naar buiten: de WHO meldde dat zes ebola-patiënten in Congo waren genezen.

Op dit moment bestaat nog geen vaccin of specifieke behandeling voor dit virus, al wordt er wel aan gewerkt.

De beoogde locatie

BUUT

ABN Amro komt met eigen 'wallet' voor jeugd

AMSTERDAM

Een heel groot deel van de 7,1 miljard toonbankbetalingen in Nederland vorig jaar, ging via Amerikaanse big tech. 'Contactloos betalen zonder pas' - oftewel met slimme telefoon of horloge - had in 2025 namelijk een aandeel van 39 procent. In 2024 was dat nog 34 procent. Bij al die betalingen is in Nederland Apple Pay of Google Pay betrokken, de betaalmethodes voor de iPhone en Android-telefoons.

Daar komt nu voor een klein groepje klanten van de Nederlandse grootbanken verandering in: de tiensers die klant zijn van Buut, het jongerenmerk van ABN Amro. Voor

hen ontwikkelde de bank een eigen 'wallet', zoals de betaalmethode via smartphones heet. De reden daarvoor: zowel bij Apple als Google Pay mag betalen pas vanaf 16 jaar in Nederland, mede ingegeven door de privacyregels hier.

Buut wil met de telefoon betalen mogelijk maken vanaf 10 jaar. Bij Buut, beschikbaar tot 18 jaar, kijken ouders mee, waardoor de bank zich senag voelt om smartphonebetalen onder de 16 jaar mogelijk te maken. „Doordat ouders bij Buut de regie hebben - zij moeten toestemming geven en houden toezicht tijdens gebruik - is het mogelijk om een dergelijke functionaliteit aan te bieden aan jongeren onder de 16”, appt de woordvoerder. (NRC)

En trein van Eurostar op station Amsterdam Centraal. FOTO NICK DEN ENGELSMAN

HOGESNELHEIDSTREINEN

Eurostar vervoerde nog nooit zoveel reizigers, maar resultaten blijven achter

Vorig jaar reden ruim 20 miljoen passagiers met Eurostar. Dat is 3 procent meer dan in 2024.

Jan Benjamin

AMSTERDAM

Eurostar, de exploitant van hogesnelheidstreinen tussen onder meer Amsterdam, Londen en Parijs, heeft nog nooit zoveel reizigers vervoerd als in 2025. De financiële resultaten van het bedrijf blijven echter vlak. Eurostar maakte dinsdag zijn cijfers bekend over het afgelopen jaar.

In 2025 reden ruim 20 miljoen passagiers met de snelle treinen van Eurostar. Dat is 3 procent meer dan in 2024. De groei vanuit Nederland was vorig jaar „zeer sterk”, aldus het bedrijf. Vorig jaar namen 4 miljoen passagiers de Eurostar van en naar Nederland; de route Amsterdam-Londen groeide 18,3 procent, de route Amsterdam-Parijs 6,7 procent. Eurostar wil in 2030 30 miljoen reizigers hebben.

De financiële resultaten hielden geen gelijke tred met het toenemende aantal passagiers. De omzet was vorig jaar iets meer dan 2 miljard euro, aldus het bedrijf. Dat is 1,7 procent hoger dan in 2024. Ook in 2023 lag de omzet al rond 2 miljard euro.

Het brutoresultaat voor belas-

tingen, afwaarderingen en andere financiële kosten (ebitda) was in 2025 337 miljoen euro. In 2024 haalde Eurostar een ebitda van 346 miljoen, in 2023 423 miljoen. De kosten stegen de afgelopen jaren sneller dan de opbrengsten per reiziger. In drie jaar is de brutomarge (ebitda tegenover omzet) gedaald van bijna 25 procent naar nog geen 17 procent. Het resultaat per passagier nam af van 23 euro (in 2023) naar 17 euro vorig jaar. Het treinbedrijf publiceert geen netto winst of verlies.

Eurostar kan de komende jaren meer concurrentie verwachten

Eurostar, dat voor bijna 56 procent in handen is van het Franse staatspoorbedrijf SNCF, wijst dinsdag in een persbericht op het „uitdagende economische klimaat, waarin de inflatiedruk aanhield en de infrastructuurkosten hoog bleven”. Andere aandeelhouders zijn het Belgische spoorbedrijf NMBS (18,5 procent) en de investeringsfondsen CDPQ (19,1 procent) en FHI (6,44 procent).

Eurostar betaalt ProRail (in Nederland) en andere nationale spoorbeheerders een vergoeding voor het gebruik van het spoor. Op het gebied van de infrastructuur ondervindt Eurostar al lan-

ger problemen in Nederland; de hogesnelheidslijn tussen Amsterdam en Rotterdam kent structurele constructiefouten die de komende jaren moeten worden gerepareerd. Dat leidt tot verstoringen of annuleringen, aldus Eurostar.

Nachttreinen

Ondertussen moet Eurostar de komende jaren rekening houden met meer concurrentie. Terwijl het bedrijf zelf werkt aan nieuwe routes (Amsterdam/Brussel-Genève, Londen-Frankfurt, Londen-Genève), moeten over enkele jaren ook treinen van andere aanbieders dan Eurostar gaan rijden in de Kanaaltunnel.

Nu heeft Eurostar nog het monopolie op passagiersvervoer (naast het vrachtverkeer en de treindienst voor personenauto's) door de tunnel. In 2029 wil Trenitalia hogesnelheidstreinen laten rijden tussen Parijs en Londen. Het Britse Virgin Rail werkt aan een start in 2030.

Vanuit Nederland begint start-up GoVolta vanaf 14 december op het traject Amsterdam-Parijs. De trein gaat dagelijks rijden, vanaf 19 euro. Niet via Brussel, maar via Den Haag en Gent. Reistijd: 7 uur (Eurostar: 3 uur 20 minuten). Ook vanaf december gaat het Belgisch-Nederlandse treinbedrijf European Sleeper nachttreinen rijden naar Milaan. Het traject: Brussel-Breda-Eindhoven-Keulen-Zwitserland-Milaan.

STRAAT VAN HORMUZ

Europese inflatie door dure energie omhoog; centrale bank in de knel

In Nederland bedraagt de inflatie 3,5 procent. Prijzen voor energie en brandstof zijn behoorlijk gestegen.

Egbert Kalse

AMSTERDAM

De inflatie in Europa is verder opgelopen naar 3,2 procent op jaarbasis. De hoge energieprijzen als gevolg van de sluiting van de Straat van Hormuz, die nu al ruim drie maanden aanhoudt, zijn de aanjagers van de fors hogere geldontwaarding. In navolging van de energieprijzen (waar ook brandstof onder gerekend wordt) beginnen ook de kosten voor diensten op te lopen, schrijft het Europees statistiekbureau Eurostat vanochtend.

Vanochtend publiceerde het CBS ook al een fors hoger inflatiecijfer voor Nederland: de inflatie bedraagt inmiddels 3,5 procent op jaarbasis. Ook in Nederland stegen de prijzen voor energie en brandstof fors: ten opzichte van mei vorig jaar bedroeg de energieinflatie 9,9 procent. Een maand geleden was dat nog 7,9 procent. Omdat veel energie vanuit het buitenland wordt geïmporteerd (zoals brandstof) steeg ook de categorie consumptie uit het buitenland fors: van 3,4 procent op jaarbasis in april naar 5,6 procent nu. De dienstensector - de grootste sector in de Nederlandse economie - zag de prijzen met 4,7 procent stijgen, naar alle waarschijnlijk ook vanwege hogere energiekosten.

De Europese cijfers laten eenzelfde beeld zien voor alle landen van de eurozone. Ook hier trekken de hogere energiekosten (10,9 procent meer dan een jaar geleden) de prijzen van andere goederen en diensten omhoog. Onbewerkt voedsel en diensten zijn met stijgingen van respectievelijk 4,2 en 3,5 procent koploper. Inmiddels zit alleen Malta met een inflatie van 2,1 procent nog in de buurt van de doelstelling van de Europese Centrale Bank. Die probeert de inflatie te beperken tot 2

Uitschieters naar boven zijn Bulgarije, Griekenland en Litouwen

procent. De meeste eurolanden zitten (ruim) boven de 3 procent, Frankrijk en Duitsland zitten daar nog net onder. Uitschieters zijn Bulgarije (6,3 procent), Griekenland (5 procent) en Litouwen (5,1 procent).

Gevreesde loon-prijsspiraal

De oplopende inflatie maakt dat de ECB de rente eigenlijk zou moeten verhogen. Zeker nu de hoge energieprijzen zich beginnen uit te breiden naar andere sectoren, waardoor het risico op zogenoemde tweede orde-effecten toeneemt. Hogere kosten voor producten en diensten vertalen zich dan al snel in hogere loon- en werknemers, die gecompenseerd willen worden voor de gestegen kosten van levensonderhoud. De door economen ge-

vreesde loon-prijsspiraal wordt zo in werking gezet.

Als de ECB de rente verhoogt en zo geld lenen duurder maakt, dan remt de ECB daarmee de economische groei af, waardoor de inflatie zal gaan dalen. Omdat de inflatie nu veroorzaakt wordt door een energieschok (Hormuz) en niet door een goed draaiende economie, is een renteverhoging echter een risico. De economische groei is in de hele eurozone al erg laag, en een renteverhoging zou zelfs tot een recessie kunnen leiden.

Vorige maand sprak ECB-president Christina Lagarde op een bijeenkomst in de Cypriotische hoofdstad Nicosia nog haar vertrouwen uit dat de inflatie op langere termijn binnen de doelstellingen van de ECB zou blijven. Zij erkende dat de energiecrisis de inflatie opdrijft en dat dat de economie onder druk zet. Maar de inflatieverwachtingen op de lange termijn blijven „grotendeels stabiel”, aldus Lagarde. De Europese Commissie verwacht dat de inflatie dit jaar op 3,1 procent uitkomt en volgend jaar op 2,4 procent. De vraag is of dat met de vandaag gepubliceerde cijfers nog een haalbaar scenario is.

Volgende week woensdag komt de raad van bestuur van de ECB (de directie plus alle presidenten van de nationale centrale banken) bijeen voor een reguliere rentevergadering. De verwachting van analisten is inmiddels dat de ECB de belangrijkste rente daar zal verhogen van 2 procent nu naar 2,25 procent. Ook voor later dit jaar gaan analisten uit van een verdere renteverhoging.

Adviesprijs aanbieder vanaf 249,-

99,-

GVB CURSUS

Haal jouw golfvaardigheidsbewijs

- » Een- of tweedaagse cursus
- » Op 15 locaties
- » Met 100% slagingsgarantie
- » Geen ervaring nodig

Tijdens de GVB cursus worden alle onderdelen van het golfspel behandeld en zie je alle hoeken van de golfbaan. Ga uitgebreid aan de slag met chippen, putten, pitchen, de swing, etiquette- en veiligheidsregels. Ook ga je de baan in om een aantal oefenholes te spelen. Na de GVB cursus ontvang je gegarandeerd je officiële NGF-baanpermissie en lidmaatschapspas en kun je meteen zelfstandig gaan spelen. Sla je slag en schrijf je vandaag nog in!

Bestel nu » nrcwebwinkel.nl/gvb

Hoge energieprijzen vertalen zich nu ook door naar andere prijzen, zoals in de dienstensector. FOTO ANP

Advertentie

BijzondereZaken.nl

Zoek & vind alle zaken die bijzonder zijn!

Consumenten

Kunst & Antiek

TE KOOP GEVRAAGD klassieke of antieke auto's ook defect Venema Antiques & Classic Cars Rijksweg 17 te Dremp. Geopend op afspraak 06-53331279 info@venemaantiques.nl www.venemaantiques.nl

WILT U ADVERTEREN?

Surf dan naar onze website www.zadkinemedia.nl

Zaken & Transacties

CURSUS DAYTRADEN 675- ex btw

Na de cursus nog 8 weken 's morgens meedoen via Zoom

We zijn 100% transparant, glashelder in de uitleg en halen een paar honderd euro uit de markt terwijl u erbij bent

Originele reacties cursisten

Geniale rakker

Een goed team, geleid door een ouwe door-gewinterde geniale rakker gesteund door twee scherpe youngsters. Met z'n drieën geen blaaskaken of opscheppers. Ze houden je met de voeten op de vloer en wijzen continu op de risico's van het daytraden.

Blijje pensionado

Na lang zoeken heb ik eindelijk een mooi gereedschap gevonden om een deel van mijn dag door te brengen, dit alles uit het leven van een blijje pensionado.

Demo zonder risico

Je wordt stap voor stap meegenomen in het daytraden. Leuk en interessant om te doen. Erg handig dat je een tijd kunt oefenen met een demo-account zonder enig risico. Chapeau!

vrijdag 12 juni en vrijdag 26 juni Hotel vd Valk Breukelen

Let op! U kunt snel veel winst boeken maar net zo snel veel verliezen lijden

www.robwessels.nl 010 519 21 15

Plaats ook uw advertentie in onze rubriek Bijzondere Zaken. Dit is heel gemakkelijk, geef online op en ontvang de betaallink via e-mail.

Een bus met door ICE gearresteerde migranten verlaat Camp East Montana in de staat Texas, waar tot vijfduizend migranten kunnen worden vastgehouden. FOTO PAUL RATJE/REUTERS

REPORTAGE IMMIGRATIEBELEID

Door de uitzetting van migranten verdwijnen in VS arbeidsplaatsen

Over de economische impact van Trumps harde immigratiebeleid druppelen de eerste onderzoeken binnen.

Milo van Bokkum

SAN FRANCISCO

Gary Rohwer (85) dacht dat de regering „alleen achter bad guys” zou aangaan. Zo ging het niet op de ochtend van 10 juni 2025, nu bijna een jaar geleden. ICE-agenten omringden ongemerkt zijn vleesverwerkingsbedrijf Glenn Valley Foods in Omaha, Nebraska. Ze waren gemaskerd en hadden wapenstokken, een stormram en een drone. Binnen had niemand iets door, tot de deur van de fabriekshal openging. Sommige werknemers vluchtten de vriescel in.

Om half twee 's middags waren ongeveer 75 werknemers van Rohwer op weg naar een detentiecentrum in het midden van Nebraska, uren verderop. Dat was grofweg de helft van zijn personeel. Om drie uur verschenen „twee broers, ongeveer veertien jaar oud” bij de fabriek, vertelt Rohwer. „Ze waren bezorgd en vroegen waar hun moeder was. *What the hell zeg je dan? Ze is afgevoerd en zit in de gevangenis?*”

Een jaar later klinkt de woede nog in Rohwers stem aan de telefoon. De ondernemer, die zijn leven lang als Republikein geregistreerd stond maar in 2024 Democratisch stemde, zag de meeste mensen nooit meer terug. Dat „brak zijn hart”, vertelt hij, maar Rohwer moest óók direct proberen zijn bedrijf te redden. ICE verklaarde dat hij zelf niks verkeerd had gedaan, Rohwer

had zijn personeel voldoende gescreend, maar desalniettemin was de impact enorm.

De productie daalde scherp, Rohwer zette naar eigen zeggen verkoopspersoneel in de fabriek om nog iets te kunnen maken. „We raakten direct klanten kwijt.” Het voortbestaan leek in het gevaar en Rohwer kon alleen maar denken: hoe ga ik dit overleven?

Anderhalf jaar lang voert president Donald Trump inmiddels zijn snoiharde immigratiebeleid uit. Al vanaf het begin bestaan er - naast het grote menselijke leed dat de uitzettingen opleveren - zorgen over de economische gevolgen hiervan. Veel sectoren, zoals de landbouw, de bouw en de vleesverwerking, zijn sterk afhankelijk van immigranten, die vaak niet de juiste documenten hebben.

Ook minder werkende Amerikanen

Over de vraag welke effecten dat op de Amerikaanse economie heeft, druppelen langzamerhand de eerste onderzoeken binnen. Eind april verscheen een in de Verenigde Staten veelbesproken onderzoek van economen van de universiteit van Colorado. Daaruit bleek dat in regio's waar ICE in de periode januari-oktober 2025 erg actief was, de werkgelegenheid daalde voor iedereen - zowel immigranten als mensen die in de VS zijn geboren. Voor elke zes ongedocumenteerden die niet meer in een lokale arbeidsmarkt werken, is er ook één geboren Amerikaan minder met een baan.

„We hebben gebruikgemaakt van

het feit dat ICE-invalen niet overal plaatsvonden”, legt Elisabeth Cox, een van de auteurs van het onderzoek, aan de telefoon uit. Door data over arrestaties van het non-profit The Deportation Data Project naast regionale economische data te leggen, konden de onderzoekers conclusies trekken over regionale arbeidsmarkten.

Daaruit bleek dat banen van ongedocumenteerden en geboren Amerikanen „complementair” zijn: de twee groepen werknemers concurreren niet met elkaar, maar ongedocumenteerden helpen industrieën te groeien. Vooral lager opgeleide Amerikanen verliezen ook banen door ICE-acties. „Dat gaat tegen de redenen in die de regering geeft voor uitzettingen”, zegt Cox. Het verhaal van Trump is juist dat uitzettingen leiden tot meer banen voor Amerikanen. „Dat lijkt absoluut niet het geval.”

Ook op macroniveau zijn de eerste onderzoeken niet gunstig. Eerder dit jaar berekenden onderzoekers van het Brookings Institute en het American Enterprise Institute (AEI), twee denktanks in Washington, dat het bbp in 2025 0,2 of 0,3 procentpunt minder groeide door het immigratiebeleid. Daarin is ook meegenomen dat minder immigranten leidt tot minder consumptie.

„Dat lijkt misschien niet direct heel veel, maar dit is vergelijkbaar met schattingen over de effecten van alle veranderingen in het handelsbeleid”, zegt Stan Veuger, een Nederlandse econoom bij het AEI, dat bekendstaat als een conservatief georiënteerde denktank.

Makkelijk was het niet om tot dit cijfer te komen, legt hij uit. „Het is lastig om in *real-time* te bepalen wat de migratiecijfers zijn.” Het ontbeert de VS eigenlijk aan goede data hierover. „De overheid houdt vertrekkers niet bij, mensen kunnen tijdelijk of permanent weggaan. Zelfs de influx is niet helemaal duidelijk.” Visumdata van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken zijn al maanden niet actueel.

Veuger en zijn collega's kwamen na uitgebreide schattingen tot de conclusie dat de VS in 2025 voor het eerst in vijftig jaar meer vertrekkende migranten hadden dan nieuwkomers: netto gingen er tussen de 0 en 300.000 mensen weg. Uitzettingen zijn hier maar voor een klein deel verantwoordelijk voor. „Het komt vooral doordat de instroom aan de grens heel erg omhoog is gegaan.” De regering heeft een aantal specifieke programma's voor bijvoorbeeld Venezolanen en Cubanen afgeschaft. „Daarmee kwamen in 2024 nog ongeveer 400.000 mensen binnen. Dat is nu min of meer naar nul.”

Veuger trekt op basis van macrodata een vergelijkbare conclusie als econoom Cox: er is geen indicatie dat het strenge beleid leidt tot meer banen voor Amerikanen. „De werkloosheid onder geboren Amerikanen is niet gedaald en de salarissen zijn niet gestegen.” In de periode 2021-2023, toen er juist veel immigratie was, zag je ook geen druk op salarissen van lager opgeleide Amerikanen, zegt hij.

Gary Rohwer van Glenn Valley Foods weet wel waarom. „Geen Amerikanen wil dit werk doen.” In zijn fabriek werken is zwaar, het is er ijskoud, nat en „bloederig en gevaarlijk”. „Het werk is fysiek. We hebben de mensen uit Latijns-Amerika nodig. Dat snapt Trump niet.”

Een jaar na de inval heeft Rohwer, wiens bedrijf bekendstaat om 'Gary's QuickSteak', een vlot te bereiden stuk vlees (*Real Steak, Real Fast*), zijn personeelsbestand weer op peil. De ICE-actie genereerde zoveel lokale aandacht dat hij in de dagen erna te maken kreeg met een ware rij aan nieuwe geïnteresseerde werknemers, afkomstig van fabrieken in de omgeving.

Volgens Rohwer was bekend geworden dat hij meer betaalde dan het minimumloon. „Ik had mijn hele bedrijf kwijt kunnen raken. Maar godzijdank hebben we ons personeel goed behandeld.”

De schade van de hele kwestie schat hij desalniettemin op ongeveer 3 miljoen dollar. „Gemiste verkopen, het trainen van nieuw personeel.” Dat bedrag verhalen op ICE kan niet, dat zegt hij juridisch te hebben uitgezocht. De omzet van Glenn Valley Foods is ongeveer 115 miljoen dollar.

Klopt hun verhaal?

Rohwer creëerde uiteindelijk zelfs een hele nieuwe HR-functie, om aanvullende screening van personeel te doen. Net als duizenden ondernemers maakte hij op aanraden van de overheid de afgelopen jaren gebruik van het computerpro-

Politieagenten bewaken Delaney Hall in Newark, New Jersey. Bij het detentiecentrum kwam het meerdermalen tot botsingen tussen demonstranten en ICE-agenten. FOTO EDUARDO MUNOZ/AFP

gramma E-Verify om werknemers te screenen. Nieuw personeel kon hij hier invoeren en dan kreeg Glenn Valley Foods redelijk snel een oordeel terug van de regering: deze persoon mag je in dienst nemen, of niet.

Rohwer voldeed daarmee aan zijn wettelijke plicht. Maar E-Verify kan niet zien of iemand bijvoorbeeld identiteitsfraude pleegt. Dat bleek ogenschijnlijk op grote schaal het geval te zijn geweest - iets wat lang niet ongebruikelijk is voor ongedocumenteerden.

Ik had mijn hele bedrijf kwijt kunnen raken

Gary Rohwer
eigenaar Glenn
Valley Foods

„Ik vroeg na de inval aan ICE en Homeland Security: wat doe ik nu? Ze zelden: blijf E-Verify gebruiken.” Volgens Rohwer vertelden ze hem ook dat hij het slachtoffer was. „Ik dacht: dat kan wel, maar dat komt door jullie acties.”

Omdat hij E-Verify nu niet meer vertrouwde, en niet weer in de problemen wilde komen, doet hij uitgebreid onderzoek naar zijn personeel. Hij heeft een manager ingehuurd die Spaans kan en werknemers uitgebreid ondervraagt. Klopt hun verhaal? „We zijn

wat nauwkeuriger geworden”, zegt hij.

Rohwer wist snel nieuwe mensen aan te trekken, maar dat geldt niet voor alle bedrijven en sectoren. Vooral uit de bouw komen indicaties dat het uitzetbeleid van de regering leidt tot minder nieuwe huizen. „We zien deze markt echt krimpen en minder nieuwbouw plaatsvinden”, zegt onderzoeker Cox. De bouw kampte al met personeelstekorten, en kent volgens schattingen tot wel 15 procent ongedocumenteerde werknemers. De werkgelegenheid voor geboren Amerikanen daalde in de sector tussen januari en oktober 2025 met 3 procent.

Naar de toekomst toe zijn economen niet optimistisch. ICE-acties komen minder in het nieuws, maar vinden nog steeds op grote schaal plaats. „En vergeet niet dat er heel veel geld gaat naar ICE en Customs & Border Protection in de 'One Big Beautiful Bill’”, zegt Veuger van het AEI. „Die bureaucratie wordt enorm opgeschaald.” Hij verwacht ook in 2026 nog een bbp dat 0,1 tot 0,3 procent lager ligt door het immigratiebeleid.

Rohwer denkt uiteindelijk dat de inval bij zijn relatief kleine bedrijf vooral diende om een voorbeeld te stellen. Het viel hem op dat ICE niet hetzelfde deed bij zijn grote concurrenten, zoals Tyson, Cargill of JBS. „Daar zou het denk ik lastig zijn om de hele fabriek te omcirkelen.” Inmiddels groeit zijn bedrijf weer, iets waar hij een jaar geleden vlak na de inval nooit aan had durven denken. „Zo doe je dat als ondernemer. Je lost een probleem op en gaat weer door.”

nrcwebwinkel

APPLE

Refurbished iPad

- Refurbished iPad 2021 64GB Space Grey Wifi
- 10,2-inch Retina IPS-LCD beeldscherm met TrueTone technologie
- Krachtige A13 Bionic chip en lange accuduur
- Veilig en snel met Touch ID ontgrendelen

Op zoek naar een toegankelijke iPad om digitaal de NRC te lezen en dagelijks te gebruiken? Deze refurbished iPad 2021 is een sterke alleskunner. Deze tablet heeft een 10,2-inch Retina-display, 64 GB opslag en de snelle A13 Bionic-chip. Daardoor navigeer je soepel tussen apps, stream je zonder moeite films en series en gebruik je de iPad ook prettig voor videobellen of online lezen.

Vergeleken met eerdere instapmodellen krijg je bij deze uitvoering meer opslagruimte en een duidelijk verbeterde frontcamera. Met 12 megapixel is die frontcamera bijzonder geschikt voor FaceTime, Teams en andere video gesprekken. Ook het scherm draagt bij aan een prettige kijkervaring, dankzij True Tone, dat kleuren afstemt op het omgevingslicht.

Bestel nu nrcwebwinkel.nl/ipad

Overleden

Na een lang en actief leven is rustig overleden, onze lieve moeder, oma en superoma

Johanna Elisabeth Mesdag-Berkelbach van der Sprenkel

- Jo -

weduwe van Hans Mesdag

Haarlem, 29 maart 1934 Ede, 30 mei 2026

Emmie en Gabe
Bregje en Jorne
Merlijn, Sophie
Stijn

Lineke en Johan
Merel en Ermin
Ronja en Charlie

Correspondentieadres:
Paddestoelstraat 6
6823 JR Arnhem
of per mail: emmiesmesdag@gmail.com

Wij nodigen u uit voor het afscheid van Jo op zaterdag 6 juni om 13.30 uur in crematorium "Slingerbos", Slingerboslaan 15 te Ede.

Aansluitend is er tot 16.00 uur gelegenheid tot condoleren in de koffiekamer van het crematorium.

Sterven doe je samen, met je beminden. Het verschil is dat jij sterft en zij blijven leven. In zekere zin laat je ze niet achter maar ben je ze voor.
Adriaan Morriën

Na een jarenlang moedige strijd tegen Parkinson heeft onze geliefde Arie, mijn grote liefde, onze vader, peetoom en trotse opa, in alle rust en vrede afscheid genomen van het leven. Omringd door de liefde van zijn dierbaren is hij zacht van ons heengegaan. Na jaren van pijn vond hij vrede om los te laten.

Professor mr. dr. Aart Hendrik de Wild

* Den Haag, 27 maart 1948 † Den Haag, 31 mei 2026

Maria
Natasja en Feddo
Diederik
Florence
Dimitri en Frouke
Emma
Kate
Luke
Sander en Daniëlla
Bibi
Jip

Er is gelegenheid tot condoleren en afscheid nemen in het CUVO uitvaartcentrum Haagse Duinen, Wijndaelersingel 1 te Den Haag, op donderdag 4 juni van 16.00 tot 16.30 uur.

De plichtigheid voorafgaande aan de crematie zal plaatshebben in de aula van crematorium Haagse Duinen, op genoemd adres, op zaterdag 6 juni om 11.30 uur.

Na afloop is er gelegenheid tot condoleren en samenzijn.

Correspondentieadres: Familie De Wild
p/a Ad Patres uitvaartonderneming
Postbus 71707, 2507 BH Den Haag

Verdrietig, maar dankbaar voor wie hij voor ons was, hebben wij afscheid genomen van onze liefdevolle vader en opa

Jan Wesdorp

14 juni 1945 – 28 mei 2026

Caroline, Jippe, Eva, Tjade, Uma en Wendela

Onverwacht en snel is van ons heengegaan onze allerliefste

Brigitte Wilhelmina Linskens-van de Poel

Ridder in de Orde van Oranje-Nassau

17 augustus 1946 27 mei 2026

Ubbo Tjaden
Jos Linskens †
Arent
Aurelie, Phaedra, Isabeau
Ingeborg en Joost
Veerle, Boele

Gerrit van der Veenstraat 102-hs
1077 EM Amsterdam

De begrafenis heeft in besloten kring plaatsgevonden op de Begraafplaats Groene Kerk te Oegstgeest.

Na een lang en liefdevol leven samen, letterlijk van de wieg tot het graf, is na een kortstondig ziekbed rustig ingeslapen mijn lieve en zorgzame echtgenote, onze zus, schoonzus en tante

Yvonne van Rooijen-Jungst

Yvonne Antoinette Louise Maria

* Amsterdam, 1 mei 1946 † Breukelen, 26 mei 2026

Gerard van Rooijen
Dick en Gaby
Rob en Rineke
Madeleine
Iny en Wim
neven en nichten

Mijn hartelijke dank gaat uit naar alle verzorgenden en vrijwilligers van Woonzorgcentrum De Aa in Breukelen. Zij hebben de laatste jaren van Yvonne's leven op een respectvolle wijze kleur weten te geven.

Na de viering ten afscheid, gehouden op dinsdag 2 juni in de parochiekerk van de H. Johannes de Doper te Breukelen, hebben wij Yvonne in besloten kring begeleid naar het crematorium.

De Angstel 733, 3621 WN Breukelen

Colofon familieberichten

Afdeling familieberichten
Bereikbaar op telefoonnummer: 020-7553052 (ma t/m vr 08.30 uur - 17.00 uur) of via e-mail: familieberichten@nrc.nl
Sluitingstijden
Dinsdag t/m zaterdag tot uiterlijk 14.00 uur op de dag vóór plaatsing. Voor plaatsing op maandag uiterlijk vrijdag 16.00 uur.

WIELRENNEN

Het vertrek van ploegleider Niermann bij Visma voelt als het einde van een tijdperk

Ploegleider Grischa Niermann van Visma-Lease A Bike stapt onverwachts over naar concurrent Lidl-Trek.

Thijs Niemantsverdriet

AMSTERDAM

Afgelopen zondag was de stemming bij wielploeg Visma-Lease A Bike nog opperbest: met de eindzege van kopman Jonas Vingegaard in de Giro d'Italia won de ploeg haar tiende grote ronde in zeven seizoenen. Maar een dag later lekte er onprettig nieuws uit: ploegleider Grischa Niermann, al bijna een decennium een dragende figuur in de technische staf, vertrekt aan het eind van de zomer. Hij maakt ook nog eens de overstap naar een van Visma's grootste concurrenten: wielerteam Lidl-Trek.

De leiding van Visma wist sinds twee weken van Niermanns komende vertrek: ploegbaas en mede-eigenaar Richard Plugge kreeg het nieuws tijdens de Giro te horen. Behalve verrast is hij ook „teleurgesteld” en „heel verdrietig” dat Niermann weggaat bij de ploeg, zei Plugge dinsdag tijdens een online persconferentie. Volgens de ploegleiding komt Niermanns vertrek, ondanks de ongelukkige timing, niet voort uit onderlinge onmin of een conflict. „Het is echt zijn persoonlijke afweging om na zoveel jaar eens iets anders te gaan doen”, aldus Jacco Verhaeren, 'head of coaching' bij Visma. Niermann zelf was dinsdag niet bereikbaar voor een toelichting.

Oud-renner Niermann (50) reed veertien jaar (1998-2012) bij de Raboploeg, de voorloper van Visma. In 2017 begon hij als ploegleider. Sindsdien ontwikkelde hij zich als een steunpilaar en vertrouweling van veel renners, die regelmatig zelf op de fiets stapte om zich aan te

Grischa Niermann in gesprek met de pers tijdens de Ronde van Spanje 2025. FOTO GETTY IMAGES

sluiten bij rustige duurtrainingen. De afgelopen anderhalf jaar was de Duitser als 'head of racing' bij Visma de belangrijkste man op het gebied van wedstrijd tactiek.

Met Niermann verliest de belangrijkste Nederlandse wielploeg in relatief korte tijd opnieuw een sleutelfiguur uit de technische staf. Anderhalf jaar geleden vertrok sportief directeur Merijn Zeeman,

de grondlegger van Visma's sportieve successen, naar voetbalclub AZ; in februari van dit jaar zei Tim Heemskerk, persoonlijk trainer van kopman en tweevoudig Tourwinnaar Jonas Vingegaard, de ploeg vaarwel. Op sociale media schreef Heemskerk dat zijn vertrek te wijten was aan „te weinig ruimte voor creativiteit en passie in mijn dagelijkse werk”. Inmiddels is hij aan de

slag gegaan Red Bull-Bora, een andere grote concurrent van Visma.

Volgens ploegbaas Plugge zal Niermanns onverwachte vertrek geen negatieve gevolgen hebben voor de prestaties van Visma. Diens opvolger als 'head of racing' werd dinsdag meteen gepresenteerd: oud-renner Marc Reef, die als ploegleider de afgelopen weken de regie had over Vingegaards Giro-

zege. Reef zal ook de leiding hebben bij Visma tijdens de Tour de France - een rol die eigenlijk was weggelegd voor Niermann.

Viertal leidinggevenden

Plugge benadrukte tijdens de persconferentie dat zijn organisatie „niet van één persoon afhankelijk” is. „Niermann is belangrijk, maar de cultuur in de ploeg is belangrijker.” Na het vertrek van Zeeman schakelde Visma over naar een nieuwe structuur, waarin de leiding van de ploeg in handen ligt van een viertal leidinggevenden dat „in gezamenlijkheid beslissingen neemt”, aldus Jacco Verhaeren. Anders gezegd: Niermann is invloedrijk, maar niet onvervangbaar.

Toch voelt het aanstaande afscheid van Niermann als het einde van een tijdperk, moesten zowel Plugge als Verhaeren dinsdag toegeven. Aan het begin van dit decennium groeide Visma uit tot sterkste wielerploeg ter wereld - culmineerend in de Tourzege van Vingegaard in 2022 en 2023. Samen met Zeeman en Heemskerk was Niermann een van de drijvende krachten achter dit succes. Met name in het eerste coronajaar (2020) werd een groot gat geslagen met de concurrentie: de ploeg benutte die unieke, koersloze zomer om een extra stap te zetten in de wetenschappelijke aanpak van training, voeding en materiaal - én het verleggen van grenzen in de ploegentactiek. Inmiddels is Visma op al die gebieden bijgehaald door UAE Team Emirates van Tadej Pogacar, terwijl Lidl-Trek en Red Bull-Bora - mede dankzij grotere budgetten - aan een flinke opmars bezig zijn. En hoewel Visma nog steeds geldt als dominante formatie in het peloton - zie de Giro-zege van Vingegaard en de overwinning van Wout van Aert in Parijs-Roubaix dit jaar - wist de ploeg de afgelopen twee seizoenen de belangrijkste wedstrijd van het jaar niet te winnen: Vingegaard werd twee keer tweede in de Tour de France, achter Pogacar.

Bedroefd hebben wij kennisgenomen van het overlijden van

Prof. dr. ir. Frans Rombouts

Professor Rombouts bekleedde van 1986 tot 2002 de leerstoel Levensmiddelenmicrobiologie en was gedurende zijn loopbaan decennialang intensief betrokken bij het onderzoek en onderwijs in ons domein.

Hij stond binnen zijn werk en daarbuiten bekend als een kundige, bescheiden en aimabele wetenschapper en collega. Zijn wetenschappelijke werk reikte van fermentatiegedreven productinnovaties in Afrika en Azië tot de ontwikkeling van pre- en probiotica, en van keukenhygiëne tot moleculaire processen in micro-organismen. Daarmee heeft hij ons vakgebied zowel verdiept als verbreed.

Wij zijn dankbaar voor alles wat hij voor onze leerstoel en Wageningen University & Research heeft betekend. Wij wensen zijn nabestaanden veel sterkte bij het verwerken van dit verlies.

Leerstoelgroep Levensmiddelenmicrobiologie
Wageningen University & Research

Advertentie

CORRESPONDENTEN ONDER DRUK

Als de staat meekijkt: drie NRC-correspondenten over Chinese censuur, Israëlische legercontrole en het gevecht om Amerikaanse media.

Luister elke dinsdag een nieuwe aflevering bij NRC en in alle podcast-apps. Ga naar nrc.nl/wereldzaken voor meer over de podcast

nrc

LAFUMA

Frans design voor ultiem comfort

Complete 5-delige luxe loungeset

Adviesprijs
fabrikant 1.347,70
949,95

- › Luxe zitcomfort met ademende en UV-bestendige materialen
- › Complete 5-delige loungeset inclusief gratis bijzettafel t.w.v. € 149,-
- › Hoogwaardig Frans design voor jarenlang buitenplezier

Creëer een stijlvolle en comfortabele buitenruimte met de Lafuma Vence loungeset. Deze complete set bestaat uit twee luxe loungestoelen, een royale tweezitsbank, een ruime salontafel én tijdelijk een gratis bijzettafel t.w.v. € 149,-.

Het moderne design, het lichte roestbestendige frame en de hoogwaardige Batyline® Duo en BeComfort® materialen zorgen voor optimaal zitcomfort en jarenlang buitenplezier. Ademend, sneldrogend en UV-bestendig; perfect voor lange zomeravonden met familie en vrienden.

Inclusief gratis bijzettafel

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/lafuma

Een pro-Palestina-demonstratie tegen academische banden met Israël vond in mei plaats bij de universiteitsgebouwen van de Vrije Universiteit in Amsterdam-Zuid. FOTO: JORIS VAN GENNIP/ANP

ACADEMISCHE SAMENWERKING

Israëlische universiteiten lobbyen in Nederland om 'dialog' te openen

Een delegatie van Israëlische universiteiten sprak met academische bestuurders, om de verstoorde betrekkingen te verbeteren.

Sjoerd de Jong
AMSTERDAM

Nuttig waren de gesprekken met Nederlandse universiteiten zeker, zegt Guy Harpaz, hoogleraar Europees recht aan de Hebrew University in Jeruzalem. Hij kreeg de indruk dat „de bestuurders hier heel goed begrijpen dat het bevriezen van banden aan beide kanten een tol eist. Nederland heeft er ook veel bij te verliezen. Ze voelen zich er ook ongemakkelijk bij, dat was duidelijk.”

Een driekoppige delegatie van Israëlische universiteiten bracht vorige week een bezoek aan bestuurders van vijf universiteiten in een poging een 'dialog' te openen. Veel Nederlandse universiteiten heroverwegen hun samenwerking met Israëlische instellingen onder druk van protesten tegen de oorlog in Gaza. Onder meer die in Amsterdam, Utrecht, Nijmegen, Leiden en Rotterdam bevoren hun samenwerking met Israëlische partners of zetten die deels stop.

Het bezoek, een initiatief van hoofddocent Vered Raz van het Leids Universitair Medisch Centrum, is een eerste poging de betrekkingen te herstellen. Raz zegt dat haar doel is „de academische samenwerking en studentenuitwisseling tussen Nederland en Is-

raël te versterken.”

De delegatie bestond uit oud-diplomaat Emmanuel Nahshon, namens de koepel van Israëlische universiteiten VERA nu belast met het „bestrijden van internationale boycotts”, en de bestuurders Guy Harpaz van de Hebrew University in Jeruzalem en Milette Shamir van Tel Aviv University. Het bestrijden van boycotts past in een Israëlische strategie om de gehavende internationale betrekkingen te verbeteren.

'Geen spreekbuizen'

In een gesprek in hun Haagse hotel zeggen de leden van de delegatie de 'misvatting' te willen wegmenen dat hun universiteiten uitvoerders zijn van regeringsbeleid. Shamir: „Wij zijn geen spreekbuizen van de overheid. We hebben een populistische regering die niets geeft om de universiteiten. Sommige leden ervan zijn heel tevreden dat wij worden geboycot. Dus het argument dat boycotts kunnen helpen het beleid van de regering te veranderen gaat niet op.”

Harpaz typeert de maatregelen van Nederlandse universiteiten als het meten met twee maten: „Kritiek op de regering vind je in Israël juist aan onze universiteiten, die moet je niet boycotten. Niemand in Nederland die vindt dat Amerika fouten maakt in Venezuela of Iran

vraagt om een boycot van het Massachusetts Institute of Technology (MIT).”

Ethische commissies van een reeks universiteiten adviseerden het afgelopen jaar de samenwerking met Israëlische partners op te schorten of stop te zetten, met het oog op mogelijke schendingen van mensenrechten. De universiteiten spreken niet van boycotts, maar daar komen hun maatregelen volgens de delegatie op neer. In een interview met het Amerikaanse *Jewish Insider* spreekt Nahshon van „heimelijke boycotts”. Hij zegt: „Wij

Enkele universiteiten wilden geen ontmoeting met de delegatie

maken ons zorgen om de langere termijn, dat studenten en docenten in Nederland het normaal gaan vinden om niet met onze instellingen of onderzoekers samen te werken.”

Sinds het begin van de Gaza-oorlog in oktober 2023 eisen activisten stappen tegen Israëlische universiteiten wegens hun banden met de feiten en betrokkenheid bij de onderdrukking van de Palestijnen. Ook hekelen ze het langdurige

zwijgen van die universiteiten over de oorlog in Gaza. In Israël klinkt al veel langer openlijke kritiek van academici op de regering van Benjamin Netanyahu, maar die richt zich vooral op zijn ondermijning van democratie en rechtsstaat. Ruim 1.300 Israëlische academici riepen hun instellingen vorig jaar mei op de stilte over Gaza te doorbreken en een „morele instorting” van de academische wereld te voorkomen.

Open brief aan de regering

Kort na die oproep keerden vijf universiteiten, onder wie die van Tel Aviv en de Hebrew University, zich in een open brief aan de regering tegen het plan om honderdduizenden ontheemde Palestijnen samen te brengen in een „humanitaire stad”. De vijf riepen op tot maatregelen tegen de hongersnood in Gaza en hekelden de „opzettelijke vernietiging en gedwongen verplaatsing van de bevolking” in het plan. Drie andere universiteiten stelden niet. Ook de recente verdedering van flottaal-activisten door de rechts-extremistische minister van Nationale Veiligheid Ben Gvir riep protest op uit academische kring.

Maar de zware beschuldiging van genocide blijft gevoelig, ook voor de delegatie. Nahshon, die vorig jaar ontslag nam uit de diploma-

tieke dienst uit protest tegen de regering, zegt: „Die zaak ligt bij het Internationaal Gerechtshof, er is nog geen conclusie te trekken.”

Het driedaagse bezoek leverde „informatieve” gesprekken op met vijf universiteiten, onder meer die in Leiden, Rotterdam en de Vrije Universiteit (VU) in Amsterdam. Het bleef bij een „uitwisseling van standpunten”, laat een woordvoerder van de VU weten.

Het gesprek aan de Erasmus Universiteit „ging niet over boycotts, maar over de positie waarin Israëlische universiteiten zich bevinden”, aldus die instelling. Aan de orde kwamen „de verhouding tussen de universiteiten en de regering-Netanyahu, de kritische ruimte die zij intern proberen te bewaken en de effecten van internationale ontwikkelingen op hun studenten en op onderwijs en onderzoek. Wij hebben vooral geluisterd en vragen gesteld.”

Enkele universiteiten zagen af van een ontmoeting met de delegatie. Daar is „op dit moment geen behoefte aan”, aldus een woordvoerder van de Radboud Universiteit Nijmegen, omdat het beleid vast staat. De Universiteit Utrecht sloeg een uitnodiging af, omdat het nieuwe toetsingskader voor internationale samenwerking aan die instelling „eerst intern zorgvuldig” moet worden besproken.

Luister nu in je favoriete podcast-app.
Vooruit luisteren? Dat doe je via NRC

KOE KOEKS KIND

Een dna-test zet het leven van podcastmaker Cas Reijnders en zijn familie op z'n kop: zijn vader blijkt niet zijn genetische vader. In de nieuwe NRC-podcast Koekoekskind duikt hij samen met Kim Bos in de wereld van sjoemelende gynaecologen.

Luister nu in je favoriete podcast-app
Ga naar nrc.nl/koekoekskind voor meer over de podcast

COLUMN
JOSETTE DAEMEN

Afgehaakte burgers verlangen niet altijd naar nabije overheid

Wat verklaart het oprukken van radicaal-rechts in Europa? Antwoord A: veel mensen zijn nou eenmaal klaar met immigratie. Antwoord B: veel mensen zijn nou eenmaal racistisch. Antwoord C: het ligt allemaal een stuk gecompliceerder.

In haar nieuwe boek *De symfonie van onvrede* construeert politoloog Catherine de Vries een uitgebreide variant van antwoord C. Bouwend op onderzoek uit het Verenigd Koninkrijk, Italië, Frankrijk, Duitsland en Nederland legt ze de opkomst van radicaal-rechts in verband met het terugtrekken van de staat vanaf de neoliberale jaren tachtig. Buslijnen verdwenen en gemeenteloketten werden gesloten; burgers bleven achter met een gevoel van verlies en miskenning. Politici maakten migranten tot de schuldigen voor alles wat we kwijtraakten, en zo stegen radicaal-rechtse partijen tot grote electorale hoogten.

Als antwoord op een multiplechoicevraag op een tentamen voor politicologiestudenten zou het bovenstaande verhaal te lang zijn, maar als beschrijving van de complexe achtergrond van de opmars van radicaal-rechts is het boek van De Vries zeker lezenswaardig. Mooi is dat ze haar academische betoog verbindt aan haar behoefte om te begrijpen waarom haar vader de laatste jaren van zijn leven op de PVV stemde. Wil de overheid het vertrouwen van mensen als hij terugwinnen, oppert De Vries, dan is het sleutelwoord 'nabijheid'. Zo pleit ze voor publieke investeringen en fysieke loketten bemand door warmbloedige wezens. „De staat weer zichtbaar maken op de kruispunten van het dagelijks leven”, zo lees ik in de epilogo.

Bij die laatste woorden blijf ik hangen. Zou dat het zijn waar afgehaakte burgers naar verlangen? Een overheid die 'nabij' is? Voor een deel van die burgers ongetwijfeld. Maar was het voor sommigen niet juist de ervaring van een overheid die té dichtbij kwam, waardoor ze het vertrouwen in de staat opzegden?

Deze vraag dringt zich op terwijl mijn tijdlijn volstroomt met commentaren op de openbare verhoeren in de parlementaire enquête over corona. Vijf jaar na het einde van de avondklok en vier jaar na de opheffing van het coronatoegangsbewijs blijken de emoties die de maatregelen destijds opriepen bij

velen nog altijd niet geluwd. Zoom ik in op die emoties, in plaats van alle complottheorieën en verwensingen richting politici en wetenschappers die voortkomen in de vele reaguursels, dan herken ik daarin interessant genoeg precies de soort gevoelens die De Vries in haar boek probeert te duiden: gevoelens van verlies en miskenning.

Alleen komen die gevoelens bij de mensen achter de berichten op mijn scherm niet doordat de overheid te ver weg was, maar juist doordat de staat verder het privé-domein is binnengedrongen dan ze ooit hadden kunnen denken. Als ze zich niet lieten vaccineren, bleek de staat hen uit het maatschappelijk leven te verbannen.

Je hoeft afgehaakte burgers uiteraard niet in alles gelijk te geven

Waar zijn deze mensen politiek geland sinds de pandemie? Lang niet allemaal bij rechts-populistische partijen natuurlijk, en daarom vind ik het niet per se onbegrijpelijk dat De Vries de coronacrisis vrijwel volledig weglaat uit haar boek. Toch toont een recente studie aan dat de pandemie in West-Europa wel degelijk heeft geleid tot een toename in de steun voor populisten, en dat afkeer van de coronamaatregelen één van de factoren vormt die de toegenomen steun verklaart.

Ik denk niet dat dit onderzoek de these van De Vries onderuithaalt. Haar betoog verdient wel aanvulling. Antwoord C moet misschien nog gecompliceerder: vervreemding van de staat ligt op de loer wanneer de overheid burgers aan hun lot overlaat, maar óók wanneer de overheid hun te weinig ruimte laat om hun eigen lot te bepalen.

Een van de redenen waarom het boek van De Vries me raakt is dat haar verhaal over dierbaren die zich afkeren van de politieke mainstream pijnlijk herkenbaar is. Ik heb het door de pandemie in eigen kring zien gebeuren. Je hoeft afgehaakte burgers uiteraard niet in alles gelijk te geven, ook dierbaren niet. Maar laten we hun onvrede tenminste proberen te begrijpen, in al zijn complexiteit.

Josette Daemen is politiek filosoof aan het Instituut Bestuurskunde van Universiteit Leiden.

Commentaar

VRIJSTELLING LEERPLICHT

Terecht dat de overheid vrijstelling van de leerplicht begrenst

Kinderen hebben recht op onderwijs. In Nederland zijn ouders daarom verplicht hun kind in te schrijven op een school en ervoor te zorgen dat het die bezoekt. De Hoge Raad stelde onlangs paal en perk aan de mogelijkheid om via een vrijstelling aan die verplichting te ontkomen. Terecht, want het aantal kinderen dat niet naar school gaat omdat hun ouders zich beroepen op religieuze of levensbeschouwelijke bezwaren is de afgelopen jaren snel toegenomen. Inmiddels gaat het om bijna drieduizend kinderen die om deze reden zijn vrijgesteld van de leerplicht.

Wat bedoeld was als uitzondering, dreigt een structurele ontsnappingsroute uit het schoolstelsel te worden. Influencers spelen hierbij ook een rol. Zij leggen op sociale media uit hoe je relatief eenvoudig aan een vrijstelling voor je kind kunt komen en daarna geen rekening meer hoeft te houden met schoolvakanties en schooltijden. Dat opportunisme geldt niet voor de hele groep. Er zijn ook ouders die echt bang zijn dat hun kind, als het naar school zou gaan, dingen leert die indruisen tegen hun religie of levensbeschouwing.

Voor leerplichtambtenaren is het lastig om te toetsen of ouders bezwaren hebben die zwaarwegend genoeg zijn voor een vrijstelling. Ook het Openbaar Ministerie liet vorig jaar weten dat het te weinig juridische houvast had in dit soort zaken, en dat het daarom stopte met het vervolgen van deze ouders.

Problematisch is ook dat de overheid niet kan controleren of kinderen die een vrijstelling hebben thuis onderwezen worden. Thuisonderwijs wordt in het onderwijsstelsel niet erkend en daarom wordt er geen toezicht op gehouden door de Inspectie van het Onderwijs.

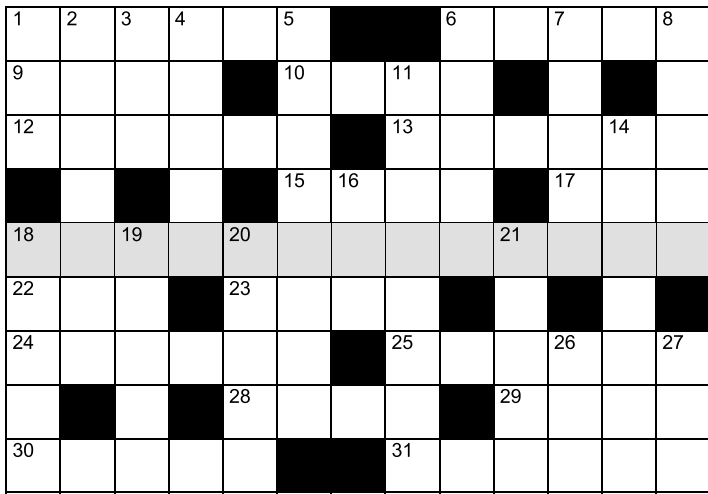
Problematisch is dat de overheid niet kan controleren of kinderen met een vrijstelling thuis onderwezen worden

Dat alles wetende, is het begrijpelijk dat de Hoge Raad de ruimte voor vrijstelling heeft ingeperkt. Ouders die zich beroepen op religieuze of levensbeschouwelijke bezwaren kunnen alleen nog vrijstelling krijgen als zij aantonen dat het onderwijs op alle scholen in hun omgeving, ook openbare, niet op een objectieve, kritische en pluriforme manier wordt gegeven. Dit zal in de praktijk betekenen dat vrijstelling alleen nog onder uitzonderlijke omstandigheden kan worden verstrekt. Openbare scholen staan immers open voor alle religies en levensovertuigingen.

Het aangescherpte toetsingskader brengt ook duidelijkheid voor de handhaving. Diverse gemeenten hebben al aangekondigd dat zij stoppen met het afgeven van vrijstellingen vanwege religie of levensovertuiging. Het OM zal ouders die hun kind niet willen inschrijven op een school voortaan weer strafrechtelijk vervolgen. Ook politiek staat het onderwerp op de agenda. De staatssecretaris van Onderwijs onderzoekt of zij de vrijstelling vanwege religie of levensbeschouwing kan afschaffen. Een alternatief dat zij bekijkt is of thuisonderwijs wettelijk kan worden erkend, zodat toezicht mogelijk is.

Het is goed dat rechter en wetgever het recht van kinderen op onderwijs beschermen. Toch ligt de uitdaging niet alleen in het trekken van grenzen. De overheid moet ook zorgen voor goed onderwijs, waar ouders vertrouwen in hebben. Slecht presterende scholen, dalende taal- en rekenvaardigheid bij leerlingen en het tekort aan leraren kunnen door ouders worden aangegrepen als rechtvaardiging om hun kind thuis te houden. Als die problemen beter worden aangepakt, zal de behoefte om aan het onderwijsstelsel te ontsnappen mogelijk al minder worden.

IN HET MIDDEN

Meer puzzels van Studio Steenhuis op steenhuispuzzels.nl

Horizontaal: 1. Tikt nergens zoals thuis 6. Het nu al helemaal __ hebben met het WK 9. *Blue Dot* 10. Zo'n gek heeft zijn gebrek 12. Hier schilderde Van Gogh De aardappeleters 13. Dubbelzinnig 15. Soort kapsel 17. Heeft vaak haar tussen de tanden 22. Erfelijk materiaal 23. Namen tot zich 24. Te mooi om waar te zijn 25. Wim Hof 28. Past na bord of blok 29. 'Meteorologen vrezende extreme EI' 30. Klassieke stad 31. Soort kapsel

Verticaal: 1. 'Consumentenbond kritisch op prijsverhogingen Ziggo en __' 2. Garnier of Van Saksen-Coburg 3. Spaanse hup 4. Haaibaai 5. Heeft één bedrijf 6. Hoorbare ontevredenheid 7. De oude vijver/ de kikkers springen erin/ geluid van water (bijvoorbeeld) 8. Trommels 11. Anna __, heldin van Tolstoj 14. Ex van Dolce 16. Sprookjesfiguur 18. '___ noemde Netanyahu knettergek' 19. Heertje met leuke grappen 20. ___ Julius Caesar 21. Lachend roofdier 26. 'Ben ik te __', Armand 27. ___ *Journal*

Oplossing puzzel 2 juni. Horizontaal: 1. ZEIST 4. REMEDY 7. MESJE 9. RIVAAL 12. DECAAN 14. APEL 15. OMEGA 19. PLENO 21. THEE 22. PEYOTE 23. OPNAME 25. NISSE 26. MATRAS 27. GYROS Verticaal: 1. ZARAH 2. SMALSPoor 3. TEA 4. REDELOOS 5. MCCARTNEY 6. DIADEEM 8. SLOVEENS 10. IPANEMA 11. VEN 13. E-G-B 16. MIJN 17. IHA 18. FEEKS 20. LT. 24. PSG
In het midden: HANS VIJLBRIEF

© Studio Steenhuis steenhuispuzzels.nl

COLUMN
FRITS ABRAHAMS

Slumber My Darling

Wandelen met mijn vrouw gaat vaak beter dan praten. Op zo'n wandeling is altijd iets te zien dat geen taal nodig heeft. Bijvoorbeeld laatst die moederendie die met haar vijf gave kindjes stiltejes en roerloos vanaf de kaderand naar het water zat te kijken. Ik maakte er meteen zo'n foto van die later nooit helemaal het gevoel kan oproepen dat je op het moment zelf onderging.

Praten valt ons moeilijker omdat we niet meer dezelfde taal spreken. Zij zegt veel, maar zet de woorden in een willekeurige en daardoor vaak onbegrijpelijke volgorde. Mijn zinnen zijn weer te ingewikkeld voor haar, hoe beknopt ik ze ook probeer te houden. Gelukkig raken we elkaar nog steeds graag aan, wat veel goedmaakt.

Na terugkomst op haar kamer in het verpleeghuis zocht ik op mijn mobieltje wat muziek op. Een lezer had me een tip gegeven over een artiest van wie ik nog nooit had gehoord: Stephen Foster (1826-1864), ook wel de vader van de Amerikaanse muziek uit de negentiende eeuw genoemd. Hij is de schrijver van zo'n tweehonderd songs die voor een deel nog steeds bekend zijn, zoals *Oh! Susanna*, *Hard Times Come Again No More*, *Beautiful Dreamer*, *Swanee River*, *My Old Kentucky Home*, *Jeanie with the Light Brown Hair*. Foster stierf straatarm, want met liedjes viel toen nog niet veel te verdienen.

Toen ik me in zijn werk verdiepte, ontdekte ik ook een slaapliedje van hem met een weemoedige melodie en pakkende tekst: *Slumber*

My Darling. Ik hoorde het in een perfecte uitvoering door de zangeres Alison Krauss, de cellist Yo-Yo Ma en de violist Mark O'Connor. De stem van Krauss klinkt zéér teer, de cello en de viool doen de gevoelige rest. Je kunt het kitsch noemen, maar daarmee doe je de artiesten én jezelf te kort.

Slumber my darling
Thy Mother is near
Guarding they dreams
From all terror and fear

Sunlight has past
And the twilight has gone
Slumber my darling
The Night's coming on

Slumber my darling
I'll wrap thee up warm
Pray that the angels
Will shield thee from harm

Enzovoorts. Kortom, die moeder en haar eendjes die we die middag hadden gezien, zouden het zó kunnen meezingen. Ik liet het mijn vrouw horen, ze luisterde met gesloten ogen en toen ze me daarna aankeek wist ik weer dat een goede melodie nog meer vermag dan een goedwillende man. Daarom leek het me een verstandig idee om het refrein samen nog enkele malen, zo goed en zo kwaad als het ging, luidkeels te herhalen. Probeer het ook eens, als het thuis even niet meezit.

HARM/HERMAN

Mijn man was op de verjaardag van zijn vriend Chris, op een zeilboot op het IJsselmeer. Hij vertelt: „Er waren een hoop mensen, lekkere hapjes en livemuziek. De gitarist mengde zich later onder het gezelschap en stelde zich voor: „Hallo, ik ben Herman, maar ik heet eigenlijk Harm.” Harm vertelde dat hij getrouwd is met een Amerikaanse uit een familie waar ze de hele dag bidden: „Dear God, keep us safe from Harm.” „Dus heb ik mijn naam veranderd in Herman.” „Maar ja, 'Her man'... ook best verwarrend.”

Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden.
Insturen via ik@nrc.nl

Monique Louis

FOKKE & SUKKE WILLEN DE ONDERSTE STEEN BOVEN

MENEER VAN DISSEL,
GRAAG EEN EERLIJK
ANTWOORD:

WAAR IS
IRMA SLUIS
GEBLEVEN!?!

RGVT

nrc > puzzels

Crux: kleine kruiswoordpuzzel voor grote denkers

Speel alle puzzels op nrc.nl/puzzels

SUDOKU

		6	1		4			
							7	
	7	9				2	6	
9	1		8			4		
			3				8	
	5							
8		1				5		
			9					2
					6			

Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op pzzl.com

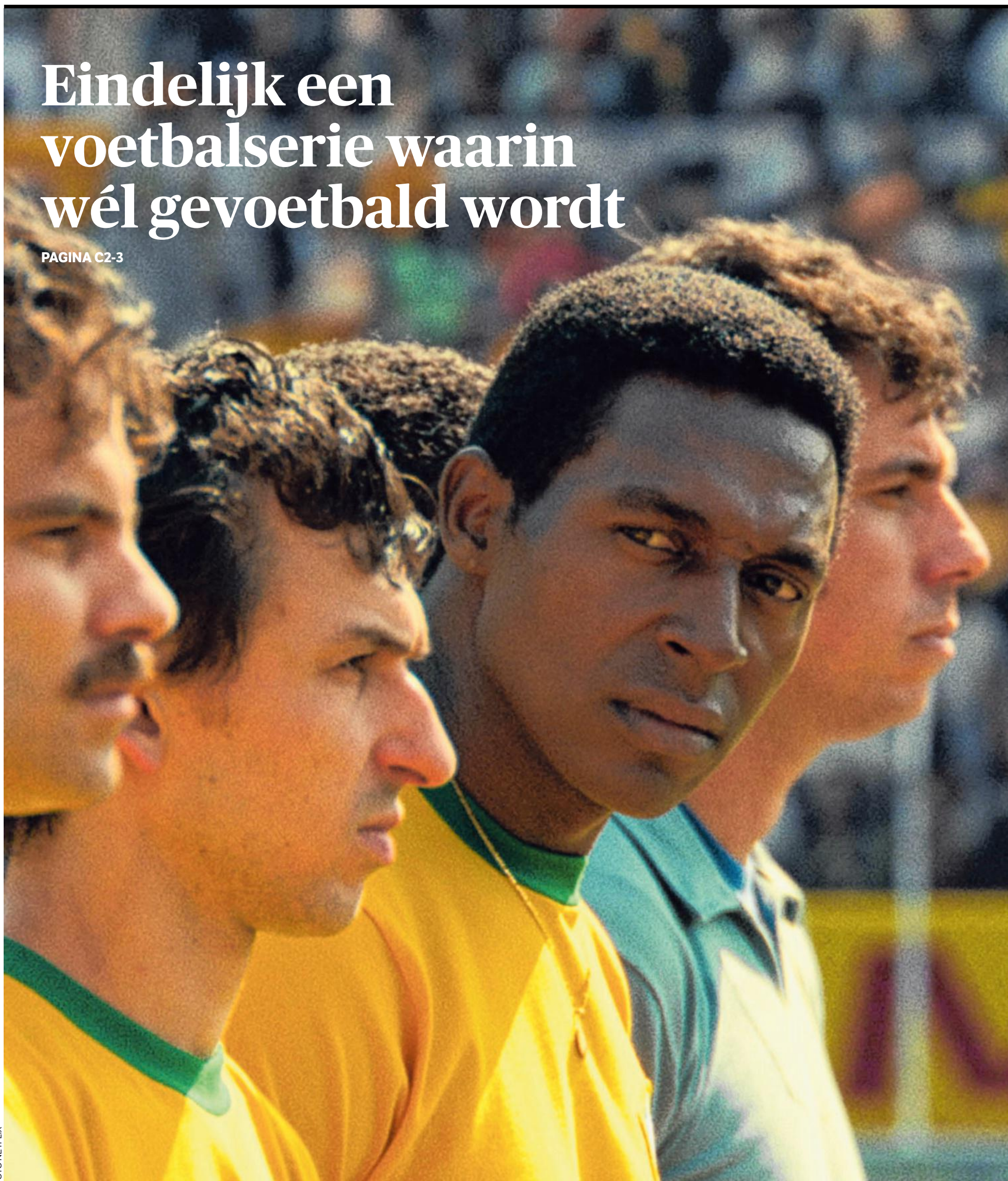
Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het diagram dat elk cijfer precies één keer voorkomt in elke rij, kolom, de negen vetomrande 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken.
© Peter Ritmeester PZZL.com
Rechts: de oplossing van gisteren.

1	6	9	8	4	7	3	2	5
7	5	3	9	2	6	4	8	1
4	2	8	1	5	3	9	7	6
9	4	6	7	8	5	2	1	3
2	1	7	4	3	9	6	5	8
3	8	5	2	6	1	7	9	4
5	7	1	3	9	4	8	6	2
8	9	4	6	1	2	5	3	7
6	3	2	5	7	8	1	4	9

Achterpagina.

Eindelijk een voetbalserie waarin wél gevoetbald wordt

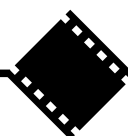
PAGINA C2-3

FOTONETFLIX

Cultuur

FILM & SERIES

FILM & SERIES

ZAP

Mike met z'n meiden en dieren, in 'Daten in het dorp: op Texel'. BEELD BNNVARA

Mike Jagger op Texel steeds populairder

Lichten uitgedaan? Check. Waterbak van de kat ververst? Check. Deur op slot gedraaid? Check. Toch knaagde er iets; ik kwam er pas in de tram naar mijn eerste afspraak van de dag achter wat het was. Op mijn telefoon keek ik alvast een stukje *Goedemorgen Nederland* (WNL), waarin presentator Sam Hagens de kop van het voorpagina-artikel van het *AD* zat voor te lezen. „Code Oranje!”, zei Sam Hagens. „Vrouwen krijgen nog minder baby's.” Op de vroege maandagmorgen sloeg ik me schuld bewust voor mijn verstrooide vrouwenhoofd. Ja, dat was het: ik was weer glad vergeten een baby te maken. Mea culpa, *I guess*.

Voorzitter van de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving Jet Bussemaker was niet verbaasd. Deze trend is al langer zichtbaar, legde ze uit. Terwijl ze het woord nam verscheen op de achtergrond een foto van twee kleine, roze, vredig slapende baby's, opdat de kijker zeker wist waar het over ging (baby's). Bussemaker vond de oplossing die werd aangedragen in het artikel, een ministerie voor gezinnen, wat simplistisch. „Het is een heel ingewikkelde ontwikkeling”, zei ze; „die heeft ook met woningbouw te maken en met hoe we in Nederland bijvoorbeeld al heel lang naar opvang van kinderen kijken.” Belemmeringen om tijdig aan kinderen te beginnen moesten worden weggenomen, daar was men het in de studio snel over eens.

Wat deze kijkster enigszins verbaasde was hoe er voorbij werd gegaan aan de keuze van het *AD* om de hele baby makelij aan vrouwen toe te schrijven. Mijn gedachten gingen uit naar weinig romantische avonden die ik doorbracht in het gezelschap van mannen die bijna vier decennia op de teller hadden staan en wier haarlijn je moest zoeken met een verrekijker, en die dan toch nog met verbijsterende nonchalance zeiden: „Óóit wil ik misschien wel kinderen, maar daar moet ik nú écht nog niet aan denken!” Dus ja, het is zeker handig om een huis en een opvang voor je hypothetische baby te hebben, maar met alleen een rammelend stel eierstokken (er even van uitgaand dat die ook nog eens werkzaam zijn) kom je niet erg ver. Onderdeel van het probleem is dat je ook nog ergens, *excusez le mot*, zaad vandaan moet halen.

Over naar Texel. Daar waren intussen eenentwintig vrijgezelle dames aangemeerd om de jacht te openen op vier mannelijke eilandbewoners. Je had Mark (38), die niet alleen een glazenwassersbedrijf en twee vakantieparken beheerde, maar ook nog eens een verleden had als semi-professioneel darter. Je had Mike (33), die werkte bij een grondwerkbedrijf en daarnaast graag aanschoof bij Radio Texel, waar hij zichzelf Mike Jagger mocht noemen. Je had Paul (30), die geen geboren Texelaar was maar er toch never nooit meer weg wilde nu hij er zijn plek had gevonden als surf-structureur. En dan had je nog Jacco (29), de benjamin van de groep, die als telg van een ondernemersfamilie al op zijn twintigste een restaurant overnam. Verdeel daar eenentwintig dorstige vastelanders over en je krijgt het programma *Daten in het dorp: op Texel* (BNNVARA).

Maandagavond werd aflevering nummer zes uitgezonden, waarin de onvrede binnen Mikes vrouwenchare steeds groter werd omdat meneer Jagger niet heel goed bleek in keuzes maken. Terwijl de groepjes van de andere mannen slonken, werd die van Mike juist groter: online marketeer Daphne (26) was eigenlijk aan het daten met Paul, maar voegde zich toch liever bij mr. Jagger. Hij zeulde vijf dames met zich mee naar een zeehondenopvang, want „meiden en dieren, dat is altijd goed”. In de praktijk had hij enkel oog voor zorgmedewerker Kim (29). De overige vier vrouwen hobbelden getergd achter te aan. Die gingen geen Texelse baby's maken.

Amber Wizinzer

Scène uit de Braziliaanse serie 'Brasil '70'. FOTO NETFLIX

In de beste voetbalfilms wordt zelden gevoetbald

VOETBALFILMS EN -SERIES

Goede voetbalfilms gaan zelden over voetbal. Het spel is zelden te zien. De serie 'Brasil '70', een van de talloze voetbalfilms en -series die voor het WK uitkomen, waagt het erop - met verrassend resultaat.

Pieter van Os

Zou het zo zijn? Groeit in de aanloop naar een WK de belangstelling voor voetbalseries, documentaires en films? Tv-producenten denken klaarblijkelijk van wel. In de afgelopen weken is het aanbod tot duizelingwekkende hoogtes gestegen.

Streamingdienst Netflix is koploper, met nieuwe films en series over voetballers Winnie Jones, Emiliano Martínez (met animatie!), James Rodríguez (driedelig maar liefst), Ronaldinho en Jamie Vardy.

Dit zijn documentaires. Ze zijn onderhoudend, op hun best. Als tijdelijke fix voor de verslaafde voetbaliefhebber liggen ze in de zekere zin in het verleden van de niet aflatende stroom dagelijkse voetbalnieuwtjes, die in Nederland wordt verstrekt door sites als Voetbalzone, FCupdate, VoetbalPrimeuren meer. Clickbait.

Net als bij showbiz bevredigen deze nieuwtjes nooit werkelijk, omdat ze zelden voorbij het roddelstadium komen. Niet voor niets is voetbalnieuws weleens spottend omschreven als „soap voor mannen”: een doorlopend verhaal over ruzies, transfers en kleedkamerintriges - waarbij zij opgemerkt (net op tijd) dat ook steeds meer vrouwen hier vatbaar voor zijn. Recent voorbeeld? Het bericht dat de Spaanse voetballer Valverde begin mei in het ziekenhuis belandde na een tweede vechtpartij met zijn Franse teamgenoot Tchouaméni. Klik. Wereldwijd goed voor duizenden berichten.

Onder die nieuwe documentaires ook talloze reconstructies van WK's. Neem *USA '94*; *Brazil's Return to Glory* (Netflix) en afgelopen zondag uitgezonden: *WK '94; er moest ook nog gevoetbald worden* (NTR). De sterkste is *Le Bus: les blues en grève* (Netflix). Het reconstrueert de gebeurtenissen die leidden tot de staking van het Franse team tijdens het WK van 2010 in Zuid-

Afrika. Bondscoach Raymond Domenech verloor de grip op zijn team met tamelijk idioot en narcistisch gedrag, maar wist het falen van dat team handig in de schoenen van de spelers te schuiven.

Le Bus is zo fascinerend dankzij de volledige medewerking van enkele hoofdrolspelers. Opvallend genoeg is die medewerking geen absolute voorwaarde voor sterke voetbaldocumentaires. De mooiste deden het nagenoeg zonder, zoals *The Two Escobars* (2010). Een van hen is de Colombiaan die tien dagen na zijn doelpunt in eigen goal, op het WK van 1994, door een landgenoot werd doodgeschoten. De andere Escobar is de drugsbaron waar spelers vlak voor het toernooi nog op bezoek gingen.

Vorbij de documentaire

Bij voetbalfilms ligt het interessantste genre voorbij de documentaire, net vóór de vrije verbeelding van de speelfilm: docudrama's „gebaseerd op werkelijke gebeurtenissen”. Daarvan verschenen er recent ook een paar.

Zoals *Saipan*, een Iers-Engelse productie waarin de ruzie centraal staat, op het WK van 2002, tussen aanvoerder en bondscoach van het Ierse elftal, Roy Keane en Mick McCarthy. In Ier-

Recensie Documentaire

Le Bus: les blues en grève. Regie: Christophe Astruc en Jérôme Fritel. Lengte: 81 minuten. Te zien op Netflix. ●●●●○

Recensie Dramaserie

Brasil '70, A Saga do Tri. Van: Rafael Dornellas Nana Xavier. Met: Gui Ferraz, Rodrigo Santoro, Fernando Bittencourt. 5 afl. van circa een uur. Te zien op Netflix. ●●●●○

land is de film een hit, ondanks dat spelers menen dat zo'n beetje alles is verzonnen. De scenarist gaf dat toe en kon het niet laten Mart Twain te citeren: „Never let the truth get in the way of a good story”.

Dat is anders bij *Brasil '70, A Saga do Tri*, een ambitieus docudrama in vijf delen dat afgelopen vrijdag op Netflix verscheen. Daarin zoeken de Braziliaanse makers het drama dichter bij de feiten, om zo nu en dan uit te schieten in enkele vette klodders verdichting.

In Brazilië is het gesprek begonnen over het waarheidsgehalte. Een van de vragen is of de enkele weken voor het WK ontslagen coach João Saldanha zich inderdaad zo nadrukkelijk met de ploeg bleef bemoeien als in de serie. De man, openlijk communist, werd door het militaire regime aan de kant gezet, ondanks louter overwinningen in de WK-kwalificatiewedstrijden. Toch ging Saldanha naar het WK in Mexico, als tv-commentator.

De serie zet het contrast mooi neer tussen hem, een conflictzoeker, en Pelé, een extreme conflictmijder. De grote ster van Brazilië probeert wanhopig apolitiek te blijven en buigt daardoor ver mee met de wensen van het regime. Te ver, volgens enkele van zijn teamgenoten. Saldanha, als erkend tegenstander van het regime, weet Pelé uiteindelijk de noodzakelijke duw in de rug te geven, in enkele fijne scènes.

Nu moet gezegd dat de dialogen, vooral in de eerste afleveringen, niet meevallen. Houterig en vooral schoolse; mensen leggen elkaar van alles uit om de kijker bij te praten. Intussen schuwen de makers geen middel om nostalgie op te roepen, met een wel erg gele lens en soms al te nadrukkelijk inzoomen op historische details. Daardoor lijkt *Brasil '70* bij vlagen eerder een kostuumdrama dan een voetbalserie. Tot de wedstrijden eraan komen. Al weet je de uitslag al, het lukt de makers daar telkens weer spanning in te leg-

gen. Daarin slagen alleen de beste voetbalfilms.

Geen atheïst meer in het stadion

Die films, de beste voetbalfilms, gaan meestal eigenlijk niet over voetbal. Het driedelige *The English Game* (2020) gebruikt de elitaire oorsprong van de sport om de klassenstrijd in negentiende-eeuws Engeland te laten zien. Speelfilm *Offside* (2006) gaat over vrouwenonderdrukking in Iran, *Bend it Like Beckham* (2002) over vrouwenemancipatie in de Indiase subcultuur in het VK en *Das Wunder von Bern* (2003) gaat meer over Duitse wederopbouw en vaders die terugkeren uit krijgsgevangenschap dan over het WK van 1953. In *Oranje* (2004) gaat over rouwverwerking.

Het voetbal komt in deze films en series nauwelijks in beeld. Wel in *Brasil '70*. En hoe! Totaal anders dan in de li-verregistratie van de sport die de kijker gewend is probeert *Brasil '70* allerlei originele dramatische effecten in de wedstrijdbeelden: extreme vertraging, aanzwellend engelengezang, schoenen die half verdwijnen in de iconisch geworden Adidas-bal met de zwarte en witte vlakken (op het WK van 1966 werd nog met een bruinleren bal gespeeld).

Audities komt de spanning van twee commentatoren. Van hen horen we een van de bekendste zinnen uit de Braziliaanse sportgeschiedenis. Na een prachtige actie van Pelé en een even knappe redding van de Britse keeper Gordon Banks: „Vandaag zijn er geen atheïsten meer over in dit stadion.”

Saldanha, een atheïst, stelt Pelé een paar dagen later gerust, in een kerk, met een andere klassieker: „Ik weet weinig van hemelse zaken, maar ze zeggen dat die daarboven een Braziliaan is.” De lichtvoetigheid maakt al dit chauvinisme draaglijk. De wedstrijdbeelden maken de serie bijzonder.

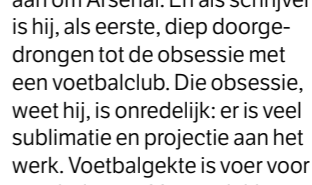
Sportfilms De beste films over voetbal

1. *Escape to Victory* (1981, John Huston) In een poging Amerika aan het voetballen te krijgen, bracht Hollywood een keur aan geweldige voetballers bijeen. Daaronder: Pelé, Bobby Moore, Osvaldo Ardiles. Deze oorlogsfilm met een bal bevat talloze ingrediënten die garant lijken te staan voor een flop. Neem alleen al Sylvester Stallone als keeper. Toch is *Escape to Victory* een heerlijke film, mede dankzij het acteerwerk van Michael Caine en Max von Sydow. Het voetbal is, heel dapper, uitgebreid in beeld gebracht: passjes, schijnbewegingen, rushes, zelfs een balletje achter het standbeen - door Pelé natuurlijk. Toegegeven, de strapatsen van Stallone zijn tenenkrommend, maar zelfs die doen ertoe: ze bezorgden de film een cultstatus.

2. *Fever Pitch* (1997, David Evans) In *Looking for Eric* (zie hierboven) wordt het echt uitgesproken: „Je kunt veranderen van vrouw en religie, maar niet van club.” Dat is de centrale gedachte van *Fever Pitch*, de verfilming van de gelijknamige autobiografie van Nick Hornby, die zelf het filmscript schreef. Het leven van Nick draait van jongvs af aan van Arsenal. En als schrijver is hij, als eerste, diep doorgedrongen tot de obsessie met een voetbalclub. Die obsessie, weet hij, is onredelijk: er is veel sublimatie en projectie aan het werk. Voetbalgekte is voer voor psychologen. Maar gelukkig ook voor kunst, met het destijds baanbrekende *Fever Pitch* bovenaan de lijst.

3. *All Stars* (1997, Jean van de Velde) In het achtste elftal van Quick Boys is de fut er beetje uit. Sommigen zijn inmiddels vader, anderen losgeslagen en het is ook nogal wat: ieder week-end weer het veld op om slecht tot matig te voetballen tegen even slechte als matige tegenstanders. Bovendien: hoe groot is de vriendschap eigenlijk nog met wedstrijd 500 in aantocht? Samen met de Nederlandse sterrencast (o.a. Antonie Kamerling, Danny de Munk en Peter Paul Muller) ligt in die vraag de aantrekkingskracht van *All Stars*. Noem het een vriendenfilm. Of een 'coming-of-middle-age-film’.

4. *Looking for Eric* (2009, Ken Loach) Bij Ken Loach draait het individu zich doorgaans vast in een samenleving die de menselijke maat is kwijtgeraakt. In *Looking for Eric* niet anders. Gelukkig verschijnt een redende engel: Eric Cantona. De Franse ster van Manchester United speelt zichzelf, als hallucinatie. Met heerlijke tegelwijsheden recht hij de broze rug van Eric de postbode. Het levert een ontroerende film op, waarin de obsessie met voetbal er meer toe doet dan de sport zelf. En Loach, zelf hartstochtelijk supporter van het laag geklasseerde Bath City FC, doet zijn socialistische principes recht door niet de postbode of de superster de sleutel tot een goede afloop te geven, maar een groep supporters.

5. *Gwiazdy* (2017, Jan Kidawa-Błonski) Beste biopic onder de voetbalfilms, waarin complexe geschiedenis en politiek worden blootgelegd via het leven van voetballer Jan Bana, als Hans-Dieter geboren in 1943. *Gwiazdy* (sterren) gaat over diens worsteling met zijn Duitse wortels, als Sileziër, en over de rivaliteit met zijn beste vriend Ginter, op het voetbalveld en in de liefde. Bana vlucht naar West-Duitsland maar krijgt spijt en keert terug. En zoals in de meeste goede voetbalfilms wordt de strijd buiten het veld geleverd.

CLOSE-UP

Savannah Lee Nassif als Tuesday in 'Scary Movie 6'.
FOTO QUANTRELL COLBERT

Deel 6 of de terugkeer van 'Scary Movie'-broers

Lucht, daar komt de zésde Scary Movie. De reeks comedy's na de bloederig neergesabdelede vijfde film is aan zijn einde gekomen. Toch zijn de voortekenen gunstig voor *Scary Movie 6* - in ieder geval financieel. De vijf eerdere Scary Movies brachten tegen de 900 miljoen dollar op, met deze film verwachten de makers ruim over de miljard dollar te gaan.

Horror loopt sowieso lekker in Hollywood. *Backrooms* ging deze week onverwacht goed uit de startblokken, net als eerder *Obsession*. Nostalgie marcheert nog beter, de rij revivals is lang. *The Devil Wears Prada 2*, natuurlijk. Later volgen nog de prequel van *Legally Blonde* en zoveelste delen van *Minions*, *Frozen*, *Shrek*, *Toy Story* en *The Princess Diaries*.

Scary Movie 6 markeert bovenal de terugkeer van de Wayans. De broers Marlon en Shawn Wayan bedachten, schreven, regisseerden en speelden in de eerste twee delen van de extreem lucratieve films. Toen ze in 2002 voor het derde deel meer geld vroegen, zetten de producenten, de gebroeders Weinstein (Harvey en Bob), de reeks zonder hen voort. Op een kwade dag lasen ze in de krant dat David Zucker de nieuwe Scary Movies zou maken. Ze voelden zich beroofd. Zucker, bekend van *Airplane!* en *The Naked Gun*, maakte er andere films van. Meer familie-vriendelijk. Weg was de *R-rated* humor, stammend uit de straatcultuur van zwart New York.

De Weinsteins kwamen ten val door Harveys verkrachtigen en wangedrag; een val die de Wayan-broers beurtelings aan „karma” en aan de God der Wrake wijten. Hun oude filmbedrijf Miramax vroeg ze terug voor *Scary Movie 6* en de nieuwe baas bevestigde dat ze toentertijd inderdaad slecht betaald kregen in vergelijking met bijvoorbeeld Tarantino, de andere *cash cow* van Miramax.

Michael Jackson wordt aangekondigd als 'Only one artist has truly touched his fans'

De Wayans beloven nu een *reboot* die „veel mensen zal beledigen”. De Scary Movies hebben al zo'n vijftig films geparodieerd, in de nieuwe film halen de broers ook zwarte horror als *Sinners* en *Get Out* onderuit. Veel acteurs uit de eerste films keren terug, zoals Anna Faris en Regina Hall als de sympathieke maar niet zo snuggere vriendinnen Cindy en Brenda. In de trailer is hun hartverwarmende hereniging te zien. „Ik ben Republikein geworden dus ik word geacht racistisch te zijn”, zegt de witte Cindy benauwd. De Zwarte Brenda reageert groothartig. „Ach meid, ik denk sowieso dat alle witte mensen racistisch zijn.”

Ook Michael Jackson is weer van de partij, gespeeld door Kenan Thompson. Toen *Scary Movie 2* uitkwam in 2001 wilde de popster nog naar de rechter stappen omdat hij werd afgeschilderd als een kinderverkrachter met afneembare bopneus. Na het zien van de biopic *Michael* besloten de Wayans in april nog snel wat scènes te schieten om de inmiddels overleden Jackson wederom te grazen te nemen. In de trailer wordt hij aangekondigd met: „Only one artist has truly touched his fans.”

Best geestig. Dat er nog leven zit in de *spoof* - op een spervuur van moppen drijvende genrepardie - bewees onlangs de remake van *The Naked Gun*. Anderzijds lijkt de parodie op horror wat achterhaald nu een beetje horrorfilm de zelfspot en *camp* zelf al inbouwt.

Wilfred Takken

Recensie Sportfilms

A Wolf Among the Swans. Regie: Marcos Schechtman, Helena Varvaki. Met: Matheus Abreu, Dario Grandinetti. Lengte: 113 min. Te zien in de bioscoop.
●●○○○

Fantastique. Regie: Marjolijn Prins. Met: Fanta Turpin, Nana Gassama, Makhissa Camara. Lengte: 71 min. Te zien in de bioscoop.
●●●○○

Fysiek excelleren om uit de armoede te komen

BIOFILMS In twee films die deze week uitkomen, zitten klassieke sportfilmbeelden, maar sport blijkt in de films ook een uitweg uit armoede.

Sabeth Snijders

AMSTERDAM

Waarom zou je jezelf dit aandoen? Het is een vraag die soms door mijn hoofd schiet wanneer ik de hoofdpersoon van een sportfilm weer tot bloedens toe zie trainen voor een uitzonderlijke prestatie of nieuw wereldrecord. Ook in twee films die deze week uitkomen, *A Wolf Among the Swans* en *Fantastique*, zitten klassieke sportfilmbeelden: teennagels die na eindeloos oefenen zwart worden en uitvallen, trainers die orenen „als je werk niet beheerst, ben je niks”. Alleen wordt al snel duidelijk dat de hoofdpersoon niet alleen gedreven worden door perfectionisme of erkenning: 'sportieve' kwaliteiten blijken in beide films ook een uitweg uit armoede.

Scène uit 'Fantastique': de jonge contortioniste Guineese Fanta moet de zorg voor haar moeder, school en topsport combineren.

De meer traditionele sportfilm is *A Wolf Among the Swans*, gebaseerd op het leven van de Braziliaanse balletdanser Thiago Soares. We leren hem kennen als zelfverzekerde hiphopdanser in de straten van Rio de Janeiro in de jaren negentig. De leiding van zijn streetdancegroep herkent Soares' talent, maar ziet ook zijn gebrek aan discipline en collegialiteit en raadt hem aan zich aan te melden bij een balletschool. Daar betalen ze mannelijke dansers.

De film lijkt te veel respect voor zijn onderwerp te hebben om Soares' minder mooie kanten in de diepte te belichten. Zijn weerstand en vooroordelen tegen ballet- „iets voor homo's” - smelten meteen zodra de jonge danser merkt hoe veel vrouwelijke aandacht hij krijgt op de balletschool. Soares haalt in recordtempo fenomenale successen.

Conflict en drama zoekt *A Wolf Among the Swans* vooral in het leven van de strenge mentor Dino Carrera. Dit personage lijkt een belichaming van talloze clichés over geniale choreografen: hij beoordeelt dansers zonder hen aan te kijken, puur door naar hun bewegingen te luisteren, terwijl hij sigaren rookt en whisky drinkt. Maar

hij heeft ook zijn eigen besognes, die nog complexer blijken dan die van zijn pupil. Zowel het levensverhaal van Soares als dat van Carrera hadden relevante films kunnen opleveren, maar omdat de makers niet echt kiezen, voelt het resultaat wat oppervlakkig en richtingloos.

Gouden tanden

Interessanter is de „hybride documentaire” *Fantastique*, over de Guineese Fanta, een contortioniste die haar lichaam in de meest bizarre houdingen kan plooiën. Ze is een van de weinige meisjes bij het acrobatische circus Amoukanama. Als er audities worden gehouden voor een (inter)nationale tour, begint Fanta te dromen, samen met haar moeder, die tegen Fanta grapt over de gouden tanden die ze straks kunnen kopen. Alleen blijkt Fanta's enthousiaste moeder ziek, dus neemt het meisje veel huishoudelijke taken op zich, naast haar schoolwerk. Volgende en regelmatig trainen blijkt in die omstandigheden niet eenvoudig.

Fantastique bevat fascinerende beelden van de frêle Fanta die dingen doet die bovenmenselijk lijken, zoals haar voeten bovenop haar hoofd plaatsen. Er zijn ook korte, magische momenten met godin Mami Wata, die regisseur Marjolijn Prins toevoegde. Dat laatste voelt als de Iraanse film *Divine Comedy*. Regisseur Ali Asgari verwierf in Nederland al bekendheid met *Terrestrial Verses*. Daarin lieten coregisseur Alireza Khatami en hij een ontmoeting met een filmcensornaspelen die Khatami echt heeft meegemaakt. Asgari's paspoort werd hem bovendien afgenomen, toen hij na de première van die film terugkeerde in Iran. Dus heel wonderlijk is het niet dat hij in *Divine Comedy* weer een appeltje met de bureaucratie te schillen heeft. Khatami staat als medescenarist op de credits, evenals de filmmakende tweeling Bahram en

Gedooemde geliefden Nino en Yasmina uit 'A Sad and Beautiful World'.

Weer gooit de geschiedenis roet in het eten

TRAGIKOMEDIES

Deze week komen er twee tragikomedies uit waarin de geschiedenis roet in het eten gooit als de personages hun zin lijken te krijgen, in Iran en Libanon.

Dana Linssen

AMSTERDAM

Er zullen zelden zoveel filmmakers met last van censuur op een en dezelfde set hebben gestaan als in de Iraanse film *Divine Comedy*. Regisseur Ali Asgari verwierf in Nederland al bekendheid met *Terrestrial Verses*. Daarin lieten coregisseur Alireza Khatami en hij een ontmoeting met een filmcensornaspelen die Khatami echt heeft meegemaakt. Asgari's paspoort werd hem bovendien afgenomen, toen hij na de première van die film terugkeerde in Iran. Dus heel wonderlijk is het niet dat hij in *Divine Comedy* weer een appeltje met de bureaucratie te schillen heeft. Khatami staat als medescenarist op de credits, evenals de filmmakende tweeling Bahram en

Bahman Ark. Zij hebben als filmmakers met een Azeri-achtergrond (een onderdrukte Turks sprekende minderheid in Iran) ook al de nodige repressie meegemaakt. In *Divine Comedy* spelen ze desondanks met veel zelfspot een versie van zichzelf. Met z'n allen slagen ze erin de film nog absurdistischer te maken dan hun werkelijkheid.

Het is inmiddels een beproefd Iraanse filmgenre: satirische tragikomedies over het maken van films. Een van de prominentste Iraanse regisseurs die al zijn hele loopbaan wordt tegengewerkt is Jafar Panahi. Ondanks filmverboden, gevangenisstraf en huisarrest blijft hij films maken, waarin het vaak gaat over de noodzaak en dilemma's van artistieke vrijheid. Ze zou Asgari, Khatami en de gebroeders Ark een nieuwe generatie kunnen noemen die niet alleen met dezelfde problemen worstelt maar er ook haar pijlen op richt. Maar dan met meer slapstick. En meer oog voor een modern Iran.

Star-crossed lovers

In het droegkomische *Divine Comedy* volgen we Bahram die samen met zijn producent op een roze scooter door Teheran tuft om een filmscreening te organiseren.

Bahram rijdt samen met zijn producent door Teheran om een filmscreening te organiseren in 'Divine Comedy'.

Dat lukt maar niet, onder meer omdat er een hond in voorkomt (onrein!), en omdat de film in het Turks is (en niet het officiële Farsi). Als ze eindelijk een illegale vertoning hebben geregeld grijpt de wereldgeschiedenis in: de val van de Syrische dictator Assad is live op tv en iedereen heeft alleen nog maar oog voor de werkelijkheid.

Soms komen in één week twee films uit die een perfecte *double bill* zijn. Net als in *Divine Comedy* neemt de werkelijkheid voortdurend een loopje met de hoofdper-

sonen in de Libanese Oscarinzending *A Sad and Beautiful World*. De liefde tussen Nino en Yasmina staat al sinds hun geboorte in de sterren, maar ook hier gooit de geschiedenis roet in het eten. Hun band is bijna net zo oud als de burgeroorlog, hun wegen kruisen elkaar bij hun geboorte, op school, en later weer als Nino een restaurant draaiende probeert te houden in Beirut en Yasmina daar voor zichzelf geen toekomst meer ziet. Maar ja, *star-crossed lovers*.

Die romkomt tussen de puinhoo-

pen bestaat zelf ook uit brokstukken. Het verhaal is niet chronologisch verteld en het duurt even voordat de film, net als de hoofdpersoon, z'n onschuld verliest en de puzzelstukjes in elkaar vallen. Het idee van zoveel liefde tussen zoveel geweld vraagt een optimisme dat je ook op jezelf moet veroveren. Beide films winnen aan betekenis als je je realiseert dat de actualiteit van de wereldgeschiedenis met nieuwe (of zijn het oude?) oorlogen in Libanon en Iran deze verhalen een extra dimensie geeft.

Lieve hemel, wat hadden die filmmakers van de nouvelle vague het moeilijk met vrouwen

Recensie Heruitgave

Une femme est une femme. Regie: Jean-Luc Godard. Met: Anna Karina, Jean-Claude Brialy, Jean-Paul Belmondo. Lengte: 85 minuten. Te zien in de bioscoop.
●●●○○

Dana Linssen

AMSTERDAM

Een vrouw is een vrouw. Jaja. Zo makkelijk is het nu niet en zo makkelijk was het begin jaren zestig ook niet, toen de Franse filmmaker Jean-Luc Godard (1930-2022) de film die zo heette in de bioscoop uitbracht: *Une femme est une femme*. Godard was de avant-

gardistische, ongrijpbare duvelstoejager van de nouvelle vague die de filmwereld voor altijd zou veranderen.

Wat hij niet was: een plottenbakker of groot psycholoog. Het uitgangspunt van *Une femme est une femme* is overzichtelijk. Strip-teuse Angéla wil graag een kind, maar Émile, de man met wie ze samenleeft, wil dat niet. Dan zegt ze, misschien voor de grap, dat ze het wel aan zijn beste vriend Alfred zal vragen. Angéla is zowel een pruilmeisje als een onafhankelijke en onconventionele vrouw. Wat bij Godard echter altijd verbluffender is dan de verhalen die hij vertelt, is de manier waarop hij dat doet. Veel van zijn films zijn nog steeds vernieuwender dan wat er nu

wordt gemaakt. Alleen is zijn blik op vrouwen aan herziening toe.

Met *Une femme est une femme* wilde hij een 'neorealistische musical' maken. Dat zijn twee bijna niet te verenigen genres. Een mix van sociaal drama en het meest kunstmatige genre wat er is? Hoe dan? Nou: door er veel muziek in te stoppen en die heel kort en abrupt weg te knippen. Door de teksten en handelingen van de acteurs zo ritmisch te regisseren dat het wel dansjes lijken.

Daarnaast bracht hij op documentaire wijze de vervelozee straten en passages rondom metrostation Strasbourg-Denis in beeld, destijds een volkse textielwijk. En liet hij op z'n Godards de personages kabbelen en filosoferen en

Angéla (Karina) en Alfred (Belmondo) in 'Une femme est une femme'.

stopte hij tientallen cinefiele grappes in de film. Zo gaf hij Alfred (gespeeld door Jean-Paul Belmondo, die ook de hoofdrol in zijn debuutfilm *À bout de souffle* had) de achternaam Lubitsch mee. Naar filmregisseur Ernst Lubitsch natuurlijk, van de mooiste driehoeksfilm

aller tijden: *Design for Living* (1933). De vrouw die een vrouw is heeft nu de eerbiedwaardige leeftijd van 65 jaar bereikt. Nog niet zo lang geleden had ze dan met pensioen gemaakt. Nu zit ze dankzij een digitale restauratie weer fris in de kleuren, is zij nog net zo sprankelend

als toen en mag ze opnieuw in de bioscopen. Angéla wordt gespeeld door Anna Karina, met wie Godard nog tijdens de productie trouwde en in totaal acht films zou maken. Die twee hadden een ingewikkelde relatie. Natuurlijk was hij hoteldebotel. Hele scènes bestaan louter uit bewegende foto's van Karina die schalks kijkt, pruilt, mokt. Ze knipoogt heel vaak de camera in. Maar of ze echt kan ontsnappen aan de *male gaze* die haar zelfs in dat oogverblindende Eastmancolor-widescreen nog gevangen houdt? Ze is en blijft een object van verlangen dat getemd moet worden.

In veel nouvelle vague-films staan de verschillen tussen mannen en vrouwen centraal in hun

werk. Hun makers waren jong, heel erg Frans en heteronormatief, en wilden graag meisjes versieren. De tweede feministische golf was nog niet helemaal begonnen, maar Simone de Beauvoir had wel al in 1949 *De tweede seks* gepubliceerd, met daarin de beroemde zin dat je „niet als vrouw geboren, maar tot vrouw gemaakt” wordt.

Personages als Angéla en actrices als Karina werden ook tot vrouw gemaakt. Door de tijdgeest. Door de mannen die door een filmcamera naar ze keken. En lieve hemel, wat hadden die filmmakers van de nouvelle vague het moeilijk met vrouwen! Godard en zijn maatje Truffaut hadden zich eerst als 'auteurs' gepositioneerd, van a tot z verantwoordelijk voor het ge-

Recensie Tragikomedies

Divine Comedy. Regie: Ali Asgari. Met: Bahram en Bahman Ark, Sadaf Asgari. Lengte: 98 minuten.
●●●○○

A Sad and Beautiful World. Regie: Cyril Aris. Met: Mounia Akl, Hasan Akl. Lengte: 110 minuten.
●●●○○
Te zien in de bioscoop.

Recensie Serie

Etty. Van: Hagai Levi. Met: Julia Windischbauer, Sebastian Koch, Gijs Naber. 6 afl. van circa 53 min. Te zien vanaf zaterdag op NPO 2 en NPO Start.

●●●●○

Etty Hillesum in een modern, bezet Amsterdam

DRAMA 'Etty' verplaatst het verhaal van het korte leven van de Joodse schrijver Etty Hillesum, die in 1943 vermoord werd in Auschwitz, naar een modern Amsterdam.

Wilfred Takken

AMSTERDAM

Het grote dilemma in het korte leven van Etty Hillesum - de Joodse schrijver bereikte in de Tweede Wereldoorlog een staat van verlichting die haar vrijwillig naar het kamp deed vertrekken - wordt in de tv-serie *Etty* wel erg dramatisch verbeeld. Twee van haar mannen proberen haar fysiek te dwingen om onder te duiken, ze dragen haar wild spartelend van de trap af richting het Hilversumse onderduikadres. Ze kunnen het niet verdragen dat deze bijzondere vrouw op 29-jarige leeftijd uit vrije wil de dood tegemoet gaat. Tegen de agressief bulderende mannen verweert Etty zich met zachte stem - rustig, vastberaden.

De tv-serie *Etty*, vanaf zaterdag te zien op NPO 2, is een grote internationale coproductie van Arte France met Frans, Duits, Nederland en Israëlisch geld. Regisseur Hagai Levi is bekend van de series *BeTipul (In therapie)*, *The Affair* en *Scenes from a Marriage*. In Israël wekte hij controverse omdat hij in de HBO-serie *Our Boys* het perspectief van de onderdrukke Palestijnen liet zien. In *Etty* is zijn meest opmerkelijke ingreep dat de serie in hedendaags Amsterdam speelt.

De dagboeken en brieven van Etty Hillesum (1914-1943) hebben een bijzondere plaats in de Shoah-literatuur. Na de uitgave in 1981 bereikte ze een internationaal publiek van devote fans. Over haar leven en gedachtegoed zijn daarna diverse boeken verschenen. Zelfs haar pianospelende broertje kreeg een eigen biografie.

Charismatische handlezer

De eeuwige studente - veelbelovend maar tot niets komend door allerlei remmingen, angsten en emotionele turbulentie - raakte begin 1941 in de ban van de charismatische handlezer Julius Spier (1887-1942) die haar goeroe en grote liefde werd. Spier stimuleerde Hillesum om dagboeken bij te houden, waarin ze haar geestelijk ontwakende vastlegde. Zeker in het begin lijken de nazi's ver weg, en legt ze de nadruk op haar innerlijke leven, de spirituele en filosofische zoektocht naar een onthechte en autonome staat van zijn. Dit alles diende ze op met welbespraakte, droge humor en lardeerde ze met seksuele verwickelingen.

Tragisch neveneffect was dat Hillesum meende dat ze haar innerlijke rust niet moest laten aantasten door ellende uit de buitenwereld - de nazi's die de Joodse gemeenschap in Amsterdam isoleerden en uiteindelijk wegvoerden naar vernietigingskampen. Goede of slechte omstandigheden, je moest ze aanvaarden. Verder vond ze dat ze zich niet mocht onttrekken aan het *Massenschicksal*, het vermeende noodlot van de Joden.

Hoewel ze hiertoe ruimschoots de gelegenheid had, was ze tegen onderduiken, want dan zou er een andere Jood in haar plaats moeten

gaan. Ze meldde zich als vrijwilliger in doorgangskamp Westerbork om als vertegenwoordiger van de Joodse Raad de kampbewoners te helpen. In september 1943 werd ze naar Auschwitz gedeporteerd, waar ze met haar ouders en broertje werd vermoord.

Meerdere mannen tegelijk

Genoeg tragedie voor een dramaserie. Hagai Levi houdt het echter sober - hij richt zich op lange dialogen. Ondanks het hoge budget is *Etty* vooral een ernstig kamerspel. De serie spitst zich toe op de relatie van Hillesum met drie mannen in haar leven. De schrijver was seksueel vrijgevochten en had relaties met meerdere oudere mannen tegelijk.

In het begin van de serie staat Julius Spier centraal, met wie ze indringende gesprekken voert. Mooi is het beeld van de avondjes bij de genezer thuis, met Spier orend voor zijn entourage van vrouwelijke aanbidders, met achter hem projecties van handpalmen. Spier wordt gespeeld door Sebastian Koch, een soort Duitse Jeroen Krabbé, hier vooral bekend van de oorlogsfilm *Zwartboek*. Hij straalt precies de juiste wijsheid en knufelbaarheid uit waardoor je de aantrekkingskracht van Spier begrijpt.

Later in de serie treedt ex-minnaar en radiomaker Klaas Smelik (Gijs Naber) meer op de voorgrond. In zijn privéstudio leest Hillesum voor uit haar werk, probeert ze hem uit te leggen wat ze gelooft, en probeert hij haar te overreden bij hem onder te duiken. Waar Spier en Hillesum elkaar steeds meer vinden, dient Klaas als antagonist, die fel tegen haar ingaat. In alles is hij de tegenpool van Spier: een glibbesnaarde socialist en rea-

Julia Windischbauer als Etty Hillesum in 'Etty'.

list die weinig begrijpt van Etty's nieuwe spiritualiteit.

Op het derde plan staat haar andere minnaar, huisbaas Han Wegerif (Leopold Witte). Ook hij kan moeilijk aanzien hoe Hillesum in de ban raakt van Spier en met open ogen haar ondergang tegemoet loopt. De vele vriendinnen in Hillesums leven zijn in de serie samengeballd tot één verzonnen persoon, Lizzie Blom. Zij kiest een ander pad en vlucht met haar gezin.

De serie wordt gedragen door Julia Windischbauer als Etty Hillesum. De actrice lijkt in weinig op de echte Hillesum, ze is bijvoorbeeld niet sprankelend en verleidelijk, maar dat hoeft ook niet. Om onduidelijke redenen schrijft Hillesum in haar bh - misschien om haar innerlijke bevrijding te ver-

beelden - maar verder is de seks, die zo'n belangrijke plaats innam in haar leven, in de serie afwezig.

Windischbauer heeft een indringende blik, grote ogen en je begrijpt meteen waarom Hillesum zich naast Spier ontwikkelt tot een soort sub-goeroe. De Duitse actrice spreekt vrijwel accentloos, ouderwets Nederlands, zoals Nederlandse acteurs vroeger klonken, maar dan met zachtere medeklinkers. Hillesum doet steeds vergeefse pogingen om te knielen in gebedshouding, zoals Spier haar heeft opgedragen, om zichzelf te trainen in overgave. Ook de beruchte worstelpartijen die onderdeel waren van Spiers therapie, leveren twee sterke scènes op.

De keuze om de serie in hedendaags Amsterdam te laten spelen, voelt eerst wat onwennig, maar

Travolta's regiedebuut is een vertederende vliegtuigramp

Recensie Familiefilm

Propeller One-Way Night Coach.

Regie: John Travolta. Met: Clark Showell, Kelly B. Eviston, Ella Bleu Travolta. Lengte: 61 minuten. Te zien op Apple TV.

Groeide je op met John Travolta?

●●●●○

Anders:

●○○○○

Tristan Theirlynck

AMSTERDAM

Ondanks zijn teleurstellende regiedebuut kreeg John Travolta (72) een minutenlange staande ovatie op het filmfestival van Cannes, half mei.

Hoe kon het ook anders? Vóór de première keek de zaal ontroerd naar een overzicht van Travolta's leven: *Pulp Fiction*, *Saturday Night Fever*, *Grease*, wát een carrière, wát zat hij strak in zijn discobroek. Daarna nam de acteur verrast een ere-Gouden Palm in ontvangst. „Dit overstijgt de Oscar!” Tranen. Hij bleef het publiek maar bedanken.

Zijn passieproject van 60 minuten was dus bijzaak van de viering van Travolta's een kindertekening die duizend fans gezamenlijk op de koelkast hingen die avond. Toch voelde de ovatie ook wat onoprecht. Na de première kraakten aanwezigen de film namelijk genadeloos af. Het voelde alsof de koge nog eenmaal door de wiel mocht huppelen, voordat hij naar de slacht moest.

Vrijdag werd *Propeller One-Way Night Coach* zonder promotie op streamingdienst Apple TV gezet. Hoe erg is het? De film is in veel opzichten mislukt. Maar toch héél vertederend.

In een soort boemelvliegtuig

De achtjarige Jeff (Clark Showell), Travolta's alter ego, maakt zijn eerste vliegreis. In een soort boemelvliegtuig hinkstapspringen hij en zijn moeder gedurende meerdere nachten door de VS. Eindbestemming: Los Angeles. Moeder heeft daar een gesprek voor een kans op een mogelijke filmrol. Of zoals zij

het zegt: „Hollywood belde en zei: 'Pak de eerstvolgende vlucht!'”

Terwijl moeder v-vormige cocktails drinkt en vamt met zout-en-pepermannen, beleeft Jeff avontuurtjes. Hij ontmoet een driemeeterlange man, ontdekt de cordon bleu, kletst met een kind dat nét zo geobsedeerd is door vliegen. En hij wordt verliefd op een stewardess, gespeeld door Travolta's echte dochter Ella Bleu (naar: cordon?), een leuke Freudiaanse twist.

Dat is het wel zo'n beetje. Er is geen conflict (of je moet de cordon bleu tellen), en Travolta maakt geen probleem van de flirtzieke moederfiguur. *Propeller One-Way Night Coach* is meer een nostalgisch plakboek. Vol verwijzingen naar de films waarmee Travolta opgroeide. En vol gesmacht naar de hoogtij van de luchtvaart - toen men nog een pak aandeed om te vliegen en de stewardess kwam vragen of jij en je kinderen wel genoeg sigaretten hadden voor de vlucht.

Het is daarom een vreemde kijkervaring - een vliegtuig dat taxiëert maar nooit opstijgt. Vaak is het onbedoeld grappig. Travolta praat letterlijk onophoudelijk over de film heen in een voice-over. Hij beschrijft alles. „Het vliegtuig stuurde ietwat naar rechts.” Oké! „Ik voelde dat er een dienblad voor me neergezet werd.” We zien het, John!

Maar toch... *Propeller* is zó sentimenteel en pretentieloos dat hij ontwapent. John Travolta liet zijn innerlijke kind naar buiten om een film te maken - hij regisseerde, schreef, produceerde, financierde en speelde (kort) in de film, die hij baseerde op het gelijknamige kinderboek dat hij bijna dertig jaar geleden schreef.

Als het niet van Travolta kwam, had je deze film niet gepikt. Maar is dat iets slechts? Je gunt Travolta deze kinderlijke ode aan een kinderdroom die uitkwam. Als je behoort tot een van de vier generaties die met hem is opgegroeid, dan voel je toch met hem mee. En anders? Ach, het duurt maar een uurtje.

COLOFON

Mediahuis NRC BV

Hoofdredacteur:
Patricia Veldhuis
Algemeen directeur:
Dominic Stas

Redactie

Vragen, opmerkingen of suggesties? Mail naar redactie@nrc.nl of ga naar nrc.nl/contact. Postadres: Postbus 20673, 1001 NR Amsterdam, t.a.v rubriek, redactie of persoon. T: **020 - 755 3000** (algemene nummer)

Ingezonden brieven

Reageren op artikelen? Stuur maximaal 250 woorden naar opinie@nrc.nl. Vermeld naam, adres en tel. nummer.

Advertenties

T: **020 - 755 3049**,
E: sales@nrc.nl,
W: adverteren.nrc.nl

Familieberichten

T: **020 - 755 3052**
E: familieberichten@nrc.nl

NRC Webwinkel

E: klantenservice@nrcwebwinkel.nl

Bezorging en abonnementen

Wij streven ernaar NRC te bezorgen voor 7.00 uur, op zaterdag voor 9.00 uur. W: nrc.nl/service, T: **088-572 0572** (ma-vr 8.00-17.00, za 9.00-13.00)

Omgang

persoonsgegevens

Mediahuis NRC BV legt van abonnees en gebruikers van online dienstverlening gegevens vast voor de uitvoering van een (abonnee)overeenkomst en/of het verlenen van diensten. Deze gegevens kunnen worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten van Mediahuis NRC BV (zie ook nrc.nl/privacyverklaring). Almelden kan via privacy@nrc.nl.

Auteursrecht

© NRC, 2026. Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van (de inhoud van) deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Deze rechten berusten bij Mediahuis NRC BV c.q. de betreffende auteur. Zie voor de volledige tekst: nrc.nl

Zo leest u de NRC waardering

●●●●● buitengewoon
●●●●● zeer goed
●●●○○ goed
●●○○○ matig
●○○○○ zwak

In het indrukwekkende debuut 'Blue Heron' onderzoekt Sasha waar het misging met haar broer

Recensie Drama

Blue Heron. Regie: Sophy Romvari. Met: Edik Beddoes, Eylul Guven, Amy Zimmer, Iringó Réti, Ádám Tompa. Lengte: 90 min. Te zien in de bioscoop.

●●●●○

André Waardenburg

AMSTERDAM

Eind jaren negentig verhuist een Hongaars gezin naar het idyllische Vancouver Island in Canada. Een vrouwenstem verhaalt in voice-over wat zij zich herinnert uit die tijd. Het pakkende begin

maakt meteen duidelijk dat dit een persoonlijke terugblik is. Maar over wie spreekt zij zo liefdevol? Wat is er gebeurd?

In de eerste scènes pakt het gezin, bestaande uit een meisje en drie jongens, dozen uit en verkent hun nieuwe huis. Af en toe worden er foto's gemaakt, die vervolgens als stilstaand beeld en in zwart-wit worden getoond. Gestolde herinneringen aan een voorgoed vervlogen tijd. Ze roepen iets op, maar wat? Weemoed, pijn, vreugde? Was het een gelukkige tijd? Herken je op foto's nog wie je toen was? In de huiskamer staat de televisie aan, met daarop een natuurdocumentaire over de blauwe reiger, de

vogel uit de filmtitel. Het gaat over de band van dit solitaire diert met zijn ouders en zijn snelle volwassenwording.

Al snel blijkt oudste zoon Jeremy een 'vreemde vogel' te zijn, iets wat regisseur Sophy Romvari op filmische wijze bekrachtigt in haar indrukwekkende debuutfilm. Als het hele gezin, behalve hun vader, in het weekend het natuurschoon van Vancouver Island ontdekt, zit Jeremy op een bankje en blikkt hij als enige landinwaarts, terwijl iedereen naar de zee kijkt. In vrijwel alle shots is hij geïsoleerd van de rest. Hij staat eenzaam en alleen in het kader. Als we meer over Jeremy te weten komen

De getroebleerde Jeremy (Edik Beddoes) in 'Blue Heron'.

vallen de woorden „getroebleerd”, „crisis” en een psycholoog rept over de „oppositieel-opstandige gedragsstoornis”. Klopt dat wel, of is hij gewoon een lastige puber?

Na vijftig minuten verandert *Blue Heron* van toon en register. We volgen de inmiddels volwassen dochter Sasha die twintig jaar na dato probeert te begrijpen wat Jeremy mankeerde om daar via een documentaire grip op te krijgen - mogelijk de film die wij zien. Sasha spreekt met deskundigen, bekijkt oude foto's en belt met Jeremy's psycholoog van destijds. Daarnaast ziet zij in dat haar herinneringen mogelijk niet stroken met wat er toen gebeurde.

In een ontroerende scène komt Sasha dankzij de magie van cinema oog in oog te staan met haar jongere zelf. So-wieso toont Romvari dat zij haar vak tot in de puntjes beheerst, van het beheerste gebruik van de zoomlens tot het subtiele geluidsontwerp.

Haar autobiografisch getinte verhaal levert een gelaagde en emotionerende film op over (gekleurde) herinneringen, wanhopige ouders en een tegelijk zorgeloze als zorgelijke jeugd die sporen achterliet. Krijg je ooit grip op dit verleden? Daarnaast is *Blue Heron* een film over de tekortkomingen in de geestelijke gezondheidszorg, toen en nu. Dat is een zorgwekkende analyse die niet alleen voor Canada geldt.

Clark Showell (Jeff) en John Travolta, die zelf ook een kleine rol speelt in 'Propeller One-Way Night Coach'. FOTO APPLE TV

Vooruit is een keuze, maak er werk van

Niet elke stap begint met een vacature.
Maar elke stap begint met ambitie.

Bij YER verbinden we professionals met kansen.
Met inhoud. Met perspectief. Met groei.

Ontdek wat er mogelijk is.

yer.nl

YER
ambitions in motion